

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

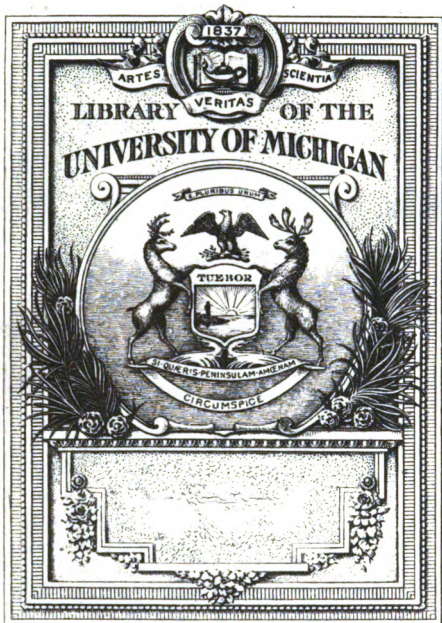
Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

Johnston

2009.20
H
0

KORT BEGRIP

VAN HET

ZAMENSTEL ONZER TAAL.

Schilperoot; Thomas Olivier, d. 1851

KORT BEGRIP

VAN HET

ZAMENSTEL ONZER TAAL,

na inzage van Mr. W. BILDERDIJKS Spraakleer,
doch met ter zijde stelling
van de gewone latijnsche leërformen;

BENEVENS

(ten slotte)

EENE REEKS VAN ACHTERVOLGENDE WOORDEN,
als voorbeeld
eener mogelijke behandeling van een
de betekenissen onderscheidend
TAALKUNDIG WOORDENBOEK,

den Taalliefhebberen enkel als eene

P R O E V E,

en daarom zonder vermelding, hoewel ook zonder verzwijging
(gelijk blijken zal)
van des Schrijvers naam, aangeboden.

Te AMSTERDAM, bij
P. DEN HENGST EN ZOON,
1827.

PF
103
B
1827.

DRUK- OF SCHRIJF - FEILEN.

Bladz. 105, noot 95, staat: (<i>gelijk</i>),	lees: (<i>gelijk</i> , zoo niet het vorige <i>ig</i>),
163, regel 4, — als NIET	— als
205, — 15, — behouden	— behandelen
" — v. ond. — en Begeerende	— , Begeerende en Bijvoegelijke
224, — 9, — <i>mannelijke</i>	— <i>mannelijken</i>
231, — 20, — niets ander	— niet anders
235, — 10, — <i>kamer</i>	— <i>kamen</i>
" — 11, — <i>beitel</i>	— <i>beiten</i>
241, — 14, — en	— (en
242, *) — 8, — alleen	— schier alleen
246, — 5, — GEDUUR-	— GEDUUR-
253, — 16, — de	— der
262, — 4, — <i>werkw.</i> ,	— <i>werkw.</i> , en AANASEMING, <i>naamw.</i>
266, — 6, — opflaan. (— opflaan.)
268, — 14) en overal elders in de aanhalingen uit Hoorr, staat <i>y</i>	— <i>y</i>
TAFEL IV, Aanm. 2. staat: Engelf.	— Angelf.

*) Na het woord *meesterlijk*, noot 256 aldaar, had kunnen bijgevoegd worden:

Het hoogd. *WOHNHAFT* is ons *woonachtig*, met den klemtoon als in *waarachtig*, en beteekenende *woning hebbende*, in *woning gevestigd*, waarom de uitdrukkingen *wonende te...* en *woonachtig te...* zeer juist tot de zelfde onderscheiding dienen kunnen die in het fransche *demeurant à...* en *domicilid à...* gelegen is.

INLEIDING.

Elk volk had natuurlijk zijne spraak, vroeger dan het voor die spraak een *Spraakleerboek*, of, gelijk men gewoon is te zeggen, eene *Spraakkunst* had. Voor de hedendaagsche volken van ons werelddeel in het bijzonder, was geene wetenschappelijke leer der moederspraak te wachten, zoo lange eene andere dan die moederspraak voor alle gezamenlijk de eenige wetenschappelijke taal was. En dit bleef het geval, tot dat, in den aanvang der zestiende eeuw, een gewigtige zamenloop van gebeurtenissen de kennis der moederspraak voor een bijzonder vak van geleerdheid, de *godge-*

a

leerdheid namelijk, tot een allerwezenlijkst vereischte deed worden.

Het was een, zich allengs ontwikkelend, gevolg van dien zamenloop van gebeurtenissen, dat de *wetenschappen* in het algemeen, zich meer en meer van de *geleerdheid* afzonderende, ook al meer en meer van de taal der geleerden onafhankelijk werden. Immers alle kennis van deze, als oorspronkelijk van de geleerden uitgegaan, was geenszins uit den bijzonderen aart dier moederspraken zelve opgedolven. Integendeel was daarbij de bijzondere spraakleer der algemeenbekende geleerden-taal, als voor allen de noodzakelijke aanvang van alle studie geweest zijnde, tot eenigen standaard genomen. Het kon niet anders, of de aldus ontworpen spraakleerboeken van de eene of andere spraak moesten wezenlijk slechts aanwijzingen zijn van de eigenschappen van zoodanige spraak, *naar de regelen der latijnsche spraakleer beschreven*. Zoo weinig zelfs dacht men er aan, dat de kennis van moederspraken anders dan naar die regelen te verkrijgen was, dat woordenboeken werden zamengesteld, in welke niet eens de gewone benamingen der zogenaaide taaldeelen bij de woorden werden opgegeven, als „van weinig belang” geacht, „omdat zij, die

„*latijn verstaan, zulks van zelfs weeten, en*
 „ONGELETTERDEN GEEN ZONDERLING NUT UIT
 „ZÖODANIGE AANWIJZINGEN ZOULDEN KUNNEN
 „TREKKEN.” 1) Ja, toen nog, niet meer dan
 ruim vijftig jaren geleden, de Maatschappij
 van Nederlandsche Letterkunde een „algemeen
 „omfchrijvend woordenboek der Nederlandsche
 „tale” wenschte vervaardigd te zien, werd wel
 de aanwijzing dier taaldeelen bij haar *van be-*
lang geacht; maar *op welke wijze* omschreef
 zij zelve dit *vereischte*? „bij ieder woord aan
 „te teekenen, of het een *substantivum, ad-*
 „*jectivum, of een verbum, of een adverbium*
 „enz. zij: bij de *substantiva* de genera en
 „de *declinatie*; bij de *adjectiva* de *gradus*
 „*comparationis*: bij de *verba* de vorming van
 „het *imperfectum* en *praeteritum*, en in wel-
 „ken zin zij als *activa, passiva, of neutra,*
 „of *communia*, gebezigd worden, en bij de
 „*verba composita*, waar de *praepositio separa-*
 „*bilis* en waar *inseparabilis* zij.” 2)

1) Zie den nog bij het leven des Schrijvers uitgege-
 ven tweeden druk van SEWEL's *Nederduitsch Engelsch*
Woordenboek, in de *Voorrede*.

2) Zie *Voorberigt* voor Deel A van het *Nederduitsch*
Taalkundig Woordenboek, bladz. 5, alsmede *Voorberigt*

Waarlijk, indien de benamingen en onderscheidingen van de latijnsche spraakleer, of van welke andere ook, in plaats van naar de bijzondere eigenschappen of wijzigingen van die ééne spraak, enkel uit de wezenlijke grondbeginselen van algemeene taalkunde gekozen waren; zoo kon er geen hinder zijn om ze op eenige spraak toe te pasfen. Maar die latijnsche spraakleer was oorspronkelijk geheel ondoelmatig in eenen Griekfchen vorm gedwongen. 3) Aan haar de regelen van onze moedspraak, (of van eenige andere hedendaagsche) te onderwerpen, kan niet anders dan eene Taalbeschrijving opleveren, vol tegenstrijdigheden, even als bij v. eene Staatsbeschrijving van Turkije zijn zoude, indien daarbij als vereischte gevorderd ware dat de opgave van den regeeringsvorm ingedeeld moest zijn naar de hoofdstukken der Nederlandsche grondwet.

voor het I. Deel van het *Beknopt Nederduitsch Taalkundig Woordenboek*, bladz. viii.

3) „Ongelukkig” — zegt BILDERDIJK, met zijne gewone kracht van uitdrukking, (Nieuwe Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden, Deel II. bladz. 25.) — „brak Krates Mallotes toen hy den Romeinen voor nu „hyna twee duizend jaren een Grammatica kwam leeren, zijn been, en niet zijn hals.”

„De bijzondere *Staten* van elke provincie” (zoude men in zulk eene Staatsbeschrijving lezen,) zijn hier slechts een enkel persoon, Pacha genoemd, die tevens *Gouverneur* der provincie is, dus de hoedanigheid van *Voorzitter* met die der *Leden* in zich vereenigt, en overigens eene magt uitoefent, alleen aan die des *Konings*, of *Sultans*, ondergeschikt. De *Staten Generaal*, *divan* geheeten, maken ééne vergadering uit, die derhalve zoo wel *Eerste* als *Tweede Kamer* is, doch niet anders dan raadplegenderwijze aandeel aan de wetgeving heeft, dewijl deze geheel aan de willekeur des Monarchs staat. Ook worden deze *Staten Generaal* of derzelver *Tweede Kamer* (die, gelijk gezegd is, met de *Eerste* ééne en dezelfde is,) in dit land geenszins door de *Provinciale Staten* of Pachas verkozen, maar door den Koning (Sultan) naar zijn welgevallen benoemd en afgezet.”

Wartaal, zal ieder zeggen. Maar waarom meer wartaal, dan of men, in de latijnsch-Nederlandsche Taalbeschrijving, bij v. ten aanzien der zoogenaamde *declinatie* opmerkte: „De *declinatie*, dat is de VERANDERING, welke een *nomen* in den uitgang van zijnen *casus rectus* voor de onderscheidene *casus*

obliqui ondergaat, bestaat voor de Nederland-
sche spraak daarin, dat, met uitzondering van
den eenigen *casus genitivus singularis generis
masculini et neutrius*, de gezegde VERANDE-
RING of *declinatie* het *nomen* in alle zijne *casus*
ONVERANDERD laat; met andere woorden:
de gezegde verandering of *declinatie*, met de
eenige uitzondering van den *genitivus singu-
laris*, (die nog wel op het *genus femininum*
van geene toepassing is,) LAAT HET *nomen* DOOR
ALLE *casus* HEEN HET ZELFDE BLIJVEN." Im-
mers, zoo leest men werkelijk, in een voor
korten tijd uitgegeven, overigens in vele op-
zigten verdienstelijk, Nederlandsch taalboek:
„Het Vrouwelijke *goede* blijft door alle *casus*
„heen hetzelfde.” 4)

Eenen grooten stap tot verhollandsching van
het latijnsche spraakkunstig systeem, — en veel
waarde hecht men nog aan dien stap! — meen-
den de nieuweren te doen met enkel de daarin
voorkomende benamingen te vertolken. Wij
zullen nader hebben op te merken hoe inder-
daad de nederlandsche benamingen *Werkwoord*

4) LULOFS, *Voorbereid. tot de Redekunst*, bl. 115.

en *Naamwoord* eigenaartiger zijn, dan die in eenige andere spraak gebezigd worden. Maar of men al eenen NOMINATIVUS *noemer*, eenen GENITIVUS *teler*, eenen DATIVUS *gever*, eenen ACCUSATIVUS *aanklager*, eenen VOCATIVUS *roesper*, en eenen (nog veel minder in onze taal bestaanden) ABLATIVUS *nemer* noemde, — of welke andere verduitschingen men daarvoor mogt kiezen, — men maakte daardoor het ongerijmde dier benamingen zelve slechts te meer kennelijk. 5)

Men beproefde andere, en weder andere, benamingen, alle aan het zelfde gebrek mank gaande, tot dat men, bevindende dat „*zoowel de latijnsche, als nederduitsche*, NIET ZEER GEPAST waren,” gelijk de heer Weiland opmerkt, 6) het verkieslijk achtte, „zich van geene derzelve te bedienen, en van de naam-

5) „Wat kan” zegt BILDERDIJK, (*Nieuwe Taal- en Dichtk. Versch.* Deel II. bl. 48.) „wanneer des kinds vader, de top des huizes, of de stof van mijn voet gezegd wordt, belachlijker zijn, dan dat het kind of het huis, of mijn voet in den *teler* of *telenden* naamval geplaatst moeten heeten? Wat, dan dat hy wien geweld of weldaad geschiedt, in den *gever* staat; of wien men vermoordt, in den *beschuldigenden* naamval?”

6) *Inleiding* tot het *Nederd. Taalk. Woordenb.* bladz. 85,

„vallen sprekende, dezelve met de eenvoudige
 „benaming van den *eersten*, *tweeden*, *derden*,
 „enz. te onderscheiden.” En zeker, in zoo
 verre eene benaming enkel tot onderscheiding
 zal dienen, zonder bestemming tot het gebruik
 aan te duiden, — „in welk geval” zegt we-
 derom BILDERDIJK, 7) „*eerste*, *tweede*, enz.
 „of elk willekeurig woord even zeer dienen
 „kan, al ware 't dat men ze *Jutjen*, *Klaasjen*,
 „*Roeltjen*, *Peffroentjen*, *Jorisjen*, enz. noem-
 „de,” — is zeker de thans aangenomene wijze
 van benoeming niet kwalijk gekozen.

Van meer wezenlijke afwijkingen durfde men
 niet dan met huiverigheid en schoorvoetende
 reppen. Zoo werd onder anderen door L. ten
 Kate, reeds voor honderd jaren, aangemerkt:
 „*Ten naeuwste genomen*, ZOU MEN KUNNEN
 „ZEGGEN, dat onze Voorouderen niet meer dan
 „Vier gevallen onderscheidtlijk gebruikt heb-
 „ben; want *Vocat:* en *Nominat:* was eveneens,
 „zoo mede *Dativ:* en *Albat:*” 8)

7) *Nieuwe Taal- en Dichtk. Versch.* Deel II. bl. 43.

8) L. TEN KATE, *Aenleiding tot de kennisse van
 het Verhevene Deel der Nederduitche Sprake*, I. Deel,
 bl. 327.

En de beroemde Schrijver van het *Nederduitsch Taalkundig Woordenboek*, eindelijk moedvattende, om, na aanhaling van deze opmerking, en tevens van ADELUNG's daarmede overeenstemmend gevoelen met betrekking tot de hoogduitsche taal, tot het besluit te komen: „Ik sluit dus, van de naamvallen der nederduitsche woorden, den vijfden en zesden (*yo-cat.* en *albat.*) uit;” is daarbij blijkbaar nog zoo weinig van alle schroomvalligheid vrij, dat hij, tot herhaling van verschoonende redengeving, onmiddelijk volgen laat: „en wel hierom, dat wij, in onze taal, niet meer dan vier naamvallen behoeven, en onze Voorouderen, volgens het boven aangehaalde geruigenis van L. TEN KATE, niet meer onderscheidenlijk gebruikt hebben,” ja, als ware 't met al dit niet genoeg gestaafd, nog ten overvloede, in eene noot, een ander gezag aanvoert. 9)

Opmerkelijk is nog, — en het zij hier gezegd, geenszins om eenigen blaam te werpen

9) Van A. L. KOR, namelijk, die in zijn *Ontwerp der Nederd. Letterk.*, bladz. 14, zegt dat sommigen bij de naamvallen den *afnemer (Ablat.)* voegen, „doch vergeefs, mits wij die in de verandering der duitsche woorden niet vinden.”

op des beroemden Schrijvers 10) nauwkeurigheid, maar alleen om met een treffend voorbeeld aan te toonen hoe het dwingen onzer spraak tot den aangenomen vorm der latijnsche noodzakelijk tot verwarring leidt, — dat ter zelfder plaatse nog voorkomt, dat „de derde naamval, met een voorzetsel, bij ons hetzelfde is, als de ablativus bij de Latijnen,” 11) terwijl, in de later uitgegevene *Spraakkunst* van den zelfden Schrijver, te regt geleerd wordt, dat „onze voorzetsels” (om deze gewone bewoording hier over te nemen), „alleen den VIERDEN naamval beheerschen;” ja, dat het „voor onze taal, — eene willekeurige onderscheiding is, volgens welke de naamwoorden, door voorzetsels beheerscht, in den „derden of vierden naamval moeten staan,” 12)

10) Voor acht en twintig jaren, maakte inderdaad het verschijnen van een *Nederduitsch Taalkundig Woordenboek* een tijdperk in onze Letteren. Geen wonder, dat de naam van den geleerde, die zich als Schrijver van hetzelfde aankondigde, door den tijdgenoot tot het toppunt van roem in het vak der Taalkunde verheven werd.

11) *Inleid.* tot het *Nederd. Taalkund. Woordenb.* bl. 90.

12) *Nederduitsche Spraakkunst*, uitgegeven in naam en op last van het Staatsbestuur der Bataafsche Republiek, (Nieuwe door den Auteur zelven overziene en verbeterde druk,) I. § 374 en 375.

en daarentegen, in het zelfde werk, wat verder, nog voorkomt: „de zesde, of, gelijk wij het „thans noemen, de derde naamval.” 13)

Niet moeilijk zoude het zijn, die zelfde verwarring van begrippen, als noodzakelijk gevolg van het dwingen onzer spraak tot den vorm der latijnsche spraakleer, met tallooze andere voorbeelden te staven. Doch dit is, ten deele, door den Schrijver dezès, in een vroeger werkje geschied. 14)

Veel, zeer veel, is er sedert door Nederlands grooten Taalkenner tot den opbouw van een doelmatiger taaltstelsel geleverd; een nooit gekende schat ligt daartoe in zijne veelvuldige werken verspreid. Eindelijk bezitten wij thans van den nimmer te volprijzen taalgeleerde eene opzettelijk behandelde *Nederlandsche Spraakleer*.

Dan, bleven de vroegere onwaardere waarnemingen en ontwikkelingen, „om van ieder ver-

13) h. a. w. II. §. 143.

14) *Proeve van (nieuwere) Taalkunde, op de Nederduitsche Spraakkunst toegepast*. Gedrukt bij J. OOMKENS, te Groningen. 1806.

„baar te zijn, naar 't beloop en de aange-
 „nomen benamingen der algemeen ingevoerde
 „Grammatica ingericht,” gelijk hij zelf aan-
 merkt in het *Nabericht* op de verhandeling,
 getiteld *van de verandering der werkwoor-*
den die men Conjugatie noemt, 15) — heeft
 de beteroetende Schrijver, met al zijne, meer-
 malen ten sterkste te kennen gegeven, afkeu-
 ring van het „*Latijnsche keurslijf*” waarin
 men de taal geklemd heeft, in zijne *Neder-*
landsche Spraakleer zelve dat keurslijf niet
 weggenomen, maar gemeend inschikkelijk te
 moeten zijn voor hetgeen hij elders eene
 „*razernij*” 16) noemt, en zich alzoo ook „*den*
Latinist dienstbaar” willen toonen, 17) met
 dit al wil hij geenszins, dat men het aldus voor-
 gedragen stelsel voor het volstrekt eenvoudige
 en zielkundig voldoende houde. „Neen,”
 zegt hij verder in de zoo even gedachte ver-
 handeling over de verandering der Werkwoor-
 den, 18) — „hoe veel hier ook van allerlei wil-

15) *Nieuwe Taal- en Dichtk. Versch.* Deel III. bl. 75.

16) *h. a. w.* Deel II. bl. 42.

17) Zie *Nederlandsche Spraakleer* door Mr. W. BILDER-
 DIJK, in de *Voorrede*, bl. XV.

18) *Nieuwe Taal- en Dichtk. Versch.* Deel III. bl. 75.

„lekeurigheid en heerschend vooroordeel zij
 „afgesneden; INDIEN *men* in de wetenschap
 „der taal (als in zoo vele andere meer) *aan*
 „*de oude en opgeraapte Latijnsche vormen*
 „*en schemata niet gewend ware*, OF DEZE
 „GEHEEL EN AL AF KON LEGGEN,
 „de Conjugatie des werkwoords *zou zich GE-*
 „HEEL ANDERS *aanbieden*,” waarvan hij dan
 ook, in de volgende bladzijden, eene *korte*
Schets geeft, „voor die genen die *met weg-*
 „*werping van alle gekanonizeerde postulaten*
 „of hoe men het noemen wil, de zaak zelve
 „willen kennen.” 19)

Het oogmerk is, in het volgend Kort Begrip, te beproeven of niet — MET GEHEELE TERZIJDESTELLING van die „*oude en opgeraapte Latijnsche vormen en schemata*” — het zamenstel onzer moederspraak vollediger, juister, en duidelijker, dan in de beklemming van het latijnsche keurslijf mogelijk is, zoude voor te dragen zijn.

19) aldaar, bl. 75—79. Wel mag de Schrijver dezes het zich tot eer rekenen, dat zijne, in de straks genoemde *Proeve* enz. voorgestelde, verdeling der *Tijden* in het wezenlijkste geheel overeenkomt met die ook BILDERDIJK geeft in zijne *Korte Schets*. Verg. *Proeve van (nieuwere) Taalkunde*, bl. 79.

Daartoe is het noodig, veelal geheel nieuwe benamingen te bezigen.

Wel is waar, BILDERDIJK zelf zegt: „*allè* „*naamverwifeling heeft ongelegenheden,*”²⁰⁾ en elders: „*Namen kunnen ons vrij onver-* „*schillig zijn, mits men weet wat beduide-* „*nis zij in de toepafing hebben.*”²¹⁾ Gaarne behouden wij dan ook niet alleen zulke benamingen die wezenlijk doelmatig mogen heeten, als daar zijn die van *Werkwoorden* en (ten deele) van *Naamwoorden*, van *Enkel-* en *Meervoud*, en dergelijke, maar ook zulke, die wel niet eigenlijk den aart der zaak aanduiden, maar althans geene daarmede kenmerkelyk ftrijdige beteekenis hebben, als die van *Lidwoorden*, *Voornaamwoorden* enz. of ook wel zulke, waarvan de in zich zelf ongerijmde oorfpronkelyke beteekenis, als den meesten onbekend, voor het tegenwoordig gebruik onfchadelyk is, gelijk bij v. die van *Naamvallen* en *Verbuiging*.²²⁾

²⁰⁾ *Nieuwe Taal- en Dichtk. Verfcheid.* Deel II. bl. 78.

²¹⁾ h. a. w. Deel III. bl. 58.

²²⁾ — Ook in den zin van hetgeen gewoonlyk *vervoeging* heet. Daar men toch met *verbuiging* de ver-

Niet zoo, echter, wanneer de gewone benaming, als eene kennelijk met de zaak strijdige beteekenis hebbende, tot verwarringen aanleiding geeft, gelijk bij v. de soortscheiding der werkwoorden in *bedrijvende*, *lijdende*, *onzijdige*, *wederkeerige* en *onpersoonlijke*, waardoor men zich genoodzaakt ziet te spreken van „ONZIJDIGS” werkwoorden, „die meer „EEN BEDRIJF dan LIJDEN beteekenen,” en van andere „ONZIJDIGE” werkwoorden, „die „meer in EENE LIJDENDE dan BEDRIJVENDE „beteekenis voorkomen.”²³⁾ en waarbij tevens de aart der zaak zoo geheel miskend wordt, dat men het voor een „*moeijelijk op te „lossen verschijnsel*” heeft aangezien dat sommige onzijdige werkwoorden met *Zijn* en andere met *Hebben* vervoegd worden, waartoe men dan als den proefsteen, waaraan dit „onderscheid kan getoetst worden,” eenen regel heeft „*uitgedacht*,” dat luidende: „alle

andering der uitgangen of de zamenstelling met zoogenoemde voorzetsels bij naam- en voornaamwoorden verstaat, is er wel geene reden om voor de verandering der uitgangen of zamenstelling met hulpwoorden, bij de werkwoorden, eene tweede, op zich zelf niets zeggende, benaming te gebruiken.

²³⁾ Verg. *Nederd. Spraakk.* § 268 tot 276.

„ONZIJDIGE werkwoorden, waarbij het onderwerp, of de persoon, *lijdend*, of, ten minste, MEER *lijdend*, dan *bedrijvend*, gedacht wordt, hebben het hulpwoord *zijn* bij zich, en die, waarbij het onderwerp *bedrijvend*, of, ten minste, MEER *bedrijvend* dan *lijdend*, voorgesteld wordt, bekomen het hulpwoord *hebben*,” 24) zonder dat, daarbij, eenige reden wordt gegeven, waarom nog andere zoogenaamde onzijdige werkwoorden, die eene beweging aanduiden, met *Zijn* en *Hebben* beide verbogen worden; een verschijnsel, dat wel nog veel moeilijker op te lossen schijnt, doch waarvan de verklaring, op de natuurlijkste en eenvoudigste wijze, tevens met die van het andere moeilijk op te lossene verschijnsel, voortvloeijen zal uit onze onderscheiding der Werkwoorden in *Persoonlijk werkende*, en *Niet Persoonlijk werkende*, (BEPALENDE EN NIET BEPALENDE) — waartoe, echter, noodwendig de zoo veel omslag vereischende verwringing der werkwoorden van onze spraak tot de soortscheiding der, in dit opzigt zoo geheel verschillende, latijnsche

24) *Inleiding tot het Taalk. Woordenb.* bl. 142, 143.

spraakleer GEHEEL moest TER ZIJDE GEZET, en eene voor onze spraakleer voegzame soortscheiding uit den aard onzer spraak ontleend worden.

Hier, lag de verwarring in het overnemen der latijnsche benamingen. Doch de gewone spraakkunst is niet alleen daarin ondoelmatig, dat zij aldus gedrongen op eene hedendaagsche spraak doet toepassen wat op deze niet toepasfelijk is. Ook in de voor alle spraken in het algemeen geldende taalkundige grondbeginselen is zij ondoelmatig, omdat die in de gewone latijnsche grammatica zelve ondoelmatig worden voorgesteld.

Wat begrip toch is te krijgen, bij v. van de *Tijden der Werkwoorden*, zoo als die daar genoemd worden: *Praesens*, *Praeteritum* (of ook *Imperfectum*) *Perfectum*, *Plusquam perfectum*, *Futurum*, in navolging van welke de ingevoerde Nederduitsche Spraakkunst leert: „De *tijden* der werkwoorden zijn vijf „in getal, namelijk *de tegenwoordige*, „*volmaakt verledene*, *volmaakt- en meer* „*dan volmaakt verledene*, en de toekomstende

„tijd,” 25) oflchoon zij er vervolgens, 26) eenen *zesden*, namelijk den *Tweeden toekomenden* tijd bijtelt, die ook in het latijn *Futurum Exactum*, en door sommige franschen, met volftrekte tegenzinnigheid in de woorden zelve, *Futur Passé* genoemd is.

Zonder in de fijnere uitpluizing te treden, dat, de tijd niet anders zijnde dan de opvolging der gebeurtenifen, het TEGENWOORDIGE (oogenblik) slechts een *ftip* in de *lijn* is, en dus niet zelf mede eene lijn, willen wij de gewone spreektaal volgen, en aannemen dat wij ons den Tijd mogen voorftellen als DRIELEDIG: hetzij *tegenwoordig*, hetzij *verleden*, hetzij *toekomend*.

Wanneer wij dan in aanmerking nemen dat de tekennegeving onzer voorftellingen, de taal, daarvoor ZESDERLEI bewoordingen toelaat, is het dan niet allernatuurlijkst, op de gedachte te vallen of niet welligt ELKE der DRIE tijden, in de taal, op TWEEDERLEI wijze wordt uitgedrukt?

En zoo is het. Daarvoor konden meer

25) *Nederduitfche Spruakkunst*, I: § 301.

26) aldaar, § 306.

wijzen van bewoording zijn. Men zoude zich de daad van het Werkwoord, (en elk Werkwoord, gelijk wij nader zien zullen, beteekent eene Dadelijkheid;) kunnen voorstellen, niet alleen als in eenen (tegenwoordigen, verledenen, of toekomstenden) tijd *geschiedende*, maar daarenboven ook met de bijzondere wijziging van *aanvang*, *voortdoring*, ²⁷⁾ of *volbrenging*.

De laatsgedachte wijziging, nu, is de eenige, die in onze, en meest alle, spraken wordt in acht genomen, en alzoo het getal der tijden VERDUBBELT. Elke der DRIE Tijden, *praesens*, *praeteritum*, en *futurum*, heeft zijn *Perfectum* en *Imperfectum*, (mits men daaronder niet versta: *Volmaakt* en *Onvolmaakt*, maar *VOLBRAGT* en *ÖNVOLBRAGT*.)

De ingevoerde Spraakkunst kent mede haer de zoogenaamde *Aanvoegende wijze* de zelfde zes Tijden toe. Maar wat TEGENWOORDIGS, toch, ligt er in: *mits hij*, *vóór dien tijd*, *sechts een gedeelte* BETALE, zal ik enz. of,

²⁷⁾ bij de Engelschen door eene bijzondere vorm nitgedrukt, (het werkwoord van bestaan, *to be*, met het zoogenaamde tegenwoordige deelwoord.)

wat VERLEDENS, in: *al KWAME hij nu?* 28) Wat TOEKOMENDS, in: *ik zoude prijzen, of ik zoude geprezen HEBBEN?* 29) Is niet veel-
 eer werkelijk als *toekomende* te bezigen, wat de MEER DAN VOLMAAKT VERLEDENE tijd ge-
 noemd wordt: *hij WARE een beroemd man*
 GEWORDEN, (*hij ware Morgen kaptein ge-*
worden,) *hadde hij enz.?* Of wat redelijke
 zin is er uit te vatten, wanneer gezegd wordt:
 „De *onvolmaakt Verledene* tijd der aanvoe-
 „gende wijze duidt NIET iets aan dat *verle-*
 „den, maar dat *onzeker, DEELS Tegenwoordig,*
 „DEELS *Toekomstig* is?” 30)

De zaak is deze, dat, van alle de zooge-
 naamde *Wijzen* — wij zouden liever zeggen
Formen — der Werkwoorden, de zoogenaam-
 de Aantoonende wijs de *éénige* TIJDBEPALENDE
 is. In de drie zoogenaamde Tijden, en der-
 zelfver Dubbelen, van de zoogenaamde Aan-

28) Verg. *Nederd. Spraakk.* I. 311.

29) Verg. *Nederd. Spraakk.* II. 138.

30) *Nederd. Spraakk.* II. § 137. Er staat: „de on-
 „volmaakte;” — doch blijktbaar door eene druk- of
 schrijffout; elders toch, en met name bij de voorbeelden
 van vervoeging (bladz. 159, 161, 164, 167, 170) leest
 men *onvolmaakt verledene tijd.*

voegende wijze, zien wij, voor zoo verre het Werkwoord daarvoor inderdaad onderscheidene vormen heeft, enkel die onderscheidene FORMEN, bij elke van welke de daad als *Volbragt* of *Onvolbragt*, maar *zonder* bepaling van TIJD, wordt voorgesteld.

Onverschilliger mogt het zijn, al of niet de benoeming van *Gebiedende Form* of *Wijze* te behouden, zoo niet de benaming aanleiding had gegeven tot het verkeerde begrip dat deze form niet dan de Tweede Persoon kon hebben, omdat, zegt men, niemand *zich zelve*, noch eenen *afwezigen*, kan GEBIEDEN.

Immers, „de gebiedende wijs” zoo leert de ingevoerde spraakkunst zelve, „dient *niet* „*alleen*, om te gebieden en te verbieden, — „maar ook, om *op te wekken*, te *vermanen*, „*aan te spreken*, en zelfs om *te bidden*.” 31) Waaron dan die zoogenaamde wijs eene GEBIEDENDE wijs genoemd?

Eenvoudig als eene vertolking van de latijnsche benaming, *Imperativus*. Men kon even goed *Precativus* of *Biddende wijze* zeggen. Het ware van de zaak is, dat daar-

31) *Nederd. Spraakk.* II. § 139.

door de *wilsbegeerte* des sprekers wordt te kennen gegeven; jegens minderen bij wijze van bevel, jegens gelijken bij wijze van aansporing of vermaning, jegens meerderen bij wijze van smeking of bede.

Om die reden wordt hier de benaming *Begeerende Form* verkozen.

En eenvormigheidshalve noemen wij dan ook de zoogenaamde Onbepaalde wijze — bij de franschen *le Nom du Verbe* geheeten, 32) — de *Benoemende Form*; alsmede de zoogenaamde Deelwoorden, die, naar de gewone spraakkunst zelve, „eigenlijk, van de werk-„ woorden afgeleide bijvoegelijke naamwoorden zijn,“ *Eerste en Tweede Bijvoegelijke Form*, daarbij de verwarring vermijdende, die anders daarin ligt dat het zoogenaamde *verledene* Deelwoord ook als *tegenwoordig*, of

32) dat evenwel te weinig zegt, daar het Werkwoord, ook in die form, invloed kan hebben op de verbuiging van het naamwoord dat het voorwerp der daad beteekent; — hoewel, uit een ander oogpunt beschouwd, de Benoemende Form niet alleen zelfstandig, maar ook bijvoegelijk, naamwoord is, (om hier de gewone benamingen te bezigen,) als, zelfstandig: *ik laat u vrij in al uw DOEN*; bijvoegelijk: *de te DOENE zaak*.

het zelfde, anders *lijdend* genoemde, ook als *bedrijvend* voorkomt.

Wat overigens het WERKWOORD in het algemeen van de andere foorten van woorden, of zoogenaamde *Taaldeelen* onderscheidt, is — en daarom juist is de benaming in onze spraak zoo uitnemend wel gekozen — dat het altijd het begrip van eene *Dadelijkheid*, dat is van de *Werking* van eenige Oorzaak in zich bevat. 33)

In zoo verre het nu ook, zonder verdere bijvoeging — in onze hedendaagsche spraken echter enkel ten opzichte van de tweede persoon der Begeerende Form — het begrip eener persoonlijkheid in zich heeft, kan, met een werkwoord alleen, 34) eene gedachte te

33) Men begrijpt dat *Slapen* zoo wel de werking van eene Oorzaak is als bij v. Loopen. Maar bij het laatste is de zoogenaamde persoon des werkwoords zelf de werker, bij het eerste niet. Van daar onze onderscheiding in Persoonlijk werkende en Niet Persoonlijk werkende (*Bepalende* en *Niet Bepalende*) Werkwoorden. Zie boven bl. 16.

34) „*Spreken* is het uitdrukken van 't *denken* in geluiden die men woorden noemt.

„ Het denken nu bestaat niet in 't bloot gewaar wor-

kennen gegeven worden. Van daar, dat Grieken en Latijnen deze soort van woorden, voortreffelijkheidshalve, het *Woord* (VERBUM) noemden, in onderscheiding van bloote *namen* of *Naamwoorden* (NOMINA), zelfstandigheden of hoedanigheden benoemende, — en zoogenaamde *Kleinere Rededeelen* (PARTICULÆ),

„den van een voorwerp dat zich uiterlijk of innerlijk
 „aan onze vatbaarheid ('t zij van zintuig of verbeel-
 „ding) opdoet, maar in eene *werking* der ziel omtrent
 „dat voorwerp. En deze werking is een erkennen,
 „aan, of omtrent dat voorwerp, van iets dat wy er by
 „beseffen en daar mee vereenigen of van afscheiden.
 „Welke werking (met eene andere uitdrukking) een
 „oordeelen is.” — —

„De uitdrukking van *denken* met woorden heet eene
 „rede, en deze bevat derhalve altijd een verbinding
 „van 't denkbeeld eens voorwerps, met hetgeen wy
 „er aan toekennen of ontkennen. En dus bevat over-
 „zulks ieder rede de uitdrukking van twee denkbeel-
 „den, waarvan 't eene 't onderwerp en 't andere het
 „toegeeigende is, 't zij bevestigende 't zij ontkennende,
 „en, by die twee denkbeelden, de daad onzer verbin-
 „ding van die twee.” — —

„Geene rede of zeggung derhalve, of zy bevat een
 „naamwoord, een werkwoord, en een ander werk-
 „woord, 't zij afzonderlijk uitgedrukt, het zij, *in het*
 „werkwoord besloten.”

BILDERDIJK, *Spraakleer*, bl. 80. 81.

dienende om, ' waar het noodig is, het verband tusſchen onderscheidene onderwerpen van ons denken uit te drukken.

Zoo heeten dan ook *goed* zoo wel als *goedheid*, *vaderlandsch* zoo wel als *vaderland*, *stedelijk* zoo wel als *stad*, *koninklijk* zoo wel als *koning*, NAAMWOORDEN; maar de eerste noemt de gewone spraakkunst BIJVOEGELIJKE, de andere ZELFSTANDIGE.

Reeds daarin is deze benaming gebrekkig, dat het ééne der beide gebezigde onderscheidingswoorden (*Bijvoegelijk*) op eene eigenschap van *het Woord zelve* ziet, (als BIJ de zoogenaamde zelfstandige GEVOEGD wordende,) het andere daarentegen, (*Zelfstandig*,) NIET op eene eigenschap van het *Woord*, maar op eene eigenschap van het door dat woord uitgedrukte *Denkbeeld*. Immers het is niet het zoogenaamde *Zelfstandige Naamwoord*, (goedheid, vaderland, stad, koning,) dat *op zich zelf bestaat*, maar wij geven door het naamwoord het denkbeeld te kennen van *iets*, 't welk wij als op zich zelf bestaande beschouwen.

Bovendien zijn deze twee soorten van woorden allerwezenlijkst verschillende, niet alleen in hun spraakkunſtig gebruik, maar ook in beteekenis. Worden namelijk door de zoo-

genaamde *zelfstandige* naamwoorden Zelfstandigheden (of hetgeen men zich als zoodanig voorstelt) benoemd, de zoogenaamde *bijvoegelijke* naamwoorden geven slechts Wijzigingen van het denkbeeld van zulk eene zelfstandigheid te kennen.

Wij geven daarom den naam van NAAMWOORDEN alleen aan de zoogenaamde *Zelfstandige* der gewone spraakkunst, en heeten de zoogenaamde *Bijvoegelijke Naamwoorden* liever eenvoudig BIJVOEGELIJKE WOORDEN, waardoor wij dan tevens gelegenheid krijgen, om voor die andere soort van Wijzigingswoorden, die niet op gelijke wijze als de eerstgedachte *bij* Naamwoorden *gevoegd* worden, de gebruikelijke benaming van *Bijwoorden*, schoon in eenen anderen dan den gewonen zin genomen, te behouden.

Maar de NAAMWOORDEN zelve, (zoogenaamde *Zelfstandige Naamwoorden*) zijn in verscheidene soorten te onderscheiden. Zij worden „*gevoegelijkst*,” zegt de gewone spraakkunst, „in twee soorten verdeeld, in *eigene*, „en *gemeene*.” 35)

35) *Nederduitsche Spraakkunst*, I. § 85.

Het ontoereikende van deze verdeeling valt in het oog, wanneer men verder leest op welke wijze beide soorten omschreven worden. „Een *eigen* zelfstandig naamwoord is „zoodanig een, hetwelk zekeren persoon, of „zekere zelfstandige zaak alleen, en daaraan, „met uitsluiting van alle anderen, als een „*eigenaam*, gegeven wordt, bij voorbeeld: „*Nederland, de Maas, Dordrecht, Berlijn,* „*Willem, Maria*, enz. Een gemeen zelfstandig naamwoord is zulk een, waardoor „vele zelfstandige dingen, tot eene en dezelfde „soort behoorende, aangeduid worden, als „*mensch, vrouw, man, visch, land, stad,* „*rivier, water, lucht, zand, volk*, enz.”

Wij spreken hier niet van het onjuiste in de bewoording der eerste bepaling „met uitsluiting van alle anderen,” of in die der tweede „waardoor *vele* zelfstandige dingen.... „aangeduid worden;” — maar wij vragen tot welke van beide soorten behooren toch *goud, water, zwakheid, onderwijs, stoom, ademen, vorming, maaksel, gebloemte*? Tot de EIGENE namen telt men die niet, en tot de GEMEENE kunnen zij niet behooren, als niet de beteekenis hebbende van (zoo men 't uit-

drukt) „*vele* zelfstandige dingen, tot eene en „*dezelfde* 36) soort behoorende.”

Wij noemen de zoogenaamde *gemeene* namen SOORTELIJK BIJZONDERENDE NAAMWOORDEN, en de *eigene* daarentegen PERSOONLIJK of PLAATSELIJK BIJZONDERENDE NAAMWOORDEN, waarvan dan *al de zoo even genoemde en derzelver gelijksoortigen* onderscheiden blijven als NIET BIJZONDERENDE NAAMWOORDEN, welke laatste ook nog daardoor *wezenlijk* van de eerstgenoemde *verschillen*, dat, gelijk hier achter blijken zal, derzelver ENKELVOUD, (zoo wel wat den omvang der beteekenis, als wat het gebruik *zonder Lidwoord* betreft,) gelijk staat met het MEERVOUD der Soortelijk Bijzonderende Naamwoorden, of zoogenaamde *gemeene*.

De benaming van LIDWOORDEN behoudende, breiden wij die nogtans uit tot een aantal woorden, in de gewone spraak-kunst tot andere soorten betrokken.

Merken wij hier aan, dat het der inge-

36) Het verkeerde van de schrijfwijze van *dezelfde*, in plaats van *de zelfde*, is in het breede aan te vezen in de *Proeve van (nieuwere) Taalkunde*, bl. 62—73.

voerde spraakkunst eigen is, veelal gelijkkluidende woorden, tot onderscheidene foorten behoorende, met elkander te verwarren. Om dit door een voorbeeld duidelijk te maken, zal het genoeg zijn te zien hoe 37) geleerd wordt: „het bepalende lidwoord kan nimmer zonder „zelfstandig naamwoord gebezigd worden, uit- „gezonderd het onzijdige *het*, hetwelk dik- „werf voor het aanwijzende voornaamwoord „*dat* of *hetzelve* gebruikt wordt, als: *Hebt „gij het dichtstuk van N. gelezen? Ik „ken het niet. Waar is mijn boek? Het „is hier, of hier is het.*” Er zal wel geen betoog noodig zijn, om aan te toonen, dat „*het*,” in „*ik ken het niet, het is hier*” enz. noch zoogenaamd aanwijzend voornaamwoord, noch bepalend lidwoord, maar eenvoudig het Persoonlijk Voornaamwoord des onzijdigen geslachts is, gelijk het ook als zoodanig in de ingevoerde spraakkunst zelve te zijner plaats als zoodanig voorkomt: *hij, zij, het.*

Zoo is, omgekeerd, bij voorbeeld *DIE*, een Betrekkelijk Voornaamwoord, gelijk het gebezigd wordt in: *de man; die mij dit gezegd heeft;* — maar het is geen Voornaamwoord

37) *Nederduitsche Spraakkunst*, II. § 16.

dat is: geen woord dat IN DE PLAATS VAN een Naamwoord gebezigd wordt, in *die man*, *die vrouw*. Wat is het daar anders dan een **LIDWOORD**, *meer bepaald aanwijzende* dan het zoogenaamde Bepalende Lidwoord *de?* 38)

38) Het is, zegt LOWTH, het *digito monstrari et dicere sic est*. Voor lang is dit begrepen. Maar zoo zeer bleef men aan de bewoordingen der spraakleer hangen, dat men het alsdan „Lidwoord of Voornaamwoord” noemde. Wanneer wij eenige bepaalde zaak als met den vinger willen aanwijzen, zegt RUDOLPHUS JONAS in zijne *Grammaticae Islandicae Rudimenta*, cap. II., zoo wordt het Naamwoord, met voortplaatsing van het *Aanwijzend Lidwoord of Voornaamwoord*, onzamenegesteld verbogen: „cum certam et singularem aliquam rem quasi digito demonstratam volumus, vocem simpliciter inflectimus, praeposito Articulo VEL Pronomine demonstrativo, ut SA MADUR (*isse homo*), THES MANS (*illius hominis*).” Of men zeide, gelijk HICKES, in zijn *Thesaurus Linguarum Veterum Septentrionalium*, tom. III. p. 8., dat het Voornaamwoord niet zelden den aart van een Lidwoord aanneemt. „Pronomen HINN, HIN, HITT vel HID, haud tantus fere induit naturam Articuli, ac SA, SÜ, THAD.” Ook HARRIS, in zijnen *Hermes or a Philosophical Inquiry into the Nature of Language* telt THIS en THAT bij de Lidwoorden *the* of *a*. Zoo ook LEMARE, (*Cours théor. et pratique*,) het Fransche CE, CET, CETTE, tot de zelfde soortscheiding als *le*, *la*. BILDERDIJK noemt (bij v.) *Das*, verscheidene malen, *Pronomen of Arttykel*. Zie o. a. *Taal- en Dichtsk. Verscheid.* Deel III. bl. 50.

Even zoo *deze, gene*. Houden wij ons er aan, dat de Lidwoorden woordjes zijn, dienende om de meerdere of mindere bepaaldheid van zin aan te duiden, in welke het naamwoord te nemen is. En dan zullen ook *ieder, menig, eenig, zeker, enz.* Lidwoorden zijn. 39)

Sommige van deze Lidwoorden komen in de gewone Spraakkunst voor onder de benaming van *Telwoorden*, andere onder die van *Bijvoegelijke Naamwoorden*.

Wat de zoogenaamde TELWOORDEN betreft, dient aangemerkt, dat de meeste niet anders zijn dan (naar de benamingen der gewone Spraakkunst,) hetzij Zelfstandige Naamwoorden; gelijk een *Honderd*, een *Twaalfstal*, of wel Bijvoegelijke Naamwoorden, ge-

39) En ontkennend, *Geen*. „Wanneer *geen*” zegt de *Nederduitsche Spraakkunst* I. § 347, „het tegengesteelde van het telwoord *een* is, heeft het zoo min als „dit, een meervoud, maar wel, wanneer het tegen het niet bepalende lidwoord *een* over staat: *er zijn nog geene bladen aan de boomen.*” Zeker, indien *geen*, als tegenstelling van het *Telwoord*, een Ontkennend Telwoord is, zoo is het, als tegenstelling van het Lidwoord, een (ontkennend) *Lidwoord*.

lijk *Eerste*, *Tweede*, enz. Daarvan zijn echter te onderscheiden de werkelijk tot *tellen* dienende woordjes *een*, *twee*, *tien*, *twintig*, *honderd*, *duizend*, enz. die, als zoodanig, onder geene der beide genoemde foortscheidingen vallen, en voor welke dus de benaming van **TELWOORDEN**, als allereigenaartigst, door ons behouden wordt. 40)

Aangaande de zoogenaamde *Bijvoegelijke Naamwoorden* is reeds hierboven aangestipt waarom wij de benaming van **BIJVOEGELIJKE WOORDEN** verkieslijk achten. Doch dit vereischt nadere toelichting.

De spraakkunstige zin dezer benaming is

40) Minder eigenaartig is de anders gebezigde benaming *Getalnamen*; immers **EEN** is, eigenlijk, geen *Getal*. Opmerkelijk is, dat *alle* Telwoorden uitgezonderd dit **EEN**, (d. i. *alle*, eigenlijk gezegde, *Getalnamen*,) *onverbuiglijk* zijn. Dat men toch *eene koers van vierēn*, *een wagen van zessen*, *een stel van driēn*, *een stuk van achten*, enz. zegt, is niet dan een misbruik van schrijfwijze, in plaats van *viere*, *zesse*, *driē*, *achte*, eenvoudig met de achtervoeging der klanklooze *E*, waarmede men oudtijds alle woorden deed fluiten. Zie *BILDERDIJK, Taal- en Dichtk. Verscheid.*, Deel IV. bl. 56. Liever vereenigen wij ons hiermede dan met de eenigzins anders luidende verklaring in de *Spraakleer*, bl. 241.

dat het dus genoemde rededeel niet enkel bij of nevens andere woorden gebezigd, of geplaatst, maar bij de (naam)woorden zoodanigerwijze *gevoegd* wordt, dat het, naar derzelve Enkel- of Meervoud, of verschil van Geslacht of Naamval, eene verandering van uitgang ondergaat, dat is, zoo men het noemt, *verbogen* wordt.

Gelijk nu het Werkwoord eene *wijziging in het bestaan* eens voorwerps te kennen geeft, duidt het Bijvoegelijke Woord eene *hoedanigheid* des voorwerps aan, dat is, *eene wijziging van het voorwerp zelve*. 4¹).

4¹) *Hoedanigheden* kunnen op zich zelve (*in abstracto*) beschouwd worden, en in dat geval maken wij ze in ons verstand tot *Zelfstandigheden*. (Zie hier achter § 29. B. 2.) Of wel, wij beschouwen ze als *bestaande* in het voorwerp, waarin wij ze waarnemen. „En in dit „geval” zegt BILDERDIJK” heeft wederom tweederlei „wijs van beschouwing plaats: of wy stellen ze in de „zaak als daar aan verknocht; of wy stellenze niet „zoo zeer in de zaak, als wel in het bestaan der zake: „dat is, met andere woorden, of wy merken ze aan „als eene wijziging van de zaak, of, als eene wijziging „van haar bestaan. By voorbeeld: als ik zeg, *een* „ZWART paard, zoo is ZWART in mijn denkbeeld eene „hoedanigheid van het paard; maar zeg ik, *het paard* „LOOPT, zoo denk ik het LOOPEN niet als eene hoedan-

Doch er zijn nog andere woorden, die mede *wijzigingen* uitdrukken; geene wijzigingen van eene zelfstandigheid, gelijk de zoo even gedachte (Bijvoegelijke Woorden); ook geene wijziging in het Bestaan van iets, (gelijk de Werkwoorden;) maar *wijzigingen van eene wijziging*, hetzij deze aldus gewijzigde wijziging door een Bijvoegelijk Woord of door een Werkwoord wordt uitgedrukt. 42)

Deze worden BIJWOORDEN geheeten.

Wat die laatste benaming betreft, komt in aanmerking dat dezelve eene onvolledige vertolking is van het latijnsche *Adverbium*. Eene onvolledige vertolking, namelijk, in zoo verre Bijwoorden „zulke woorden” zijn, „welke „bij de *werkwoorden* gevoegd worden 43), „om eene hoedanigheid of omstandigheid der

„nigheid van het paard, maar als eene (voorbijgaande) „wijziging van zijn bestaan.” *Verhand. over de Geslachten der Naamwoorden*, Tweede Druk, bl. 33, 34.

42) Verg. BILDERDIJK, *Taal- en Dichtk. Verscheid.* Deel IV. bl. 119.

43) *Nederduitsche Spraakkunst*, I. § 352. („gevoegd „worden” niet in den spraakkunsten zin genomen, waarin het zoo even hierboven door ons gebezigd is.)

„werking, lijding, of des bestaans uit te „drukken,” — weshalve de Nederlander, die 't VERBUM niet *het Woord*, maar WERKwoord noemt, ware de bijgebragte opvatting juist, ook niet BIJ-WOORDEN, maar, gelijk L. Ten Kate deed 44), BIJ-WERKWOORDEN zoude moeten zeggen.

Doch de latijnsche benaming zelve is onvolledig, — omdat die zoogenaamde *Adverbia* niet enkel bij de *Verba*, maar ook bij de *Adjectiva* (en bij andere *Adverbia*) geplaatst worden, zoodat zij, als Bilderdijk zegt, „even zeer *bij-adjectiven* als *bij-verba*, of, „wil men 't, eene ondersoort van adjectiven „zijn, die by beide gelijkelijk te pas komen, „en by beide het zelfde doen, te weten, een „wijziging wijzigen.” 45)

Dienvolgens is de Nederlandsche, algemeener, benaming (BIJWOORD), wezenlijk, eigenaartiger dan de, te onregt beperkte, Latijnsche (*adverbium*), of de juister vertolking van deze, (*Bij-Werkwoord*.)

Beide, echter, BIJVOEGELIJKE WOORDEN (*adjectiva*); en BIJWOORDEN (*ad-*

44) *Aenleiding* enz. Deel. I. bl. 322.

45) BILDERDIJK, h. a. w. bl. 120.

verbia), blijven *Wijzigingswoorden*, waarvan de eerste door de benaming van *Bijvoegelijke* onderscheiden worden, omdat zij zich in verbuiging naar hun naamwoord voegen, terwijl de *Bijwoorden*, uitgenomen voor zoo verre de zoogenaamde *trappen van beteekenis* betreft, onverbuigelijk zijn.

Al het hier omtrent de *Bijwoorden* gezegde past echter slechts op de eigenlijke *Wijzigings-Bijwoorden*, in de Latijnsche spraakleer *Adverbia Modi* genoemd, doch in geenen deele op die andere, welke zij *adverbia Temporis* of *Loci*, de Nederduitsche *Spraakkunst*, in navolging daarvan, *Bijwoorden van TYD of PLAATS* heet.

Het *Bijwoord* moet eene *Wijziging van eene Wijziging* te kennen geven. Maar geschiedt dit door (bij voorbeeld) *thans*, *toen*, *straks*, of *hier*, *daar*, *ergens*?

Raadplegen wij wederom *BILDERDIJK*. De *Bijwoorden* of *Adverbia*, zegt hij, „worden „van de *adjectiven* onderscheiden door hunne „*toepassing op een bloote wijziging* in plaats „van op een *zelfstandig voorwerp*. De *adverbia* onderstellen dus altijd een *wijziging*, „het zij van eene *zelfstandigheid*, het zij

„van het bestaan-zelf eener zaak. Dat is :
 „zy kunnen in de rede geen plaats hebben,
 „dan by een adjectif of by een verbum dat
 „een wijziging inhoudt. En waar noch de
 „eene noch de andere wijziging plaats heeft,
 „kan geen adverbium zijn. En dienvolgende
 „kan het ook niet zijn, waar een substanti-
 „vum met een bloot *verbum substantivum*
 „samengaat, dewijl de aart daarvan is, het
 „*bestaan*-alleen, en geen *wijziging in dit*
 „*bestaan*, uit te drukken.” 46)

Een *verbum substantivum*, zoo de gram-
 matici spreken, of een op zich zelf staande
Werkwoord, is zulk een, dat enkel de dade-
 lijkheid van het BESTAAN, zonder nevenbegrip
 van eene dat bestaan wijzigende *hoedanigheid*
 uitdrukt. Van dien aart is bij voorbeeld *be-*
staan zelve, benevens *wezen* of *zijn*. Even-
 wel zegt men *het bestaat* THANS, *bestond*
 TOEN, *is* HIER, *was* DAAR. De daarbij ge-
 bezigde woorden *thans*, *toen*, *hier*, *daar*.
 en dergelijke, kunnen dus, naar de gegevene
 verklaring, geene Bijwoorden zijn.

Dit zijn inderdaad VOORNAAMWOOR-

46) BRADERDIJK, *Taal- en Dichtk. Verscheid.* Deel. IV.
 bl. 121. 122.

DEN, dienende ter vervanging van zoodanige namen of bewoordingen, door welke anders de bedoelde tijd of plaats te benoemen ware. Even als, namelijk, *Jan* IK heet, wanneer hij van zich zelve, *GIJ*, wanneer een ander tot hem, en *HIJ*, wanneer iemand van hem spreekt, zoo is *Amsterdam* HIER, voor dengenen die er zich bevindt, *DAAR*, voor die er van afwezig is, en de *eerste Januarij* HEDEN, wanneer men op den dag zelve, *GISTEREN*, wanneer men daags daarna, en *MORGEN*, wanneer men daags te voren, spreekt.

Een aantal andere zoogenoemde Bijwoorden van Plaats, als *voor*, *achter*, *binnen*, *buiten*, *nabij*, enz. dienen niet zoo zeer tot eene plaatsbestemming als tot eene BETREKKELIJKE *wijzigingsaanduiding*; niet van eene wijziging in het bestaan des voorwerps, gelijk de *Werkwoorden*, noch van eenige in het voorwerp wezenlijke eigenschap, gelijk de *Bijvoegelijke Woorden*; ook niet van eene *wijziging van eene wijziging*, gelijk de *Bijwoorden*; maar enkel van eene wijziging, die het voorwerp niet verder aandoet dan voor zoo verre het IN BETREKKING tot eenig ander voorwerp beschouwd wordt.

Zij zijn van tweederlei gebruik; of met benoeming van dat andere voorwerp, als: *voor de deur, achter het huis, binnen de stad; buiten den kring*, enz. en alsdan heet de gewone spraakkunst ze **VOORZETSELS**; of ook op zich zelf staande, zonder verdere aanduiding, als: *de koets is voor, hij is binnen, hij woont buiten*, enz. en alsdan heet de gewone spraakkunst ze **BIJWOORDEN**.

In beiderlei gebruik noemen wij ze **BETREKKINGSWOORDEN**. 47)

47) Geen der Taaldeelen wordt in de *Nederduitsche Spraakkunst* meer ter loops behandeld dan de zoogenaamde *Voorzetsels*, die voort van woorden, die gemeenlijk erkend worden tot het fijnste weeffel der taal te behooren, en allermoeijelijkst te beschrijven of te verklaren zijn. Nadat zes en twintig §§ voor de *Telwoorden* besteed zijn, loopen de *Voorzetsels* af in veertien §§, en wordt daarbij nog schier bij nitluiting van die van *zamenstelling* gehandeld, en de andere voort, (gewoonlijk van *beheersching*, hier door ons *Betrekkingenwoorden* genoemd,) zoo geheel uit het oog verloren, dat § 363 gezegd wordt: „DE voorzetsels leren zich „gevoegelijk in twee soorten verdeelen, *onscheidbare* en *scheidbare*,” even als bestonden er geene andere. En niettemin betreft de zelfde *Spraakunst* tot die *Voorzetsels* ook de bij de *Naamwoorden* gebezigde (tot aanduiding van derzelver betrekkingen bij gemis van eene genoegzame veelvuldigheid van naamvallen,) offchoon deze toch,

Tot deze *Betrekkingen* behooren dan die zoogenaamde Voorzetsels, van welke in de *Nederduitse Spraakkunst* §. 372 gezegd wordt, dat zij „niet altoos voor de naam-woorden, welke betrekkingen zij aanduiden, maar ook ACHTER dezelve staan, bij voorbeeld: *ik klom langs den muur*, en: „*ik klom den muur langs*; — *ik reed door de stad*, en: *ik reed de stad door*. Doch „in het laatste geval komt het voorzetsel *eigenlijk* als een *bijwoord* voor;” (zoo luidt het verder) „gelijk dit meermalen plaats vindt, „als in de spreekwijzen: *van kindsbeen aan*, „*kom aan, wel aan, tot heden toe*.”

De laatste aanmerking behoort tot het doorgaande gebruik der *Nederduitse Spraakkunst* van overal *bijwoorden* te zien in die woorden zelve, welke zij onder andere benamingen rangschikt; slechts schijnt het onverklaarbaar, waarom juist *door*, in: *ik reed de stad door*, meer een bijwoord zoude zijn, dan *langs*, in: *ik klom den muur langs*. 48)

als niet, gelijk de *Nederd. Spraakk.* van die der werkwoorden zegt, *aangebecht* wordende, noch onscheidbaar noch scheidbaar kunnen zijn.

48) Voor het overige worden nog §371 onder de

Dan, terwijl wij de zoodanige der zoogenaamde *scheidbare voorzetsels*, die de *betrekkingen* der naamwoorden aanduiden, en, hetzij dan VOOR, hetzij dan ACHTER, de naamwoorden geplaatst, echter nooit met dezelve *zamengefeld*, en derhalve ook nooit *daarvan gescheiden* worden, 49) liever eenvoudig **BETREKKINGSWOORDEN** heeten; kennen wij toch ook werkelijke **VOORZETSELS**; namelijk, *in de eerste plaats*, die woordledkens, als *be, ge, ont*, enz. waarmede Werkwoorden, als *dekken, (bedekken,) leiden, (geleiden,) vangen, (ontvangen,)* worden zamengefeld.

Deze, altijd *vooraangeplaatst*, zijn ook van die aldus daarmede zamengefelde werkwoorden *onafscheidbaar*, en hebben — waarop hier inzonderheid te letten valt — *enkel in die samenstelling*, en NIET OP ZICH ZELVE,

zoogenaamde **SCHIEDBARE VOORZETSELS** opgeteld *habe* en *vege*, die zeker nooit *gescheiden* noch *voorgezet* kunnen worden.

49) gelijk de straks opgenoemde, *voor, achter, buiten, binnen, nabij*, mitsgaders *aan, van, tot, door, langs*, enz., altijd den vierden naamval des naamwoords beheerschende.

eene beteekenis, die *met die des werkwoords intéensmelt*, en aan de laatste eene bijzondere wijziging geeft. Zoo: *bedekken, geleiden, ontvangen.*

Merken wij, *in de tweede plaats*, op, dat ook Naamwoorden, Bijvoegelijke Woorden en Bijwoorden met Werkwoorden onafscheidbaar kunnen worden zamengesteld, in welk geval die Naamwoorden, Bijvoegelijke Woorden of Bijwoorden, even zeer als de sfraks bedoelde woordledekens, eigenlijk gezegde VOORZETSELS worden, als, *enkel in die zamenstelling*, en NIET MEER OP ZICH ZELVE, eene beteekenis hebbende, die *met die des werkwoords intéensmelt*, en aan de laatste eene bijzondere wijziging geeft. Zoo: *dagdieven, dwarsdrijven, liefkozen, weerlichten.*

Nu kunnen ook Werkwoorden zamengesteld worden met hetgeen wij BETREKINGSWOORDEN noemen, in welk geval ook deze tot eigenlijk gezegde VOORZETSELS kunnen worden. En wel op tweederlei wijze. Of, door de gansche verbuiging des werkwoords heen, en *onafscheidbaar*, gelijk *Voorzeggen, ik voorzeg, voorzeide, heb voorzegd, voorzeggende, te voorzeggen*, in

den zin van *het toekomstige zeggen*. Of wel, enkel in de benoemende form (onbepaalde wijze) en in de bijvoegelijke formen (de deelwoorden) vooraangevoegd, doch *afscheidbaar* voor de verdere verbuiging, mitsgaders voor de benoemende form, wanneer deze met het betrekkingwoord *te* gebezigd wordt, gelijk *Voorzeggen, ik zeg voor, ik zeide voor, heb voorgezegd, voorzeggende, voor te zeggen*, in den zin van *in de pen zeggen*.

Maar, in beide gevallen, hebben deze tot werkelijke *Voorzetsels* geworden *Betrekkingwoorden*, ENKEL IN DE ZAMENSTELLING, en *niet meer op zich zelve*, eene beteekenis, die *met die des werkwoords inéénsmelt*, en aan de laatste eene bijzondere wijziging geeft. *Ik zeide het hem voor*, (in den zin van de tegenstelling van *achter*,) is even zeer als, bij voorbeeld, *ik zeide het hem binnen, niet buiten*, een werkwoord met een *Betrekkingwoord*, zonder zamenstelling, en beide blijven zonder verandering of inéénsmelting van beteekenis.

In hoeverre, bijzonder in dit stuk, de door ons voor te dragene veranderde leerwijze nuttig

en noodzakelijk zij, zal best te beoordeelen staan, wanneer men in aanmerking neemt hoe in de *Nederduitsche Spraakkunst* eene doorgaande onzekerheid heerscht omtrent het al of niet *aaneënschrijven* der Werkwoorden met zoogenaamde scheidbare Voorzetsels of Bijwoorden. Bij den eersten druk, was overal het woord *zamengefeld*, als in „*zamen gestelde werkwoorden*,” (dat zoo menige malen daarin voorkomt,) vanéengescheiden, (aldus ZAMEN GESTELD,) niettegenstaande de, mede op last des Staatsbestuurs uitgegevene, *Verhandeling over de Spelling* overal ZAMENGESTELD had. Zelfs werd, bij dien druk, I. § 68., *zamen gesteld* met *rijk geladen* gelijk geacht, waardoor destijds de Schrijver dezes tot de aanmerking genoopt werd, dat, zoo men *zamen* in *zamen gesteld*, even als *rijk* in *rijk geladen* als Bijwoord moest aanmerken, ALLE de woorden van eenen volzin ZAMEN (dat is *bijéén*, *nevens elkander*,) GESTELD waren. 50) In de tweede uitgave der

50) *Proeve van (nieuwere) Taalkunde*, bl. 106. In eene noot was daarbij gevoegd: „Zie *Ned. Spr.* (II. § 1.) alwaar het in dezen zin gebruikt, en, in dat „geval, te recht vanéén gescheiden is.” Opmerkelijk

Nederduitsche Spraakkunst is nu deze schrijfwijze veranderd, en ook het woord *zamen gesteld* uit de voorbeelden van § 68. wegge-
 laten. Niettemin leest men daar nog: (§ 64.)
 „Het is geenszins onverschillig, of een woord
 „als *zamengesteld*, of *als niet zamengesteld*
 „beschouwd wordt; *schoon het* MOEIJELIJK;
 „en *misfchien* ONMOGELIJK is, hierom-
 „trent eene NAAUWKEURIGE en DOORGAANDE
 „BEPALING te maken. Het spreekt van zelf;
 „dat *het gebruik* ook hier zijne regten heeft.
 „Men schrijft, bij voorbeeld, *uitgaan*, maar
 „*regtuit gaan*,” enz.

Wat dit bijgebragte voorbeeld betreft, al-
 thans, zal het niet *moeijelijk*; VEELMIN *on-
 mogelijk*, zijn, daarvoor reden te geven naar
 aanleiding van het hierboven gezegde. Im-
 mers, in *uitgaan*, is het Betrekkingswoord
Uit tot een werkelijk (*schoon afscheidbaar*)
 VOORZETSEL geworden, omdat deszelfs be-
 reekenis geheel met die des Werkwoords in-
 éénsmelt, en enkel aan de laatste eene wijzi-

is, dat de Tweede Druk, die overal, in plaats van het
 vorige verkeerde *zamen gesteld*, *zamengesteld* heeft, nu
 ook II. § 1., de eenige plaats waar het van één geschei-
 den behoorde te zijn, *zamengesteld* schrijft.

ging geeft; doch in *regtuit gaan* behouden het Bijwoord *Regtuit* en het Werkwoord *Gaan* elk zijne beteekenis onveranderd.

Zoo heeft men (Verg. *Nederd. Spraakk.* I. §. 324) *Overléggen* als onscheidbaar zamengesteld werkwoord in den zin van Bera-men, en *Óverleggen* als scheidbaar zamengesteld Werkwoord gelijk men zegt: *bij dit verzoekschrift zijn de bewijsstukken niet overgelegd*, (er bij ingeleverd,) of ook: *ik heb een stuivertje overgelegd*, (gewonnen en bespaard.) Even zoo ONSCHEIDBAAR: *Overwégen*, *ik overweeg*, (ik bepeins,) en SCHEIDBAAR: *Óverwegen*, *ik weeg over*, (ik weeg nog eens.) Doch wij kennen wel ONSCHEIDBAAR: *Onderhouden*, *ik onderhoud*, (bekostigen,) en *Voldoen*, *ik voldoe*, (kwijten,) maar *niet* zoogenaamd SCHEIDBAAR: *Ónderhouden*, *ik houd onder*, (bij voorbeeld onder water of op den grond,) of *Voldoen*, *ik doe vol*, in den zin van Vullen. Men schrijve dan: *het net onder houden*, (niet *onderhouden*,) en *den zak vol doen*, (niet *voldoen*,) nadien in geen van beide gevallen het Werkwoord met het Betrekkingswoord of Bijwoord zamengesteld is, waartoe, (gelijk, hierboven is opgemerkt,) de *inténsmelting van be-*

teekenis, die hier geen plaats heeft, volstrekt vereischt wordt.

~ Tegen de benaming van VOEGWOORDEN, anders ook wel *Koppel-* of *Bindwoorden* genaamd, als dienende om volzinnen en zinsneden aan elkander te koppelen, en tegen die van TUSSCHENWERPSELS, zullen wij geene bedenking opperen. Het oogmerk dezer verhandeling, toch, was geenszins geheel de bestaande *Nederduitsehe Spraakkunst* te beoordeelen, en alle de leemten aan te wijzen, die deels een noodzakelijk gevolg zijn van de ondoelmatige navolging van de spraakleer eener andere spraak, deels een toevallig gevolg van de bepalingen, die, zelfs naar dat systema, de noodige juistheid missen, — noch ook eene volledige nieuwe Spraakleer in derzelve plaats te stellen, waartoe eene volledige kennis der taal zelve behoort, tot welke het ons tot nog toe aan een Woordenboek ontbreekt, waarin niet slechts de taaldeelen (naar aanleiding der Latijnsche grammatica) aangewezen, maar ook de *betekenisfen* der woorden *met genoegzame juistheid* bepaald worden.

Woordenboek en Spraakleer dienen hand aan

hand te gaan. Maar, kan de laatste niet wel volledig zijn, zonder dat de geheele schat der spraak door het eerste is blootgelegd, ook dit zoude in zijnen aart gebrekkig blijven zoo lang niet althans de algemeen-taalkundige gronden der Spraakleer vooraf in zoo verre ontwikkeld waren, dat men aan de Taaldeelen benamingen, meer doelmatig dan de meeste der tot nog toe gebruikelijke, wist te geven.

Of de door ons gekozene de regte zijn, mogen wij niet beslissen; dan, of zij al of niet, ten minste meer dan de gewone, geschikt zijn om een duidelijk en gemakkelijk inzicht in het zamenstel der spraak te geven, zal uit de volgende Schets moeten blijken.

KORT BEGRIP
VAN HET
ZAMENSTEL
DER
NEDERLANDSCHE SPRAAK.

ALGEMEENE GRONDBEGINSELEN.

§. 1. Om het zamenstel der *Nederlandsche Spraak*, of van welke andere ook, in het bijzonder te leeren kennen, is het noodig in de allereerste plaats te letten op die grondbeginselen, die der WOORDENTAAL of SPRAAK in het algemeen eigen zijn.

§ 2. De *woorden*, namelijk, het middel van rekennengeving voor de Woordentaal zijnde, hebben als zoodanig verschillende eigenschappen, naar welke men ze in soorten, gemeenlijk TAAL- of REDEDEELEN genoemd, onderscheidt. Die spreekt, moet een woord hebben tot benoeming van het onderwerp van zijn denken, een ander woord tot benoeming van

d *

de werking (eener bekende of onbekende oorzaak), door welke zijn oordeel tot een besluit omtrent het gedachte onderwerp bepaald wordt; eindelijk, meer andere woorden, om het een of ander nader te bepalen, te wijzigen, of in betrekking te stellen.

§ 3. De woorden, dienende tot benoeming van de onderwerpen van ons denken, heeten te regt **NAAMWOORDEN**. Men zoude ze ook *Zelfstandigheidswoorden* kunnen noemen, omdat wij ons al wat het onderwerp van ons denken is, als een op zich zelf bestaande Iets moeten voorstellen, en wij het dus, in onze gedachte althans, tot eene *Zelfständigkeit* maken.

§ 4. Bij de Naamwoorden is op drierlei te letten: het *Getal*, den *Naamval*, en het *Geflacht*.

Wat men, in de spraakkunst, het *Getal* noemt, bestaat in eene wijziging van den uitgang ter onderscheiding, wanneer men hetzij van een enkel voorwerp, of van meer voorwerpen van de zelfde benaming wil spreken. Alle beschaafde spraken hebben tot dat einde een zoogenaamd *Enkelvoud* en *Meervoud*; —

(sommige, ook nog een daarvan onderscheiden *Tweevoud*, voor het geval wanneer men van twee, en niet meer, te gewagen heeft.)

De *Naamval* is, in den eigenlijken zin des woords genomen, eene andere wijziging, of, zoo men 't noemt, *Verbuiging* van den uitgang, waardoor datgene, wat door het Naamwoord benoemd wordt, in zekere betrekking gesteld wordt. De eene spraak heeft meer, de andere minder, van die verbuigingen of naamvallen voor hare Naamwoorden; in geene, echter, is de menigvuldigheid daarvan in eenige evenredigheid tot die van de mogelijke betrekkingen; een mangel, die vervuld wordt door het aanduiden der aldus niet door de verbuiging te onderscheiden betrekkingen, door middel van eene bijzondere soort van woorden, gemeenlijk *Voorzetsels*, bij ons **BETREKKINGSWOORDEN**, geheeten.

Het *Geslacht*, gelijk wij hierna zullen zien, is niet zoo zeer eene eigenschap van de Naamwoorden, als wel van eene andere soort, namelijk van zekere, bij de Naamwoorden gevoegde, woorden, die (in schier alle spraken) ten opzichte van het *Getal*, den *Naamval*, en dat zoogenaamde *Geslacht*, eene ver-

buiging ondergaan, naar die des daarmede in verband gestelden Naamwoords gewijzigd.

§5. Datgene, wat ons oordeel tot een besluit omtrent het onderwerp van ons denken bepaalt, moet eene *werking* zijn van eenige (bekende of onbekende) oorzaak. Eigenaartig, worden daarom die soort van woorden, door welke het besluit omtrent het onderwerp van ons denken wordt uitgedrukt, **WERKWOORDEN** geheeten.

In derzelveer blootelijk *benoemende Form*, zijn deze Werkwoorden wezenlijke *Naamwoorden*. Maar zij verschillen van deze, zoodra zij niet blootelijk tot de benoeming eener dadelijkheid, maar tot tekennegeving van ons besluit omtrent het onderwerp van ons denken gebezigd worden. Alsdan nemen zij verschillende Formen en Verbuigingen aan; eensdeels ter aanduiding of het gedachte besluit van ons oordeel hetzij *stellig*, hetzij *voorwaardelijk*, hetzij *als onzeker*, hetzij *als eene wilsbegeerte* des sprekers, enz., wordt te kennen gegeven; anderdeels met opzigt tot de betrekking der uitgedrukte dadelijkheid tot den *spreker*, of tot den *aangesprokenen*, of tot eene *derde* persoon of zaak, (zoo

meer- als *enkelvoudig*;) en eindelijk ook ter bepaling van het te zeggene met betrekking tot eenen hetzij *verledenen*, hetzij *tegenwoordigen*, hetzij *toekomenden tijd*, alsmede van de uitgedrukte dadelijkheid zelve, gedacht als *volbragt* of *onvolbragt*. Enkele werkwoorden dienen, vooral in de hedendaagsche spraken, tot *behulp* bij het gemis van de hier toe vereischte menigvuldigheid van uitgangsveranderingen, en worden daarom **HULPWOORDEN** geheeten.

In sommige spraken hebben de Werkwoorden ook een verschil van uitgang, naar dat zij met mans- of vrouwen-namen (of andere, in eenen spraakkunftigen zin daarmede gelijk gestelde, naamwoorden) gebezigd worden. Voor de nederlandsche spraak heeft dit enkel plaats in die bijzondere form derzelve, welke wij de *Bijvoegelijke Form* noemen, (bestaande uit hetgeen men gemeenlijk de *Deelwoorden* heet.)

§6. **BIJVOEGELIJKE WOORDEN**, in het algemeen, noemen wij namelijk de zoodanige, die zich in verbuiging naar de Naamwoorden voegen, met welke zij in verband gesteld worden. Dit zijn, in de eerste plaats,

die soort van woorden, door welke men *Hoe-*
danigheden te kennen geeft, niet als op zich
zelf bestaande gedacht en benoemd, maar enkel
als eene wijziging van het door een Naam-
woord benoemde voorwerp voorgesteld. In
meest alle spraken hebben deze woorden eene
verbuiging, afhankelijk van het *Getal*, den
Naamval, en het zoogenaamde *Geslacht* des
naamwoords.

Dit zoogenaamde *Geslacht* is dan ook door
die verbuiging alleen te verklaren. Gelijk men
immers in meest alle spraken eenen anderen
(zachteren) uitgang vindt bij *Vrouwen-* dan bij
*Mans-*namen, moesten natuurlijk ook de Bij-
voegelijke Woorden tweederlei uitgang verkrij-
gen, naar dat zij bij *Mans-* of bij *Vrouwen-*
namen gebezigd werden. En, nadat eenmaal
die tweederlei uitgang in zwang was, MOEST
noodzakelijkerwijze, — althans zoo lange nog
geen *derde* of *onzijdige* uitgang ingevoerd
was, (en voor vele spraken is dit tot heden
niet geschied,) — EEN *van die* BEIDE *uit-*
gangen GEKOZEN worden bij *elk* naamwoord,
al was het ook dat dit noch mannelijk noch
vrouwelijk wezen, maar een *geslacht- en le-*
venloos voorwerp beteekende!

§. 7. Hierin, zegt men, (en te regt,) kon enkel een zeker *gevoel* tot gids verstrekken; maar even daarom moest het stuk der spraakkunstige geslachtstoekening aan de namen van wezenlijk geslachtlooze voorwerpen uit zijnen aart geheel onregelmatig en onbestendig zijn. Zelfs de invoering van den *onzijdigen* uitgang, of dien van van *geenerlei* geslacht, bragt hierin weinig verbetering te weeg, omdat zelfs de met dezen uitgang verrijkte spraken (de engelsche uitgezonderd), desniettemin, hetzij een mannelijk, hetzij een vrouwelijk geslacht, spraakkuntnigerwijze, aan de meeste namen van geslachtlooze en levenlooze voorwerpen bleven toekennen. (Voor de Nederlandsche spraak, nogtans, is dit gewigtig en moeijelijk stuk, door een allerscherpzinnigst onderzoek tot waarlijk wetenschappelijke klaarheid gebragt.)

§. 8. De *Bijvoegelijke Woorden*, als § 6. gezegd, WIJZIGEN het benoemde voorwerp door de aanduiding eener hoedanigheid. Van de *Werkwoorden*, zijn er slechts zeer weinige, daarom *op zich zelf staande* Werkwoorden genoemd, die enkel het bestaan des voorwerps te kennen geven; alle de overige duiden te-

vens eene *WIJZIGING* aan van dat bestaan. Beiderlei wijzigingen (die der Bijvoegelijke en die der Werkwoorden,) worden *nader gewijzigd* door die foort van woorden, voor welke wij, als *bij* de Bijvoegelijke en Werkwoorden, of bij andere woorden van hunne eigene foort, gebezigd, doch *zich niet in verbuiging naar een Naamwoord* *VOEGENDE*, de gewone benaming van *BIJWOORDEN* behouden.

Zoo wel de Bijwoorden als de Bijvoegelijke Woorden kunnen de te kennen gegeven wijziging (of wijziging van wijziging) met eene meerdere of mindere uitbreiding van beteekenis aanduiden, en nemen dienvolgens drierlei vormen aan, *Trappen van Beteekenis* geheeten.

§9. Tot aanduiding van een onderwerp van ons denken, zonder de benaming zelve te bezigen, hetzij dat men eene herhaling dier benaming wil ontgaan, hetzij ook dat men de benaming geheel wil vermijden en in plaats daarvan eene omschrijving verkiest, dienen zekere wisselwoorden, *VOORNAAMWOORDEN* geheeten, en in onderscheidene onderafdeelingen nader te verdeelen.

§ 10. De nadere bepaling van de meerdere of mindere uitgestrektheid van zin, waarin de benoeming van het onderwerp van ons denken te nemen is, — in zeker opzigt eene „*weelde*” der taal, — geschiedt door de zoogenaamde **LIDWOORDEN**, van welke, in onderscheidene spraken, sommige gemist worden.

§ 11. Ook de beteekenis der Werkwoorden ondergaat bijzondere wijzigingen door derzelver zamenstelling met zekere voorvoegselen, of **VOORZETSELS**, die of zekere daartoe bijzonder dienende, en dan ook onafscheidbare, woordledkens zijn, of wel uit de § 4. gedachte Betrekkingswoorden bestaan, welke laatste, in de Nederlandsche spraak, in sommige gevallen *afscheidbaar*, in andere *onafscheidbaar* zijn. De volledige kennis van deze voorvoegselen, en van de Betrekkingswoorden op zich zelve, maakt een der moeilijkste gedeelten der taalkunde uit, en behooren daarom derzelver veelvuldige, vaak op eene zonderlinge wijze inéénloopende, en niet zelden in zich zelve tegenstrijdige, beteekenissen, in een *Taalkundig Woordenboek*, met bijzondere oplettendheid uitééngezét en aangewezen te worden.

§ 12. Allerminst, daarentegen, valt te zeggen van de TELWOORDEN, woorden, welker eigenschap volkomen in derzelver benaming ligt. De daarvan gevormde of afgeleide Naamwoorden en Bijvoegelijke Woorden of Bijwoorden, zijn elk onder zijne soort te rangschikken.

§ 13. Geheele volzinnen, zoo wel als tusfchen ingevoegde zinsneden, worden met elkander verbonden door de zoogenoemde VOEGWOORDEN, en wel op verfchillende wijze, *ftellig, ontkennend, voorwaardelijk, vereenigend, afzonderend, vergelijkend*, enz.

§ 14. Tot de eenvoudigfte, en ongetwijfeld ook oorfpronkelijkfte soort behooren die woorden of woordjes, aan welke men den naam geeft van TUSCHENWERPSELS; — niet alsof zij juist *tusfchen* andere woorden, maar omdat zij *zonder zamenhang met de spraak-kunstige volzinnen* gebruikt, en *in dit opzigt* als tusfchen in geworpen worden.

Het zijn deze, door welke onmiddelijke aandoeningen, als die van smart, blijdschap, verwondering, afkeer, angst, fchrik, enz. worden uitgedrukt. Opmerkelijk is, hoe niet weinige

schrandere taalöfenaren het daarvoor gehouden hebben, dat zoodanige onmiddelijke teekenen van aandoeningen, offchoon met letters van eene spraak geschreven, even weinig *woorden* van die spraak zijn als wij aan het gevogelte of andere dieren, om derzelve onwillekeurige kreten, eene taal toeschrijven, — terwijl andere niet minder te achten taalöfenaren juist die *Tusfchenwerpfels* tot het eerste en voornaamste gedeelte der taal hebben gerekend.

En beide met grond. Die, „onwillekeurige „uitdrukkingen van het gevoel, 't geen het „lichaam in eenen min of meer geweldigen „staat zet, verschillend gevormd naar de ver- „schillende uitzetting, spanning, of knijping „der deelen, door of langs welke de adem „uitgaat, en altijd en onveranderlijk-eigen aan „ieder verschillende aandoening of hartstocht, „die slechts kracht genoeg heeft om op de „ademhaling eenige uitwerking te doen,” 51) — zijn zeker niet meer dan *ligchamelijke* of *dierlijke kreten*. Maar, in de eerste plaats kan de mensch deze zelfde kreten ook *willekeurig* voortbrengen, met oogmerk om het denkbeeld

51) BILDERDIJK, *Verhand. over de Geslachten der Naamwoorden*, bladz. 30.

van de daaraan verknochte aandoening bij anderen te verwekken, *en reeds daardoor alleen* maakt hij ze tot WOORDEN.

In de tweede plaats, is hetgeen den met spraakvermogen begaafden mensch tot het bezigen van zulk een nog formeloos woord aanzet, niet juist altijd eene onmiddellijke aandoening, eene eigen wijziging van dat gevoel waardoor hij aan zich zelven bewust is; het kunnen ook voorwerpen, of liever hoedanigheden of werkingen, buiten hem zijn, waarvan hij de in hem ontstane gewaarwording door eene dusdanige *natuurlijke en oogenblikkelijk werkende daad van zijn spraakvermogen* te kennen geeft!

Eene natuurlijke en oogenblikkelijk werkende daad van zijn spraakvermogen, zeggen wij. Immers, wij mogen ons wat men wel eens „de eerste vorming der taal” genoemd heeft, niet voorstellen als het gevolg eener met verstandelijk overleg beraamde en beraadslaagde overeenstemming; maar veeleer als de *geheel natuurlijke* uitoefening van het spraakvermogen, *hetwelk even min als elk ander vermogen van nature werkeloos kon zijn.*

Om hiertoe een voorbeeld bij te brengen, — tot te meer algemeene bevattelijkheid uit de

klanknabootsing ontleend, 52) — *Bons!* zegt degeen die, enkel uit natuurlijke spraakzaamheid, eenen makker opmerkzaam wil maken op eenen gehoorde slag. *Bons!* zegt hij andermaal, wanneer hij verlangt dat zijn makker eenen dergelijken slag te weeg brenge. En zie daar het *Werkwoord*, in de begeerende form.

Was dan de eerste uitoefening van het spraakvermogen louter eene onwillekeurige werking van den natuurlijke aanleg, de herhaalde ontwikkeling van hetzelfde was een gevolg der behoefte, die alleen dien aanleg tot zijne geheele ontwikkeling kon brengen.

52) Hieruit leide men echter geenszins af, dat, hoe onafscheidelijk gehoor en (natuurlijke) spraakoefening ook zijn mogen, de *voornaamste* grond tot de laatste juist in de *nabootsing* van klanken te zoeken zij.

Eigenaartiger is het, dien in de bewerktuiging der spraakdeelen zelve te zien. Geheel onverklaarbaar, toch, ware anders die *overeenstemming*, die nog, hoe ook de kunst de natuurtaal vervormd hebbe, ten opzichte van de uitdrukkingen van sommige zich overal en altijd gelijk blijvende denkbeelden, in alle spraken kennelijk is.

VAN DE LETTERS, voor zoo
verre tot verstand der Verbuiging en
Vervorming in onze Spraak noodig is.

§ 15. Onze spraak heeft het voorregt, — niet, gelijk men te onregt beweerd heeft, dat *alle letters* worden uitgesproken, maar — dat, *met uitzondering alleen van de Enkele Klinkers*, ALLE andere LETTERTEEKENEN, hetzij enkele of zamengestelde, klinkers of medeklinkers, *elk voor zich*, slechts *eenerlei* klank of wijziging van klank verbeelden. 53)

§ 16. Enkele klinkers, nu, voor onze spraak, zijn alleen A, E, I, O en U, zijnde de OE en EU, offchoon even zeer als de hoogduitsche of italiaansche u en hoogduitsche ö, eenen enke-

53) Met uitzondering, nogtans, van het zamengestelde letterteeken sch, hetwelk bij den aanvang van woorden geheel anders word uitgesproken dan op het einde of in het midden.

len klank verbeeldende, 54) niettemin voor het oog een zamengesteld letterteeken, even als de ij een (vreemdfoortig) zamengesteld letterteeken is, voorlang door misbruik van affchrijvers in zwang gekomen en eindelijk bij de op staatsgezag ingevoerde Spelling voorgeschreven tot verbeelding van dien enkelen en zich altijd gelijk blijvenden klank, waarvoor, naar het gevoelen van anderen, beter de anders onzer spraak vreemde y ware te bezigen. En deze laatste enkele klinker (y) komt bij deze beschouwing in geene aanmerking, als, naar die zelfde spelling, niet dan in woorden van kennelijk vreemden oorsprong geduld.

Het is noodig, in de eerste plaats, de dubbele (of driedubbele) uitspraak der genoemde enkele klinkers te kennen, omdat deze, in de vervorming of verbuiging van vele woorden,

54) Dat eu en oe „zuivere en volmaakte Enkel-
 „klinkers” zijn, is reeds door L. ten Kate opgemerkt;
 „want” zegt hij, „hoe zéér ijder van die verlangt wérde,
 „hij zal in 't begin en einde eevenééns luiden, 't welk bij
 „géénen andren dan bij een' waaren Enkel-klinker ge-
 „schieden kan.” Aanmérkingen over de Critique Spél-
 kunde, VII., in de *Aenleid. tot de kennisse van het*
Verhevene Deel der Nederduitsche Sprake, I. Deel. bl. 117.

op de spelling eenen invloed heeft, waaruit schijnbare onregelmatigheden ontstaan, die, voor alle verbuigelijke rededeelen gezamenlijk, alleen om het gedachte verschil van de uitspraak der enkele klinkers, zullen blijken niet anders dan natuurlijke en noodzakelijke gevolgen te zijn van den, algemeen voor alle spraken (alleen de engelsche niet) aangenomen, schrijfsregel, naar welken, telkens *wanneer een, met eenen klinker aanyangende uitgang, aan eene, met eenen of meer Medeklinkers eindigende, lettergreep wordt toegevoegd, DE SLUITMEDEKLINKER DIER LETTERGREEP GEACHT WORDT TOT DE UITGANGSLETTERGREEP OVER TE GAAN.* 55)

§ 17. De klinkers hebben, zegt de gewone Spraakkunst, eenen *langen* of *korten* klank. Dit zeggen is onjuist, om dat de toon daarbij niet, gelijk bij v. bij het al of niet drukken van den klemtoon op de eene of andere let-

55) Met uitzondering, voor onze spraak, van den uitspraak ACHTIG (in zijne tweederlei beteekenis), op welken de Sluitmedeklinker van het daarvoor gestelde woord *niet* overgaat, gelijk ook in sommige zamenstellingen met *hier, daar, waar*, of met voorzetsels het geval is.

tergreep, werkelijk in duur langer of korter wordt, en integendeel de zoogenaamd *korte* klinker voorkomen kan in eene lange lettergreep, en omgekeerd. Echter is 't waarheid, dat elke enkele klinker voor (ten minste) nog eene andere uitspraak vatbaar is, dan die welke men in deszelfs benaming hoort. De benaming der letter, of de *alleen staande* klinker, heeft, in vergelijking met de andere uitspraak, eenen *scherpen* klank, gelijk de A in *sta*, de E in de eerste lettergreep van *regen*, de I in *Sofia*, 56) de O in de eerste van *bode*, de U in *ure*. De klinker is dan, zoo men 't noemt LANG. De andere, *opene*, klank is meer onbestemd of hol in de vorming, gelijk de A in *man*, de E in *wel*, de I in *wit*, de O in *pot*, de U in *nut*. Den derden, *flaauwen* of *doffen* klank, gaan wij voor alsnog voorbij. Het is de opene klank, welken men KORT heet.

§. 18. Nu hebben de enkele A, E, I, 57) O en U, om het even of al dan niet door

56) In eigenlijk nederduitsche woorden komt de I niet anders dan in verlenging met e (IE) als *scherp* voor.

57) Zie de voorgaande noot.

eenen of meer medeklinkers *voorafgegaan*, den SCHERPEN klank, wanneer daarop, in de zelfde lettergreep, geen medeklinker *volgt*.

Sluit daarentegen de lettergreep met eenen of meer medeklinkers, zoo heeft de in die lettergreep voorkomende klinker den OPENEN klank.

• Zal, derhalve, de enkele klinker, *gevolgd* door eenen of meer medeklinkers in de zelfde lettergreep, den SCHERPEN klank verbeelden, zoo moet dit bijzonder aangeduid worden.

§. 19. Die aanduiding zoude op velerlei wijzen kunnen geschieden. De franfchen, bij v., onderscheiden de verschillende uitspraak hunner enkele klinker door bovenstreping (accenten). De duitfchers beteekenen den fcherpen klank des enkelen klinkers, wanneer die door eenen of meer medeklinkers in de zelfde lettergreep gevolgd is, door de invoeging van eene, in dit geval tot geen ander einde dienende, en daarom zoo gezegd *fomme* n. Aldus:

hoogd. *waht*, *mehrt*, *iht*, *ohr*, *uhr*.

De engelfchen bedienen zich daartoe van de achtervoeging eener, op gelijke wijze *fomme*, e, makende aldus, bij v. de a (bij hen als e uitgesproken.)

open in *scherp* in
 eng. man, (lees menn'). mane (lees meen);
 — ook bij onze oudste Schrijvers vindt men
 deze laatste schrijfwijze gebezigd:

neerd. *are, ere, ire, ore, ure.*

Later, begon men de toonlooze, of zoo-
 genaamd stomme, *e*, even als de duitfchers
 hunne *h*, vóór den medeklinker te plaatsfen.
 Of wel, men bediende zich, tot het zelfde
 einde, van eene alsdan even zeer toonloo-
 ze *i*. 58)

Men schreef dan, om den klinker, vóór
 den Sluitmedeklinker, den *scherpen* klank te
 doen behouden:

met *e*: MAEF, MEER, MIER, DOER, VUER.

met *i*: AIF, MEIF, MIIN, DOIR, UIF,
 waarbij, gelijk blijkt, de klanken van *e* en *i*
 zelve, zoo men 't noemt, *met zich zelf ver-*
dubbeld voorkomen.

58) Gelijk inderdaad, ook naar onze tegenwoordige
 uitpraak, niet alleen de *opene i*, als in de woorden *in*,
ik, enz., hoewel voor ons oor zeer wel van opene *e* te
 onderscheiden, zoo zeer daarnaar zweemt dat menig
 vreemdeling het verschil niet ligt waarneemt, maar bo-
 vendien de *flaauwe i*, bij voorb. in den uitgang *ig* van
magtig, geheel toonloos is.

§ 20. Die *verdubbeling met zich zelve*, allengs mede voor de A, O, en U, in zwang gekomen, is thans, door de op staatsgezag ingevoerde spelling, voor alle de enkele klinkers voorgeschreven; met dit verschil nogtans, dat de oude verdubbelde *ii* — tegenwoordig *ij* geschreven — zoo geheel van klank veranderd is, (als thans schier gelijk den halven tweeklank EI luidende,) dat de scherpe *i* 59) niet anders dan door IE kan beteekend worden. Meer daarvan te zeggen, zoude tot de spelling behooren. Genoeg, dat de aanduiding van den SCHERPEN (of zoogenaamd *langen*) klank der enkele klinkers vóór medeklinkers, thans op de volgende wijze geschiedt:

MAAR, MEER, MIER, MOOR, MUUR.

§ 21. Dan, wanneer aan eene dergelijke lettergreep een (met eenen klinker aanvangende) uitgang wordt toegevoegd, en gevolgelijk, naar den algemeenen schrijffregel (zie § 16.), *de*

59) Nadien de enkele *i*, als Splitletter eener lettergreep, thans enkel voorkomt in woorden van kennelijk vreemden oorsprong, (en dan steeds *kort*,) als *kapi tein*, *mi muur*, enz., of wel als afgebroken van den toon'oozen uitgang *ig*, (en dan schier zonder klank,) als *magti ge*, *vereeni ging*, *verdeft ger*, enz.

Sluutmedeklinker op de uitgangslattergreep OVERGAAT, vervalt de reden die de verdubbeling noodzakelijk maakte. Daarom verkozen ook velen, zich houdende aan hetgeen men den *Regel der Spaarzaamheid* noemde, bij zulken toegevoegden uitgang, de enkele klinkers alle, met uitzondering alleen van de onafscheidelijk geworden IE, ONVERDUBBELD te schrijven:

MA ren, ME ren, (MIE ren,) mo ren, MU ren. Anderen, oordeelende dat het eens gevormde woord niet, om den uitgang, behoorde verminkt te worden, *behielden de VERDUBBELING*, ook in de verbuiging, voor alle klinkers:

MAAREN, MEEREN, (MIEREN,) MOOREN, MUUREN. Nog anderen, ten opzichte der A en U de bekorte of *spaarzame* schrijfwijze volgende, maakten een onderscheid tusfchen E en EE of O en OO, en fchreven deze klinkers, (niet door eenen Medeklinker in de zelfde lettergreep gevolgd zijnde,)

Onverdubbeld, wanneer zij den (zoo 't genoemd wordt) *zacht-langen* klank, — en *Verdubbeld*, wanneer zij den zoogenaamden *fohetp-langen* klank moesten aanduiden;

— een verschil van uitspraak, hetwelk, zoo in

de *Nederduitſche Spraakkunſt* erkend wordt,⁶⁰⁾ „niet alle Nederlanders even duidelyk ont-, „dekken,“ doch ook door ons, hier, niet te onderzoeken ſtaat. Genoeg al weder, dat bij de op ſtaatsgezag ingevoerde ſpelling, deze laatſtedachte ſchryfwijze gevolgd is.

Zoo heeft men:

met A: MAAR, en MA ren.

met U: MUUR, en MU ren.

met IE: MIER, en MIE ren.

maar met E, zoogenaamd *ſcherp-lang*:

MEER, en MEE ren.

ik WEEK. wij WEEken.

doen zacht worden.

en zoogenaamd *zacht-lang*:

ik WEEK, en wij WEken.

(van wijken.)

WEEK, en WE ken.

(zeven dagen)

alsmede met o, zoogenaamd *ſcherp-lang*:

moor, en moo ren.

hoop, en hoo pen.

(opſtapeling)

en zoogenaamd *zacht-lang*:

roos, en ro zen.

hoop, en hoo pen.

(goede verwachting)

(’t werkwoord)

⁶⁰⁾ *Nederd. Spraakk.* I. § 23.

§ 22. 't Kome dus niet als eene onregelmatigheid voor, wanneer men bij woorden, in welke de klinker om den Sluitmedeklinker verdubbeld is, voor de Verbuiging of Vervorming, de AA en UU de verdubbeling altijd, de EE en OO die somtijds ziet verliezen, en somtijds behouden.

Maar nog dient gelet op het *tegenovergestelde geval*, wanneer namelijk de klinker, als eenen of meer Medeklinkers achter zich hebbende, OPEN klinkt, en, na de toevoeging van eenen uitgang, *openklinkend* moet blijven.

Sluit de lettergreep met *meer dan éenen* medeklinker, zoo kan de overgang van den *laatststen* van deze alleen, geene verandering te weeg brengen in den klank des klinkers, als:

pers, per sen. belg, bel gen.

Maar heeft de klinker slechts éenen Medeklinker achter zich, — de zamengestelde letterteekenen CH en SCH in dit geval slechts voor één medeklinker te rekenen, — zoo doet het verlies van den Sluitmedeklinker, bij deszelfs overgang op de uitgangslittergreep, den OPENEN klank in den SCHERPEN veranderen.

bad, bevel, gebod,

ba den, beve len, gebo den.

Van daar, dat, zal de eerste klank behou-

den blijven, 61) de MEDEKLINER moet *verdubbeld* worden:

MAN, bed, pit, pot, nut.
MANNEN. BEDDEN. PITTEN. POTTEN. NUTTIG.

Ook deze schijnbare Onregelmatigheid is derhalve een eenvoudig en noodzakelijk gevolg van den algemeenen schrijffregel, die (zie § 16) den *Sluitmedeklinker eener lettergreep op de toegevoegde uitgangs-lettergreep doet overgaan.*

§ 23. De zamengestelde letterteekenen CH en SCH echter, hoezeer daarbij als enkele sluitmedeklinkers aangemerkt wordende, worden niet in derzelver geheel verdubbeld, maar de eerste, CH, op de uitgangs-lettergreep overgaande, vervangen door de in uitspraak nabijkomende G, 62) de laatste, SCH, door S:

61) De gevallen, waarin de vocaalklank van het woord door de Verbuiging *verandert*, (de minste in getal,) dienden in eene *volledige* Spraakleer tot *Regelen* gebracht, of althans door nauwkeurige *Lijsten* te worden aangegeven. Toen nog alle naamwoorden in stomme *e* eindigden, en men *manne*, *bedde*, enz. schreef, lag de verdubbeling der Medeklinkers, hier noodig tot *behoud* van den vocaalklank, van zelve in het woord.

62) Naer de ingevoerde Spelling, doch afgekeurd door BILDERDIJK, die *lachen* schrijft.

ik lach, wij lag chen.
flesch, fles schen.

Heeft daarentegen de lettergreep, aan welke de uitgang moet worden toegevoegd, niet eenen der enkele klinkers, maar hetzij den halven tweeklank *ei*, hetzij eenen der ware tweeklanken *aai*, *oei*, of *ooi*, zonder sluitmedeklinker, — zoo wordt voor den, anders met eenen klinker aanvangenden, uitgang de Medeklinker *j* gesteld: 63)

EI, EI jeren,
fraai, fraai jer,
foei, verfoei jing,
hooi, hooi jen,

— eene te meer zonderlinge schrijfwijze, nadien, volgens de begrippen der *Nederduitsehe Spraakkunst*, (waarmede wij echter geenszins instemmen,) de *j* geen Medeklinker, maar „NIETS „ANDERS dan de klinker *i* is, welke, aan het „begin der woorden voor eenen anderen klinker staande, door de schielijkheid der uitspraak, „ALS EEN MEDEKLINKEK hidt, en als dan, door „eenen lang onderuit gehaalden staart, van de

63) Insgelijks naar de ingevoerde Spelling, doch afgekeurd door BILDERDIJK.

„gewone 1 onderscheiden wordt,” 64) zoodat, naar deze verklaring, in het hierboven in de derde plaats gegeven voorbeeld, *drie* klinkers *i* op elkander zouden volgen.

§ 24. Voor het overige hebben wij, tot ons tegenwoordig oogmerk, ten opzichte der *Medeklinkers*, nog op te merken, dat *v* en *z*, bloote verzachtingen van *f* en *s*, nooit Sluitletters eener lettergreep kunnen zijn, en gevolgelijk, telkens wanneer zij (als bij afkapping van de lettergreep aan welker hoofd zij voorkomen,) tot de voorafgaande lettergreep zouden overgaan, door *f* of *s* moeten vervangen worden. Zoo, bij *v.*, om de Benoemende form van werkwoorden tot de Begeerende form te veranderen:

le ven, leer,
of, om een Meervoudig werkwoord tot het Enkelvoud te herstellen:

hui zen, huis.

Omgekeerd, echter, gaat 'niet altijd de *f* over in *v*, of de *s* in *z*. Bij gebreke van eene volledige Spraakkunst, moet hierin een Taalkundig Woordenboek te hulp komen.

64) *Nederd. Spraakk.* I. § 43.

§ 25. Verder, staat te letten op die eigenschap der medeklinkers, waardoor de één sommige andere (zoo men 't niet oneigenaartig genoemd heeft,) *voortdrijft*, en op sommige andere *overrolt*. 65) Zoo rolt, bij v, de F over op D, als in *HOOFD*, op T, als in *blaFT*, op s en SCH, als in *des hofs*, *hoofSCH*, en is daarentegen voortdrijvend bij L, als in *FLuit*, bij N, als in *Fnuik*, en bij R, als in *FRuit*.

Wanneer nu een voortdrijf bare Medeklinker van den Voortdrijvenden wordt afgescheiden, ontstaat er eene *hapering*, (gelijk het geval zoude zijn indien men *loflijk* schreve.) Deze hapering is wel niet van dien aart, dat zij eenigermate hindert, bij v. in *hoflust*, *hofleven*, even weinig als in *hofnar* of *lofredede*, waar de samenverbinding van twee verschillende denkbeelden voor de gedachte zelve eene oogenblikkelijke verpoozing schijnt te vorderen. Maar zij zoude, naar het aangenomen gevoelen, sluitende zijn in *loflijk*, even zeer als in *haafloos*, omdat door elk van deze toevoegfelen slechts eene wijziging wordt uitgedrukt, die zich met het hoofddenkbeeld vereenzelvigt.

Het is tot vermindering van deze, ook op tal-

65) L. TEN KATE, *Aenleiding*, enz. I. Deel, bl. 124.

looze andere wijzen zich voordoende, *hapering*, dat men zich bedient van de geheel toonlooze, of stomme, *e*, die in zoodanig geval, (even gelijk de *h* veelal slechts eene *Aanademing*,) niet meer dan eene *Tuschenademing* verbeeldt. 66)

Maar die tuschenademing maakt eene Lettergreep, — EN DAAROM IS AL WAT BETREKING HEEFT TOT DEN SCHRIJFREGEL VAN DEN OVERGANG DES SLUITMEDEKLINKERS (zie § 16 — 23) DAAROP MEDE TOEPASSELIJK.

Zoo: in het eerstvolgende voorbeeld, de *Verdubbeling* van den Sluitmedeklinker, en in het tweede, de *Verenkeling* des verdubbelden Klinkers, en de *Verwisfeling* van *f*. in *v*.

van *lof*: lof *f*elyk.

haaf: ha *v*eloos.

66) Deze Tusschenademing (stomme *e*) is het, door middel van welke, ten gevalle der versmaat, somwijlen een dichter de vrijheid neemt om een woord met eene lettergreep te verlengen, als: *Kallek*, voor *Kalk*, *Wallem* voor *Walm*, of, met de toonlooze *i*, *Ellik* voor *Elk*. Daarentegen, wanneer de toonlooze *e*, als bij *v*. in het Bepalend Lidwoord *De*, (dat eigenlijk slechts eene drukking op het Naamwoord *is*,) op het einde van een woord voorkomt, en het volgende woord met eenen klinker aanvangt, *moet* zij, in een vers, met dien volgenden klinker insmelten.

§ 26. Is de tuschenademing of stomme *e*, tot vermindering der kleine hapering, die door het afscheiden van eenen Voortdrijvenden en Voortdrijfbaaren Medeklinker zoude ontstaan, niet meer dan eene, door sommigen zelfs overtollig geachte, keurigheid, — veelal door het daarmede gepaarde *slepende* der uitspraak nog meer dan de hapering zelve hinderlijk, — zij wordt noodzakelijk, wanneer een Medeklinker moet worden toegevoegd aan eenen anderen medeklinker, die daarop *niet kan* overrollen. Wanneer wij, bij v. bij de Lidwoorden zien zullen, dat de Tweede naamval gevormd wordt door de toevoeging van *s* voor het mannelijke, en van *r* voor het vrouwelijke, begrijpt men, wetende dat de *n* vóór *s* de overrollende eigenschap heeft, dat zoo wel *een* als *de*, door middel dier *s* tot eenen tweeden naamval te verbuigen is. Maar, terwijl de *n*, vóór *r*, geenszins die eigenschap heeft, zoude de vrouwelijke tweede naamvalsuitgang *r*, niet zonder de tuschenademing, aan *een* kunnen toegevoegd worden, zoo dit niet reeds de vervrouweljkende *e* tot Sluitletter had.

§ 27. Zelfs kan het gebeuren dat ook die tuschenademing nog niet aan den eisch der wel-

luidendheid voldoet. Dit heeft inzonderheid dan plaats, wanneer R, dat is *er*, aan R moet toegevoegd worden, als in *hoorer*, *zwaarer*, *meerer*; insgelijks, hoewel in minderen graad, wanneer de toevoeging gefchieden moet aan de andere tongletter L, (zoo veel naar R zwmende, gelijk men van *pas* lallende kinderen leert,) als in *teller*, *muller*. Van daar, dat alsdan, in het spreken gemeenlijk, en naar de ingevoerde spelling ook in het schrijven somwijlen, vóór de Tufchenademing nog eene Voortdrijving komt, door D verbeeld, als: *hoorder*, *zwaarder*, *meerder*, *telder*, *mulder*. 67)

67) Van den zelfden aart, en even weinig als de Tufchenademing of *stomme e* tot het wezen der woorden behorende, zijn de door Medeklinkers (T of P) verbeelde *Tufchenvoortdrijvingen* voor Verkleinwoordsuitgangen: *Jantje*, *Boompje*. Maar geheel tegenftrijdig met het voorgedragene, en daarom hier met een woord aan te voeren, fchijnt de onuitspreekbare zamenvoeging van DT voor de derde perfoon des enkelvouds, en voor de tweede perfoon van den onvolbragt tegenwoordigen tijd van Werkwoorden, wier zakelijk deel (of begeerende form) eene D tot Sluitletter heeft, alsmede voor de tweede perfoon van den onvolbragt verlede-
nen tijd, wanneer de eerfte perfoon van dien tijd, als in sommige ongelijkvloeiende of ook onregelmatige Werk-

§ 28. De hier aangewezenen bijzonderheden van ons spraakgebruik wel gevat zijnde, zal het onnoodig zijn de daardoor veroorzaakte schijnbare afwijkingen van den regel bij de onderscheidene verbuigingen of vervormingen telkens te herhalen.

Zie overigens hier achter, TAFEL I.

woorden, in D uitgaat. Evenwel is dit eenvoudig de weglating der oudtijds gebruikelijke Tusschenademing (DET), door de inkrimping van het woord tot ééne lettergreep, en, als tot kennelijke aanduiding der Werkwoordsverbuiging dienstig, geenszins af te keuren gelijk b. v. de overtollige D in *beeldenis*, *verbindenis*, of het stuitende *ambt* voor *ampt*, *magt* voor *macht*, waarbij geheel is over het hoofd gezien dat de D met T en B met P, en G met CH, naar het wezen der daardoor verbeelde wijzigingen van klanken zelve, niet minder eigenaartig wisselen dan F met V, of S met Z.

Doch dit behoort tot de *Spelling*, van welke wij hier niet handelen, en die ook, zegt BILDERDIJK, (*Aanteek.* op zijne Naveling van *Perzius Hekeldichten*, bl. 68,) „voor zoo verre zy slechts geene verkeerde afleidingen en woordbetekenissen verwekt of ten grond legt, en „de uitspraak niet verwringen doet, in zich zelve vrij „onverschillig kan zijn.”

f

VAN DE NAAMWOORDEN EN DERZELVER LIDWOORDEN.

§ 29. Zoo onaffcheidelijk is het begrip van, althans denkbeeldig, Bestaan, (of zoo men anders zegt, van Zelfstandigheid,) aan alle onderwerp van ons denken verknocht, dat de gedachte zich niet op *een Niet* kan vestigen, zonder dit daardoor, in de gedachte zelve, tot *een Iet* te maken.

Het begrip van alle mogelijke onderwerpen van ons denken, volgens § 3. hierboven door NAAMWOORDEN te benoemen, is derhalve besloten in dat van het *buiten alle soort blijvende* Naamwoord IET. En de eerste onderscheiding, omtrent dit zoo geheel onbepaald benoemde *Iet* te maken, betreft de *wezenlijkheid* of *onwezenlijkheid* van hetzelfde.

De algemeenste benoeming, nu, van het als eene bestaande of althans bestaanbare zelfstandigheid gedachte *Iet*, met uitsluiting van alle

aanduiding behalve die van het *bestaan* alleen, geschiedt door het Naamwoord *een* WEZEN, hetwelk dus algemeen-soortelijk tegen het als onbestaanbaar gedachte *Iet.*, of het ONWEZEN, overstaat.

Bij de ralloosheid der soorten van *Wezens*, die onderwerpen van ons denken kunnen zijn, doen zich voorts al aanstonds *tweederlei Naamwoorden* op, namelijk de onderwerpen van ons denken benoemende ALS ONDEELIGEN VAN EENE SOORT, met onderscheiding van andere ondeeligen, hetzij *van eene andere soort*, hetzij *van de zelfde soort*. De eerste zijn het, welke de gewone Spraakkunst GEMEENE namen, de laatste, welke zij EIGENE namen noemt.

Beide heeten bij ons BIJZONDERENDE NAAMWOORDEN, (hetzij SOORTELIJK, hetzij PERSOONLIJK of PLAATSELIJK *Bijzonderende*,) in onderscheiding van alle die Naamwoorden, door welke de onderwerpen van ons denken benoemd worden in den geheelen omvang van het denkbeeld. Deze, door ons NIET BIJZONDERENDE NAAMWOORDEN geheeten, en weder in onderafdeelingen te verdeelen, leveren, nevens de eerstgenoemde, de volgende foortscheiding op, die, vertrouwen wij, blijken zal in menig spraakkunstig opzigt niet onnut te zijn:

f *

A. Naamwoorden, die de onderwerpen van ons denken benoemen als *ondeeligen van eene soort*, [BIJZONDERENDE NAAMWOORDEN,] en wel:

1. met onderscheiding van andere ondeeligen *van eene andere soort*, [SOORTELIJK BIJZONDERENDE NAAMWOORDEN:]

Ligchaam. Ziel. Mensch. Engel. — Dier, Plant. Delfstof. — Vogel. Visch. Boom. Heester. Bloem. — Leeuw. Arënd. Vruchtboom. Tulp. Roos. — Man. Vrouw. Kind. Vader. Moeder. Zoon. Dochter. — Koopman. Ambtenaar. Zeeman. Geleerde. — Zeehandelaar. Winkelier. Staatsraad. Kapitein. Geneesheer. — Planeet. Trawant. — Koningrijk. Hertogdom. — Dorp. Stad. 68)

2. met onderscheiding van andere ondeeligen *van de zelfde soort* [PERSOONLIJK of PLAATSELIJK BIJZONDERENDE NAAMWOORDEN:]

Jan. Johanna. Titus. Europa. Amsterdam. Brusfel.

68) Zoo men ziet, met opzigt tot de *hoofd-* zoo wel als *onder-soorten* (genus of species); en alle zamengevat in het op zich zelf staande, of *algemeene* soortelijk bijzonderend naamwoord: *een Wezen*, meerv. *Wezens*; hetwelk de zelfstandigheid zonder andere aanduiding dan alleen d'e van het bestaan benoemt, en in zich zelf weder bevat is in het buiten aile soort blijvend naamwoord *let*.

B. Naamwoorden, die de onderwerpen van ons denken benoemen *in den geheelen omvang van het denkbeeld*, [NIET BIJZONDERENDE NAAMWOORDEN,] en wel:

1. *stoffelijke* zelfstandigheden benoemende, als in derzelver geheelheid gedacht, [STOFFELIJKE NIET BIJZONDERENDE NAAMWOORDEN:]

Goud. Water. Laken. Wijn.

2. hoedanigheden ('tzij lichamelijke, 'tzij zedelijke) benoemende, *in het afgetrokken* — zoo men 't noemt, dat is buiten betrekking tot de voorwerpen waarin men ze waarneemt, *denkbeeldig* als op zich zelf bestaande gedacht; [DENKBEELDIGE NIET BIJZONDERENDE NAAMWOORDEN:]

Zwakheid. Armoede. Schoonheid. Deugd.

3. eene *dadelijkheid* ('tzij als werking, 'tzij als gewrocht,) te kennen gevende, [DADELIJKE NIET BIJZONDERENDE NAAMWOORDEN:]

Onderwijzen. Vormen. Ademen. — Onderwijzing. Vorming. Ademing. — Onderwijs.

4. eene *gezamenlijkheid* onder ééne benaming zamenvattende, [ZAMENVATTENDE NIET BIJZONDERENDE NAAMWOORDEN:]

Gedierde. Gebloemde. — (het) Schoone.

§ 30. Sommige Naamwoorden worden altijd *met* het een of ander Lidwoord, andere altijd of somwijlen *zonder*, gebruikt. Het is derhalve noodig, ook dadelijk de LIDWOORDEN te doen kennen.

Deze zijn velerlei.

§ 31. Het *onbepaald aanduidende* (en bloot verenkelvoudigende) *Lidwoord*, in de Nederd. Spraakk. het Niet Bepalende geheeten,

manl.	vrouwl.	onzijd.
een,	eene,	een.

kan uit zijnen aart alleen gebezigd worden bij *Enkelvoudige* Naamwoorden, en dan nog alleen bij die van onze Eerste Hoofdfoort Eerste Onderfoort, namelijk bij de SOORTELIJK BIJZONDERENDE *Naamwoorden*, wier *Meervoud*, in den zelfden onbepaalden zin gebezigd, die, enkelvoudig, het onbepaald aanduidende Lidwoord vereischte, ZONDER lidwoord blijft.

Zonder lidwoord in het *Enkelvoud*, en ook *niet dan in het Enkelvoud te gebruiken*, zijn de naamwoorden van onze Eerste Hoofdfoort Tweede Onderfoort, namelijk de PERSOONLIJK BIJZONDERENDE. Komen deze, of ook die van onze Tweede Hoofdfoort Eerste en Tweede

Onderfoort, namelijk de *Stoffelijke* en *Denkbeeldige Niet Bijzonderende*, in eenen onbepaalden zin gebezigd, MET het onbepaald aanduidende Lidwoord, of ook zonder Lidwoord, maar in het MEERVOUD VOOR, zoo is het dat zij, als overdragtelijk of met eene bijzondere toepassing van zin gebezigd, de hoedanigheid van Soortelijk Bijzonderende Naamwoorden aannemen, en dus den regel van deze volgen. 67).

67) *Dat is een Jan, dat zijn Jannen*, kan men zeggen. Maar dan is het woord niet meer Persoonlijk Bijzonderend, (een *eigen naam*, zoo men gewoon is te spreken,) maar overdragtelijk gebezigd als Soortelijk Bijzonderend (*gemeene naam*), even als zeide men: *dat is een krasse kerel, dat zijn krasse kerels*. Zelfs als zoogenoemden EIGEN NAAM kan het een lidwoord en een meervoud lijden: *Is dat kindje al weer een Jan? Neen*, (antwoordt de vader,) *ik heb al twee Jannen, eenen Jan Cornelis en eenen Jan Hendrik, weet ge; deze heet nu eenvoudig Flip*. Doch ook in dit geval mag men 't, ja, een EIGEN naam blijven noemen; het woord is inderdaad niet meer een *Persoonlijk*, maar een *Soortelijk*, Bijzonderend Naamwoord, dat is; het duidt slechts een van die ondeeligen aan, die Jan heeten.

Zoo ook, gelijk men een *Stoffelijk Niet Bijzonderend* naamwoord NIET ALTIJD in den zin van de *geheelheid* der stof bezigt, maar ook soms in dien van een gedeelte derzelve, kan men zich onderscheidene zulke *gedeelten* voorstellen, en derhalve ook, bij wijze van *soortonder-*

§ 32. Duidelijker nog blijkt de overeenkomstigheid van het *Meervoud* der Soortelijk Bijzonderende met het *Enkelyoud* van de (niet dan in veranderde beteekenis een Meervoud lijdende) Niet Bijzonderende Naamwoorden uit het gebruik der woordjes, welke wij *onbepaald aanduidende, maar niet verenkelvoudigende, Lidwoorden* noemen, in de Nederd. Spraakk. onder de Telwoorden gerangschikt.

scheiding zeggen: *ik zal u een goud geven, dat u beter voldoen zal; ik heb daar een wijn gedronken, die overheerlijk was.* Zelfs (wat echter) de namen van metalen niet lijdend,) met een meervoud: *lakens, wijnen*, in onderscheidene soorten. Zoo ook *wateren*. Maar niets van dit alles immer in de eigenlijke hoedanigheid van *Niet Bijzonderende* naamwoorden, dat is: in den zin van den geheelen omvang van het denkbeeld.

Het zelfde geldt omtrent de *Denkbeeldige* Niet Bijzonderende. Zoo lang wij *Deugd* of *Ondeugd* als benamingen van de algemeene zedelijke hoedanigheid nemen, behoeft geen van beide een lidwoord, en lijdt ook geen van beide een meervoud. Maar tot de laatste rekenen wij, onder anderen, *Lasterzucht*, tot de eerste *Waarheidsliefde*; en ook deze bijzondere soorten van ondeugd of deugd, noemen wij, de ééne, *eene ondeugd*, de tweede, *eene deugd*, in welken, SOORTELIJK BIJZONDERENDEN, zin, er zeker *vele* ondeugden en deugden kunnen gedacht worden.

Deze zijn:

1. *dubbeltallige*, dat is met Enkel- en Meervoud :

manl.	vrouwl.	onzijd.
<i>eenig</i> ,	<i>eenige</i> ,	<i>eenig</i> ,
<i>veel</i> ,	<i>vele</i> ,	<i>veel</i> ,
<i>weinig</i> ,	<i>weinige</i> ,	<i>weinig</i> ,
<i>alle</i> ,	<i>alle</i> ,	<i>alle</i> ,

en onverbuigelijk :

eenerlei,
velerlei,
allerlei,
velerhande,
allerhande.

2. *enkelvallige*, dat is: hetzij zonder Enkel-,
 hetzij zonder Meervoud :

a. zonder Meervoud :

manl.	vrouwl.	onzijd.
<i>elk</i> [e],	<i>elke</i> ,	<i>elk</i> ,
<i>ieder</i> [e],	<i>iedere</i> ,	<i>ieder</i> ,
<i>menig</i> [e],	<i>menige</i> ,	<i>menig</i> .

b. zonder Enkelvoud :

manl.	vrouwl.	onzijd.
-------	---------	---------

sommige,
ettelijke.

De *enkelvallige* zonder *Enkelvoud* komen niet voor dan bij het Meervoud van Soortelijk Bijzondere Naamwoorden; de *enkelvallige* zonder *Meervoud*, niet dan met het Enkelvoud

van Soortelijk Bijzonderende Naamwoorden. Maar de *dubbeltallige* worden gebruikr bij *Meervoudige* Soortelijk Bijzonderende en bij *Enkelvoudige* Niet Bijzonderende Naamwoorden. 68)

68) Wil men voorbeelden?

1. met ENKELVOUDIGE *Niet Bijzonderende* naamwoorden: *Hebt gij EENIG vertrouwen in mij?* VEEL, WEINIG; ALLE *vertrouwen!* *Hebt gij nog EENIG laken te koop?* Velerlei, ALLERLEI *laken; maar 't is ook niet van EENERLEI prijs, noch van EENERLEI deugd.* — met MEERVOUDIGE *Soortelijk Bijzonderende* naamwoorden: *Hebt gij EENIGE schulden betaald?* VELE, WEINIGE, ALLE *schulden!* Velerlei, ALLERLEI *schulden!*

2. bij het ENKELVOUD van Soortelijk Bijzonderende Naamwoorden: ELK, IEDER, MENIG *mensch*; ELKE, IEDERE, MENIGE *franschman*; ELKE, IEDERE, MENIGE *vrouw*; ELK, IEDER, MENIG *drieguldenstuk.* — bij het MEERVOUD van Soortelijk Bijzonderende Naamwoorden; SOMMIGE, ETTELIJKE *menschen.*

Alleen het dubbeltallige *eenig* komt óók bij het Enkelvoud van Soortelijk Bijzonderende Naamwoorden, maar die laatste zijn alsdan in den zin der *geheele soort* genomen, en dus in de hoedanigheid van Niet Bijzonderende Naamwoorden. *Eenig* beteekent in dat geval zoo veel als *één of meer* van die soort. *Hadde EENIG mensch dat gedacht!* — Onderscheiden van het Lidwoord *eenig*, — (Lidwoord zeggen wij; en *hoe* is het met schik anders te noemen? —) blijft altoos het gelijknamige (*homonyme*) Bijvoegelijk Woord *eenig*, gelijk in: *dat boek is eenig in zijne soort.* Merkwaardig is het, na te zien hoe „*eeni-*

§ 33. Nog is er een (dubbeltallig) *opzettelijk onbepaald stellend Lidwoord*:

manl.	vrouwl.	onzijd.
<i>zeker</i> [e],	<i>zekere</i> ,	<i>zeker</i> .

hetwelk bij alle soorten van Naamwoorden te gebruiken is, uitgezonderd de Zamenvattende Niet Bijzonderende, en zoodanige Soortelijk Bijzonderende; die een *éénig* voorwerp, of *als éénig in zijne soort gedacht*, beteekenen, en, uit dien hoofde, gelijk wij aanstonds zullen zien, het zoogenaamde *Bepalende Lidwoord* vereischen. 69)

„nigen en sommigen” bij L. TEN KATE. I. Deel bl. 337 en weder „eenig of zeker of menig of sommig” bladz. 367, en in de *Nederd. Spraakk.*, onder anderen I. § 188 „eenig, „zeker, menig of sommig” als gelijkloortig met het *Lidwoord EEN* voorkomen, zonder dat bij een’ van beide spraakkunstenaren daarom goedgevonden is ze dan ook *Lidwoorden* te noemen.

69) *Zeker mensch; zekere menschen; zeker koopman, zekere kooplieden; zeker dorp; zeker watertje; zekere wijn; zekere zwakheid; zekere leer; zeker doen of lasen; zekere leering; zeker maakfel.* — zelfs bij Persoonlijk Bijzonderende Naamwoorden (eigene namen), zonder dat die daarom overdragtelijk of met eene verandering van beteekenis behoeven gebezigd te zijn; doch, *als opzettelijk onbepaald stellend*, met eene wijziging van MINACHTING, als: *Zekere NN. heeft een boek geschreven.*

§ 34. Dit *Bepalende Lidwoord*, — wij vinden geene zwaarigheid in het behouden van de gewone benaming, —

manl. vrouwl. onzijd.

de, de, het,

dient in de eerste plaats om het onderwerp der gedachte, hetzij meervoudig, hetzij enkelvoudig, met die bepaaldheid te' bijzonderen, dat men daarmede niet slechts in het algemeen eene of meer ondeeligen van zekere soort, maar eenen of meer, bepaaldelijk bedoelde, ondeeligen van die soort aanwijst. 70)

Zijne eigenaartige plaats is dus bij de Soortelijk Bijzonderende Naamwoorden, in eenen bepaalden zin gebezigd. De Perfoonlijk Bijzonderende zijn, als zoodanig, 71) genoegzaam bepaald om geene verdere aanduiding te

70) *Gij zijt een man*, wil zeggen: gij zijt een dergenen, die mannelijke hoedanigheden bezitten; maar *gij zijt de man*, gij zijt de bedoelde man, en geen andere. *Gij hebt mij meermalen geschreven, verneem ik nu; maar ik heb de brieven niet ontvangen; wel brieven, andere; maar niet de (bedoelde) brieven.*

71) Overdragtelijk; zoo wel met het Bepalende als met het Onbepaald aanduidende Lidwoord. Een wefsprekend redenaar heet *een Cicero*, en onze Hooft, de *Nederlandsche Tacitus*.

te behoeven. Even weinig schijnt die bij de *Niet Bijzonderende*, ten zij bij veranderde beteekenis, 72) noodig te zijn.

Maar het Bepalende Lidwoord komt ook in den zin van gezamenlijkheid voor, bij de Zamenvattende Niet Bijzonderende naamwoorden *enkelyvoudig*, bij de Soortelijk Bijzonderende, *meervoudig*. 73)

En daarenboven heeft het nog tweederlei kracht. Het wordt met het *Enkelyoud* der Soortelijk Bijzonderende Naamwoorden gebezigd om de *geheelheid der soort* aan te dui-

72) dat is, *niet* in den geheelen omvang van het denkbeeld genomen. *Is het wel goud?* bij voorbeeld, wilt zeggen, is het wel *van* goud, en zoo geven het ook de franschen met het betrekkingwoord. *Kan dat deugd heeten?* kan dat heeten *van* deugd, tot deugd behoorende, te zijn. Gelijk men dan, bij wijze van soortonderfcheiding, zie noot 67, zeggen kan: *ik zal u een goud geven dat u beter voldoen zal*, zoo ook, bepalenderwijze: HET goud van mijn horologie; DE deugd van Socrates; DE opvoeding van meisjes.

73) *Het Gedierste*, voor alle dieren. *Het schoone, Het goede*, noodwendigerwijs, als de zelfstandig gebezigde Onzijdige form van Bijvoegelijke Woorden zijnde. DE *menschen willen misleid zijn*, dat is: alle menschen over het algemeen genomen.

den. 74) En het dient, insgelijks in het *Enkelvoud*, bij Soortelijk Bijzonderende Naamwoorden, wanneer wij daardoor eenig wezen *als éénig in zijne soort* willen beteekenen. 75) Van daar, dat dit Bepalende Lidwoord ook gebruikelijk is bij Niet Bijzonderende Naamwoorden, zoo wel Stoffelijke, Denkbeeldige en Dadelijke als Zamenvattende, omdat het onderwerp der gedachte, in den geheelen omvang van het denkbeeld genomen zijnde, ook *als éénig in soort* te beschouwen is. 76)

74) DE *hond is een zoogdier. DE koekoek legt zijn ei in een vreemd nest. DE mensch is onsterfelijk.*

75) HET *heelal. DE wereld. DE zon*, (als voor ons wereldstelsel de eenige.) *DE koning*, (als voor ons rijk de eenige.) *HET menschedom.*

Hiertoe zijn, voor onze spraak, ook de Berg- en Riviernamen te betrekken, schoon eigenlijk bij uitlating van het Soortelijk naamwoord (*per ellipsin*): *DE (berg) Etna. DE (rivier) Maas.*

76) Wij zeggen zoo wel met als zonder Lidwoord: *DE deugd* (of enkel: *Deugd*) *is altoos aan te prijzen.* *HET goud* (of enkel: *Goud*) *is smeltbaar.* *HET onderwijzen* (of enkel: *Onderwijzen*) *is geene gemakkelijke taak.* Bij de Engelsen blijven deze woorden (*Virtue, Gold, Teaching,*) in dezen algemeenen zin, zonder lidwoord.

§ 35. *Meer bepaald*, (dan het eenvoudig Bepalende,) *Aanwijzende Lidwoorden* zijn :

manl.	vrouwl.	onzijd.
<i>deze</i> ,	<i>deze</i> ,	<i>dit</i> ,
<i>die</i> ,	<i>die</i> ,	<i>dat</i> ,

die, hetzij in het Enkel- hetzij in het Meervoud, bij alle Naamwoorden kunnen voorkomen, mits die niet een voorwerp als eenig in zijne foort te kennen geven, — en met dit verschil van beteekenis, dat het eerste als meer nabij, het tweede alsmeer verwijderd aanwijst. 77)

Ter onderscheiding van *twee*, te voren benoemde voorwerpen, bezigt men, tot aanwijzing van het laatstbenoemde, (zonder dat het noodig zij de benoeming te herhalen,) *Deze*, *Dit*, en, als tegenstelling daarvan, tot aanwijzing van het eerstbenoemde en dus meer verwijderde, een derde *Aanwijzend Lidwoord*:

manl.	vrouwl.	onzijd.
gene, 78)		

77) *Wat zegt gij van dezen man, van dit boek?*, wanneer de man of het boek voor ons is. Van eenen afwezigen man, of niet voor ons liggend boek: *Wat zegt gij van dien man, van dat boek?*

78) *Wie van beide kampvechters zal het winnen, Jan of Piet? Ik zou even weinig op DEZEN als op GENEN* (versta: kampvechter) *durven wedden.*

gelijk men, om tusfchen *drie* te onderscheiden, *Deze, Dit*, voor het als meest nabij, *Die, Dat*, voor het als meer verwijderd, en *Gene*, voor het als meest verwijderd gedachte kiest. 79)

§ 36. Het zelfde, verwijdering aanwijzende, *gene*, oudtijds met het thans in onbruik gekomen ontkenwoordje *ne* (niet) zamengesteld, dient, Enkelvoudig en Meervoudig, tot *Ontkennend Lidwoord*, — waarbij nogtans de *zacht-schelle* uitspraak in de *scherpschelle* veranderd is, fchrijvende men:

manl.	vrouwl.	onzijd.
<i>geen</i> ,	<i>geene</i> ,	<i>geen</i> . 80)

§ 37. *Met nadruk ontkennende Lidwoorden* zijn:

manl.	vrouwl.	onzijd.
<i>geenig</i> ,	<i>geenige</i> ,	<i>geenig</i> ,
en onverbuigelijk:		

geenerlei.

§ 38. Tot *Onderscheidende Lidwoorden* dienen bij Enkel- en Meervoud van alle foorten

79) *Bedoelt gij DEZE straat, of DIE, of GENE?*

80) Zie het daarover aangemerkte in noot 39.

van Naamwoorden, mits niet een voorwerp als eenig in zijne foort te kennen gevende :

manl.	vrouwl.	onzijd.
<i>welk</i> [e],	<i>welke</i> ,	<i>welk</i> .
<i>zulk</i> [e],	<i>zulke</i> ,	<i>zulk</i> .

ook onverbogen, en dan vóór het onbepaald aanduidende Lidwoord te gebruiken. 81)

§ 39. De weinige onverbuigelijke uitgenomen, zoo men ziet, worden alle Lidwoorden door middel van eene toegevoegde *e*, (zoo zij niet reeds in het mannelijke in die letter eindigen,) voor het spraakkunstig Geslacht *vervrouwelijkt*, terwijl, voor het *onzijdige*, die *e* meestal wordt weggelaten. Alvorens dus de verbuiging zelve van hetzij Naam- of Lidwoorden te beschouwen, kunnen wij niet voorbij, althans hoofdzakelijk, de bijzonderheden op te geven, aan welke, voor onze spraak, het zoogenaamd GESLACHT der Naamwoorden te onderkennen is.

§ 40. Het zoogenaamde Geslacht der Naamwoorden, gelijk hierboven § 6 en 7 is aange-

81) *Ik weet niet in welke straat gij woont. Ik heb nooit zulke boeken gelezen.* Het laatste, namelijk, als *stellig*, het eerste als *niet stellig* onderscheidend. Onverbogen: *Welk eene schoonheid? Zulk een arbeid verdient aanmoediging.*

merkt, zijnen grond alleen in de eenmaal voor werkelijke Mans- en Vrouwen-namen ingevoerde *tweenamigheid* der Bijvoegelijke Woorden. Dan, dit ingezien zijnde, WELK was dan dat zeker gevoel, hetwelk de keus moest bepalen?

Bekend is de redengeving, dat „de waarneming van tweederlei geslacht bij alle levende wezens, namelijk het mannelijke en vrouwelijke, de menschen BIJ DE EERSTE VORMING VAN DE TAAL, op het denkbeeld gebragt hebbe, om hetzelfde onderscheid ook in de uitdrukking van zelfstandige, of als zelfstandig beschouwde, zaken, in te voeren; doch dat, daar men van vele zaken zulke donkere begrippen had, dat men aan dezelve geen van beide geslachten konde toekennen, eene derde soort van woorden, namelijk *onzijdige*, ontstond.” 82)

En zoude dan „over het algemeen, bij de BEPALING van het geslacht der woorden,” [even als of daarover eene beraadslaging ware gehouden!] alles, waarmede het denkbeeld van grootte, sterkte, werkzaamheid en verschrikkelijkheid verknocht was, *mannelijk*, — alles, wat men

82) *Nederd. Spraakk.* I. § 101.

„zich als zwak, zacht, vruchtbaar, schoon,
 „aangenaam en lijdend voorstelde, *vrouwelijk*, —
 „en alles, waaraan men geene dezer eigen-
 „schappen ontdekte, of waaromtrent de ge-
 „waarwording verdeeld was, *onzijdig* genoemd
 „zijn geworden.” 83)

Doch de ongerijmdheid dezer vooronderstel-
 ling loopt te zeer in het oog om er nog een
 woord over te verliezen, wanneer men slechts
 twee of drie spraken vergelijkt, en nagaar
 hoe, in het latijn en grieksch, de Zon, bij
 voorbeeld, *mannelijk*, de Maan *vrouwelijk*,
 en daarentegen — (omtrent welke voorwerpen
 zoude men nogtans meer overeenstemming kun-
 nen verwachten?) — in het hoogduitsch en
 arabisch, geheel omgekeerd, de Zon *vrouwe-
 lijk*, de Maan *manuelijk* is. 84)

§ 41. Met dat al is echter geenszins te ont-
 kennen, ja, (om de woorden van onzen al-
 overtreffenden Taalkenner te bezigen,) „het be-

83) h. a. w. § 102.

84) Zie overigens daaromtrent HARRIS, door eene me-
 nigte van voorbeelden, met welgepaste bespotting we-
 derlegd in BILDERDIJK's meesterlijke *Verhandeling over
 de Geslachten der Naamw.*, Tweede Druk, bl. 18—24.

„hoeft geene betooging, dat het denkbeeld van „t verschil der Geslachten, algemeen in de „levende en groeiende wereld, ons zoo na- „tuurlijk is, dat wy het op alles thuis bren- „gen wat we als iets zelfstandigs beschouwen,” en „dat het werkende, het uitgevende, het „uitstortende, het uitwerkende, het ondersteu- „nende, ons een denkbeeld van Mannelijk, het „lijdende daartegen, het ontvangende, het be- „sluitende, het afhankelijke, van Vrouwelijk, „geeft.” 85)

Doch, daarom BEPAALDE MEN juist niet, dat dit of dat Naamwoord mannelijk of vrouwelijk zoude zijn. Al wat daaruit volgt, is alleen dat, bij de Naamwoorden, ook dan wanneer daardoor een geslachtloos voorwerp moest beteekend worden, het denkbeeld van het Mannelijke of Vrouwelijke invloed kon hebben op de *Vorming* des woords, die, voor het ééne, overeenkomstig werd met de gebruikelijke voor Mans-, voor het andere, met die voor Vrouwen-namen.

Natuurlijk, ja noodzakelijk, derhalve, dat men, waar dit plaats had, en terwijl de Bij-

85) BILDERDIJK, h. a. w. bl. 45 en 46.

voegelijke Woorden nu eenmaal tweederlei form hadden, deze bij het eerste in de Mannelijke, bij het tweede in de Vrouwelijke form bezigde, en dan verder, doch *ten gevolge daarvan* eerst, het Naamwoord zelve hetzij Mannelijk, hetzij Vrouwelijk noemde.

§ 42. „*Zelfstandigheid*” zegt daaromtrent BILDERDIJK, 86) „en van hem uitgaande *kracht* „is hetgeen den man, af hankelijkheid en ont- „fanging, tgeen de vrouw onderscheidt en ken- „teekent.”

De sterke, rollende, uitgang R of ER, AAR, duidt daarom in alle spraken, eigenaartig, eenen *mannelijken* Werker aan. 87) De zelfde uitgang *aar* of *er*, met de T versterkt, dient, bij van werkwoorden afgeleide Naamwoorden, om eenen (mannelijken) Werker aan te duiden, die de door het werkwoord uitgedrukte daad *bij aanhoudendheid* of als eene hem eigen geworden *hebbelijkheid* uitoefent, — bij

86) *Nederlandsche Spraakleer*, bl. 84.

87) Zie mijne *Proeve over de Uitgangen der (Fransche) Naamwoorden*, zoo met opzigt tot de Beteekenis als tot het *Geflacht*. 's Gravenhage, Ter Nederlandsche Drukkerij, 1818.

van Bijvoegelijke Woorden gevormde Naamwoord eene (mannelijke) persoon, die de door het bijvoegelijke woord uitgedrukte hoedanigheid *in eene uitstekende mate* bezit. 88) Nog dient de uitgang ER, soms overgaande in EL, om het werktuig aan te duiden, en dit, als werker beschouwd wordende, is almede Mannelijk. 89) Ook het zakelijk deel, of de wortel-lettergreep der Werkwoorden, „dat is” zegt Bilderdijk t. a. p. „*tgeen het wezen, der werking daarin uitmaakt,*” is, tot Naamwoord genomen zijnde, Mannelijk. 90)

§ 43. „*Hoedanigheden*” daarentegen, gelijk wij aldaar verder lezen, „dewijl zij niet op zich-zelve bestaan, zijn iets *afhankelijks*; en het Vrouwelijke zich in afhankelijkheid vertoonende,” zoo zijn de Bijvoegelijke Woorden, wanneer zij tot Naamwoorden genomen

88) Van Werkwoorden: *Veinsaat, Veinzert, Crommert*; van Bijvoegelijke Woorden: *Rijkaart, Gaauwert*; — Op de zelfde wijze hebben de franschen, bij v. van *grogner, grognard*; van *riche, richard*. Zie h. a. w.

89) Bij v. *Kijker, Verrekijker, Sleutel*.

90) met weinige uitzonderingen ten gevalle van het overheerschend gebruik, onder welke wij inzonderheid *leer*, als vrouwelijk, zouden begripen.

worden, (mits geene Zamenvattende Naamwoorden zijnde,) Vrouwelijk. Derhalve ook de bijvoegelijke vormen van werkwoorden, en de van werkwoorden afgeleide, op *ing* uitgaande, als zijnde deze oorspronkelijk (even als nog tegenwoordig in het engelsch) Bijvoegelijke Formen. Zoo ook die met den uitgang *ij*, of *e*, of *en*, als van dit *ing* samengetrokken.

„Het Vrouwelijke zich in de ontfanklijkheid „toonende,” leert Bilderdijk verder, ⁹¹⁾ „zoo „zijn de woorden van *hebbing*, *ontfanging*, „*bevassing*, d. i. die in de samenstelling met „*heid*, *schap* en *nis* uitgaan, of *wiet* uitgang „daaruit verbasterd is, Vrouwelijk.

„Het Vrouwelijke met weekheid verknocht „zijnde, zoo is dit geslacht al mede eigen aan „den uitgang op de smeltende letter *s*; welke „deswegens het manlijke ook vervrouwlijkt.”

En eindelijk „gelijk de wortelsylbe eens „werkwoords het tegenwoordige uitdrukt, en „dus, dadelijk werkende kracht, zoo drukt „het präteritum” [het *verledene*, hier genomen zoo wel voor den onvolmaakt Verledenen tijd, als ook voor het Verleden Deelwoord, naar de gewone benamingen,) „het voorby

91) *Nederlandsche Spraakleer*, bl. 84. 85.

„zijn daarvan, en dit niet alleen, maar ook
 „zelfs het ontfangen of lijden dier werking uit,
 „en is dus, tot naamwoord zijnde overgegaan,
 „Vrouwelijk.” 92)

§ 44. Nog komt eene derde foort van Naam-
 woorden in aanmerking, aan welke men geen van
 beide geslachten toeïgient; „welke men over-
 „zulks *Onzijdig* noemt, doch beter met het
 „Latijn, *van Geenerlei geslacht* heeten zou.”

Daartoe behooren in het algemeen de be-
 namingen van natuurlijke of door kunst ge-
 vormde stof, de Zamenvattende Naamwoorden,
 de Verkleinwoorden, en de naamwoorden, za-
 mengefteld uit den wortel eens werkwoords,
 met het voorvoegfel *ge* of *ver* of *ont*, mits-
 gaders de van werkwoorden afgeleide, op *sel*
 uitgaande.

§ 45. Gelijk het toch altoos de *Beteekenis*
 der (mans- en vrouwen-)namen geweest is, die
 den grond heeft gelegd — NIET, let wel! tot
 de Geslachtsonderscheiding, MAAR — *tot de*
tweenamigheid der Bijvoegelijke Woorden, IN
 WELKE TWEENAMIGHEID de grond lag tot de

92) h. a. w. bl. 85. Verg. *Verhand. over de Geslachten
 der Naamwoorden* § 35 en 36.

Geslachtsonderscheiding, — zoo blijft, bij naamwoorden door welke uitdrukkelijk de eene of andere kunne aangeduid wordt, de *Beteekenis* het Geslacht bepalen, 93) gelijk mede benamingen van ondersoorten veelal het geslacht volgen van de daarbij gedachte benamingen der hoofsoort. 94)

Zie voorts, hierachter, TAFEL II.

Van de VERBUIGING der *Naamwoorden.*

1. Met opzigt tot het Enkel- en Meervoud.

§ 46. Bemerken wij hier in de eerste plaats, dat onze spraak, behalve sommige achtervoegselen van onderscheidene beteekenis, 95) nog twee uitgangen kent, welke eigenschap het is,

93) Bij v. *Koning*, manl., *Baker*, vrouwl., schoon strijdig met de form dier woorden, zie § 42, 43.

94) Zoo, zelfs met de anders vervrouwelijkende *e*, (zie § 39) *Linde*, manl., omdat men er *Boom* bij denkt.

95) Namelijk *ic* (*eigen*), *LIJK* (*gelijk*), *ACHTIG* (tweederlei, of *se achten*, of het zelfde als *haftig*, hebbende,) *ZAAM* (*zaïng, zamening*,) *BAAR* (van 't oude *baren*, dragen, eng. *to bear*).

Naamwoorden tot Bijvoegelijke Woorden te maken. Deze zijn s (thans sch), en EN. 96)

Die zelfde uitgangen zijn het, waardoor men het Meervoud der Naamwoorden van derzelve Enkelvoud onderscheidt. En inderdaad, gelijk BILDERDIJK aanmerkt, „indien wy het „meervoudige in zich-zelfs wel beschouwen, „zoo loopt het in 't oog, dat elk voorwerp in „zijn eigen éénheid bestaat, en *meerderheid* dus „slechts een besef door 't verstand opgemaakt, „maar geen eigen zelfstandig wezen is.” 97)

§ 47. De meest algemeene uitgang voor het Meervoud der Naamwoorden is EN.

Woorden, in het Enkelvoud op s of sch, st, tn, of ij uitgaande, kunnen hun Meervoud niet anders hebben dan in EN. Zoo: van *paleis*, *paleizen*, van *mensch*, *menschen*, van *dienst*, *diensten*, van *vriendin*, *vriendinnen*, van *heerschappij*, *heerschappijen*.

96) Als *vaderlandsch*, *hollandsch*, *gouden*, *zilveren*. De *sch* kwam in de plaats der *s*, tot verscherping van die letter vóór de vervrouwelikkende *e*, vóór welke zij, eer het letterteeken *z* werd ingevoerd, (dat bij ons slechts twee eeuwen oud is,) als *z* luidde. Niet lang geleden, echter, las men nog de *Haarlemsche Courant*.

97) *Nederlandsche Spraakleer*, bl. 99.

Insgelijks de op *e* uitgaande, (wanneer die niet de verkleinwoordsuitgang *je* is.) Zoo: van *behoefte*, *behoefsten*, van *bede*, *beden*.⁹⁸⁾

Ook worden alle éénlettergrepige naamwoorden met dezen uitgang vermeervoudigd. Zoo: van *kan*, *kannen*, van *top*, *toppen*.⁹⁹⁾ Alsmede de tweelettergrepige wier eerste lettergreep uit een voorzetsel bestaat. Zoo: van *gezicht*, *gezigten*, van *opstand*, *opstanden*. Beide somtijds met verandering van den vocaalklank, als van *pad*, *paden*, van *beyel*, *beyelen*. Voorts de zamengefelde met *-dom*, *-schap*, en *-heid*, het laatste (als ondrijds *-hede*,) veranderende in *-heden*.

§ 48. De vermeervoudiging door middel van *s* is eigen aan de Naamwoorden, uitgaande op *ER*, (*AAR*, *IER*,) het versterkte *AART* of *ERT*,¹⁰⁰⁾ en met *er* gelijkfoortige *EL*. Zoo: van *werker*, *werkers*, van *leeraar*, *leeraars*, van *koetsier*, *koetsiers*, van *veinzaart*, *veinzaarts*, van *grommert*, *grommerts*, van *steutel*,

⁹⁸⁾ Of in *EE*, 'twelk alleen in vreemde woorden plaats heeft. Zoo van *moskee*, *moskéén*.

⁹⁹⁾ Met uitzondering van *maats*, in den zin van *Makkers*. Ook zegt men *Mans* zoo wél als *Mannen*.

¹⁰⁰⁾ Naar de ingevoerde spelling *AARD* en *ERD*.

stutels." 101) Insgelijks aan de vrouwelijke in ER, als van *moeder*, *moeders*, van *zuster*, *zusters*, en aan de vervrouwelijkte in STER, als van *voedster*, *voedsters*.

De verkleinwoorden, naar de ingevoerde spelling in JE uitgaande, (bij BILDERDIJK *jen*,) kunnen niet dan door s vermeenvoudigd worden. Zoo: van *hofje*, *hofjes*, van *mannelje*, *manneljes*.

Voor het overige hebben alle nederlandsche Naamwoorden, niettegenstaande het meervoud in s, tevens dat op EN, „en waar nadruk „vereischt wordt” zegt BILDERDIJK, 102) „gebruikt men dit bij voorkeur.” Voor vreemde, niet volstrekt, ingelijfde, woorden dient enkel de uitgang s. 103)

101) Uitgezonderd *heuvelen*, *wonderen*.

102) *Nederl. Spraakleer*, bl. 101. De naar de ingevoerde spelling gebruikelijke meervouden als *wreedaarden*, *valschaarden*, enz., nogtans, noemt Bilderdijk „hard en der taal oneigen.” t. a. p. Wij zouden ook de vrouwelijke in ER of STER liefst enkel met s vermeenvoudigd zien.

103) Zoo: de *canons* van een concilie of van het geestelijk wetboek, maar de *kanonnen* voor geschut. Beide *doctors* en *doctoren*, *profesfors* en *profesforen*, het laatste echter deftiger.

§ 49. Eenige weinige Naamwoorden nemen vóór EN of s nog ER, en vermeervoudigen zich dus door EREN of ook ERS. 104)

104) Het zijn de volgende:

<i>Enkelv.</i>	<i>Meerv.</i>
berd (<i>veroud.</i>),	berderen.
blad (boom- of bloem-),	bladeren, — ers.
ei,	eijeren.
gelid, (<i>oudt.</i> geled,)	gelederen.
gemoed,	gemoederen.
goed, (bezitting,)	goederen.
kalf,	kalveren, — ers.
kind,	kinderen, — ers.
kleed, (kleedingstuk,)	kleederen.
lam,	lammeren.
lied,	liederen.
rad,	raderen.
rund,	runderen.

— waarbij nog, van *lof*, (loof,) *loveren*, en van *bei*, (bes, bezie,) *beijeren*, overig in 't spreekwoord: *Eijeren met beijeren*, dat is, naar Bilderdijk: „verzachting „by 't zure of zerpe.” De volgende drie nemen de tusfchenvoortduwing D aan:

been, (knook,)	beenderen.
hoen,	hoenderen, — ers.
spaan,	spaanderen, — ers.

Vergel. BILDERDIJK, *Geflachtlijst*, II. Deel, bl. 366. Deze uitgangen zijn echter inderdaad geene verbuigingen van die naamwoorden voor welker Meervoud zij gebruikt worden, maar daarvan afgeleide, even als of men voor het meervoud van *schildwacht*, niet *schildwachten*, maar

2. Met opzigt tot het verschil der Naamvallen.

§ 50. Wat de verbuiging voor de zoogenaamde Naamvallen, bij de Naamwoorden, betreft, ondergaat derzelve Meervoud geene hoegenaamde verandering, en heeft onze spraak alleen voor derzelve Enkelvoud, en dan nog slechts bij die van het Mannelijke geslacht, ééne enkele buiging, die van den Tweeden naamval, naar de bewoordingen der gewone spraakkunst, of den Toeëigenenden, naar Bilderdijk. 105) Naamwoorden van het Vrouwelijke geslacht blijven ook in het enkelvoud onveranderd; de Onzijdige, hebben geene verbuiging dan door die van het mannelijke geslacht aan te nemen.

§ 51. De buiging welke de mannelijke en-

schildwachters of *schildwachteren* zeide. Zie BILDERDIJK, *Spraakl.* bl. 102. De uitzondering bestaat dus eigenlijk daarin, dat, bij sommige van de gedachte woorden, het ware meervoud ongebruikelijk is. Eenige weinige andere, als *steden* van *stad*, of *schepen* van *schip*, schijnen onregelmatig omdat het ware enkelvoud (*schepe*, *stede*,) of verouderd, of in beteekenis veranderd is. Het eerste is het geval met de zamengestelde met *heid*, zie bl. 107.

105) De *derde* naamval voor het Mannelijke (en Onzijdige), of de *tweede* of *derde* voor het Vrouwelijke, enkelvoudig, gedooft nogtans ééne drukking op den,

kelvoudige naamwoorden voor den Tweeden naamval ondergaan bestaat in de toevoeging van de reeds vermelde bijvoegelijk makende uitgangen s of EN. En s is daarvan de meest algemeene. 106)

Naamwoorden op s, sch, of st, uitgaande, en door toepassing der Beteekenis (schoon naar de Vorming vrouwelijk) het Mannelijke geslacht aannemende, lijden de toevoeging van s even weinig voor den tweeden naamval als voor het meervoud. 107) Derhalve van *paus*, *pausen*, van *mensch*, *menschen*, van *borst*, (persoonlijk gebezigd,) *borsten*, zoo wel in den twee-

voor de bloote benoeming of Eersten naamval meestal in onbruik geraakten, toonloozen uitgang e. Zie BILDERDIJK, *Spraakleer*, bladz. 93.

106) Oudtijds voor alle geslachten. Van daar nog die s bij vrouwelijke naamwoorden als: *van moeders zijde*, vooral in zamenstelling, als: *zielsgenot*. Bij sommige vrouwelijke naamwoorden ook EN, doch enkel in zamenstelling, als: *zielenvrede*.

107) Het door zijne zamenvattende beteekenis onzijdige *Huis*, maakt, verbogen wordende, voor het meervoud *huizen*, doch voor den tweeden enkelvoudigen naamval *huizes*. De andere onzijdige in s worden liefst onverbogen met VAN gebezigd. Dus *van het bewijs*, niet: *des bewijs*, gelijk, zeker door eene schrift- of drukfout, in de *Verhandeling over de Spelling* ergens voorkomt.

den enkelvoudigen: naamval als in het meervoud. Voor het overige nemen die mannelijke naamwoorden, die in den eersten of bloot benoemenden naamval de zachte E tot sluitletter hebben, ook voor den tweeden naamval, even zeer als voor het meervoud, de N aan. Zoo van *bode*, *boden*. 108)

§ 52. Maar zelfs ook de mannelijke enkelvoudige naamwoorden kunnen voor dien *Tweeden* of *Toeëigenenden* naamval, onverbogen, met het betrekkingwoord *VAN*, even als voor den zoogenaamden *Derden* of (naar *Bilderdijk*) *Toedrijvenden* naamval met het betrekkingwoord *AAN*, gebezigd worden.

Dat men, voor de Nederlandsche spraak, dien *Derden*, en dan nog ook eenen *Vierden* of naar *Bilderdijk* *Overbrengenden* naamval (wanneer de door het naamwoord beteekende perfoon of zaak als het *voorwerp* van eenig bedrijf voorgesteld wordt), optelt, is alleen omdat sommige Lidwoorden of Voornaamwoorden voor zoo

108) Ook *Held* heeft tot tweeden naamval *helden* of *helds*. Doch *Heer* (in den zin van Gebieder), en *Hart*, in welke beide woorden, eigenlijk *Heere* en *Harte*, men de E als uitgang niet dan in zeer laten tijd begonnen heeft weg te laten, niet anders dan *heeren*, *harten*.

vele, min of meer verschillende vormen van verbuiging vatbaar zijn.

Zie voorts, hierachter, TAFEL III.

Van de VERBUIGING der *Lidwoorden.*

I. Met opzigt tot het Enkel- en Meêrvoud.

§ 53. Sommige Lidwoorden, gelijk wij gezien hebben, zijn *enkelvallig*, dat is: hetzij zonder Enkel-, hetzij zonder Meêrvoud. Sommige, ook, zijn *onverbuigelijk*.

De verbuigelijke Lidwoorden *alle*, zoo niet reeds in het Mannelijk geslacht op *ε* uitgaande, worden voor het Vrouwelijke met *ε* verlengd.

De enkelvallige *Elk, Ieder, Menig*, en de dubbelvallige *Zeker, Welk, Zulk*, zijn in dit opzigt, gelijk reeds hierboven bij derzelver opnoeming aangestipt, bijzonder opmerkelijk. Zij nemen de *ε* ook voor het Mannelijk geslacht aan, gebezigd zijnde bij enkelvoudige Niet Bijzonderende of Persoonlijk Bijzonderende naamwoorden, ¹⁰⁹⁾ en bij enkelvoudige Soorte-

¹⁰⁹⁾ Zoo: *eenige, elke, iedere, menige, zekere, welke, zulke, Wijn*, — *eenige, elke, iedere, menige, zekere, welke, zulke, Johanna*.

lijk Bijzonderende, *wanneer daarmede meer de ondeelige dan wel zijne soortelijk onderscheidende hoedanigheid bedoeld wordt.* 110)

Doch zij blijven zonder toegevoegde E in het Mannelijk geslacht bij enkelvoudige Soortelijke Bijzonderende naamwoorden, wanneer bij den daarmede benoemden ondeeligen alleen diens soortelijke hoedanigheid in aanmerking wordt genomen. 111)

§ 54. Het verschil van Meer- en Enkelvoud, nu, bij de dubbeltallige verbuigelijke Lidwoorden, bestaat, voor den eersten naamval, alleen daarin, dat zij, zoo niet reeds in het Enkel-

110) Zoo: *Is wel eenige babbelaar zoo vervelend? Elke, iedere, menige, zekere, winkelier heeft aanzegging bekomen. Welke schrijver is het, die daarover zoo breedvoerig geschreven heeft? Zulke logenaar zal wel geen geloof vinden.*

111) Zoo: *Is wel eenig Babbelaar zoo tergend als die Zwijger? Elk, ieder Winkelier moet een patient hebben. Menig Boekhouder rekent zoo vlug niet. Zeker Schrijver verhaalt; waarbij men lette dat het opzettelijk onbepaalde der aanduiding alleen de hoedanigheid trest, terwijl zekere schrijver, zekere dichter, als den ondeeligen onbepaald stellend, de wijziging van minachting zoude hebben, waarvan in noot 69. Welk Schrijver maakt daar gewag van? (waar is daarvan iets geboekt?) Is ooit zulk Logenaar gehoord?*

vond in *e* uitgaande, voor het Meervoud de toevoëging eener *e* vereifchen.

Bij *alle* dubbeltallige verbuigelijke lidwoorden in het Vrouwelijk geflacht, en bij de *meeste* ook in het Mannelijke, is derhalve de eerfte naamval van het Meervoud gelijk aan dien van het Enkelvoud. In het onzijdige, nemen zij voor het Meervoud de form van het Mannelijke aan, offchoon ook in het Enkelvoud daarvan geheel verfchillende. 112)

1. Met opzigt tot het verfchil der Naamvallen.

§ 55. Voor het Enkelvoud, hebben de verbuigelijke Lidwoorden, in het Mannelijk geflacht, den *tweeden* naamval in *s* 113) of *EN* 114), den *derden* in *n* of *EN*, den *vierden* in *n* of

112) Dns *Het, Dit, Dat*, meervoudig: *De, Deze, Die,*

113) Het Lidwoord *Die* heeft in den tweeden naamval de *s* met voorvoëging van *n*: *Diens*. (Insgelijks, wanneer *Die* niet Lidwoord, maar, even als *Wie*, voor-naamwoord is, *diens, wiens*.)

114) De Lidwoorden *Eenig, Elk, Ieder, Menig, Zeker, Welk, Zulk* nemen *EN* tot, uitgang van den mannelijken tweeden naamval: *eenigen, elken, iederen, menigen, zekeren, welken, zulken* *Wijsgeers Stokpaardje*; (doch de Voornaamwoorden (Aanwijzend) *Elk, Ieder*, (Betrekkelijk) *Welke*, behooren niet hiertoe, en nemen *s*.)

en. In het Vrouwelijk geslacht, den *tweeden* en *derden* naamval, beide, in R; den vierden aan den eersten gelijk. Het onzijdige geslacht heeft voor den *tweeden* of *derden* naamval geene verbuiging dan door die van het Mannelijke aan te nemen, den *vierden* aan den eersten gelijk, ten zij na Betrekkingswoorden, wanneer daarvoor ook de Mannelijke verbuiging kan genomen worden. 115) Ook in het Mannelijke geslacht, echter, is de Vierde naamval aan den Eersten gelijk, bij de in § 53 opgenoemde Lidwoorden, wanneer deze geene toegevoegde E aannemen. Alsdan wordt de tweede en derde naamval door dien vierden onverbogenen met VAN en AAN vervangen.

Voor het Meervoud, bestaat de verbuiging, zonder onderscheid van geslacht, in de toevoeging van R voor den *tweeden*, en van N voor den *derden* naamval.

§ 56. De gansche verbuiging der lidwoorden laat zich derhalve op deze wijze voorstellen:

115) Zoo: een selg VAN HET huis of VAN DEN huize van Oranje, VAN DAT huis, of VAN DIEN huize.

Enkelyoud:

manl.	vrouwl.	onzijd.	
1. —	—	—	
2. —s	—r	...}	} gelijk 't Manl.
3. —n	—r	...}	
4. —n	—	—	

Meervoud:

voor alle drie geslachten:

-
- 1. —
 - 2. —r
 - 3. —n
 - 4. —

— waarbij voorloopig aan te merken is, dat de zelfde regelmaat ook voor de Bezittelijke of Toeëigenende, Betrekkelijke, en Aanwijzende Voornaamwoorden dient.

§ 57. Nadien echter (zie § 52) de Tweede naamval door den Vierden, voorafgegaan door **VAN**, en de Derde insgelijks door den Vierden, voorafgegaan door **AAN**, kan vervangen worden, is opmerkelijk:

wat het eerste betrekkingwoord (**VAN**) betreft, dat hetzelfde wel, met den vierden naamval, den tweeden naamval, doch niet altijd de tweede naamval het betrekkingwoord (met den vierden naamval) kan vervangen, omdat de

laatste bewoording wel soms *toeëigenend*, maar ook soms *aftrekkend* kan zijn; 116)

en wat het tweede betrekingswoord (AAN) betreft, dat dit ook veeltijds kan worden *weggelaten*, waardoor het (alsdan in den vierden naamval gebezigde) lidwoord, ofschoon de zin den derden naamval medebrengt, in het meervoud, of ook bij vrouwelijke of onzijdige naamwoorden in het enkelvoud, zich als *onverbogen* vertoont. 117)

Ook veroorzaakt de naauwkeurige verbuiging, bijzonder van de lidwoorden *Een* en *Geen* 118), hetzij voor Geslacht of Naamval, door het rekken dier altijd toomlooze woordjes, eene verstramming in den stijl, om welke te vermijden veelal verkieslijk is die onverbogen te nemen. Van daar de ingevoerde schrijfwijze van *een'*, *geen'*, om den verboge-

116) Toeëigenend: *de burgemeester van de stad*, of *der stad*. Aftrekkend: *ik kom van de stad*.

117) Als: *ik heb het de mannen (den mannen of aan de mannen) gezegd*; *ik heb het heerschap (aan het heerschap) daarover geschreven*; *ik geef de eene zuster zoo veel als de andere (der eene zuster zoo veel als der andere, of aan de eene zuster zoo veel als aan de andere)*.

118) en van de bezittelijke voornaamwoorden (*mijn, my, zijn, haar, hun*). Zie BILDERDIJK in de *Aanteekeningen* op zijne *Navolging van Perzius Hekeldichten*.

nen naamval aan te duiden, waar het uitspreken van denzelfven voor het oor hinderlijk zoude zijn. 119)

Onverbuigelijk zijn (gelijk reeds § 53 aangemerkt is) *Elk, Ieder, Menig, Zaker, Welk, Zulk*, bij die enkelvoudige naamwoorden van het Mannelijk geslacht, bij welke zij in den eersten naamval zonder toegevoegde *e* blijven. Onverbuigelijk zijn ook *Een* en *Geen*, wanneer bij den door het naamwoord benoemden ondeeligen alleen diens soortelijke hoedanigheid in aanmerking wordt genomen.

Zie voorts, hierachter, TAFEL III.

119) Overtollig geacht bij *Bilderdijk*, die *een vrouw* schrijft zoo wel als *een man*. *Zie Spraakl.* bl. 104.

VAN DE BIJVOEGELIJKE WOORDEN
EN DE BIJWOORDEN.

§ 58. De BIJVOEGELIJKE WOORDEN duiden *hoedanigheden* aan. Zij benoemen die evenwel niet gelijk de (Denkbeeldige Niet Bijzonderende) Naamwoorden, denkbeeldig als op zich zelf bestaande gedacht, maar als eigen aan het, tevens benoemde, voorwerp. Dit geschiedt op tweederlei wijze. De hoedanigheid, namelijk, kan aan een, ook buiten die hoedanigheid gedacht, voorwerp worden *toegekend*, — en in dit geval blijft het Bijvoegelijke Woord, in onze spraak, *onverbogen*.

die man }
die vrouw } is } ... schoon, rijk, gelukkig.
die kinderen zijn }

Of wel, de hoedanigheid kan worden voorgesteld als zoodanig aan het benoemde voorwerp *verknocht*, dat beide begrippen (van hoedanigheid en van voorwerp) tot één denk-

beeld vereenigd zijn, — en in dit geval vlijt zich het Bijvoegelijk Woord, *voor zoo verre het voor verbuiging vatbaar* is, naar het Geslacht, Getal, en den Naamval van het Naamwoord:

die gelukkige vrouw (heeft) eenen rijken man (en) schoone kinderen. 120)

(Geheel onverbuigelijk zijn de Bijvoegelijke Woorden, afgeleid van Stoffelijke Niet Bijzonderende Naamwoorden, met den tweeden naamvalsuitgang EN:

gouden, tinnen, houten, zijden.

benevens de van Plaatselijk Bijzonderende ontleende, in ER uitgaande:

hamburger, straatsburger, amsterdammer.)

§ 59. Gelijk nu de beteekenis der *Naamwoorden* gewijzigd wordt door de Bijvoege-

120) Zoo ook: *eene zeer schoone vrouw*, — maar, met de onzer spraak eigene wending: *zoo schoon eene vrouw*, onverbogen, als met bijzonderen nadruk op de hoedanigheid, die ook hier toegekend, niet regstreeks met het denkbeeld van vrouw vereenigd wordt. Van daar ook, in onze spraak, de fijne onderscheiding van zin, in „*vrouwen*, *SCHOON* en *RIJK*,” of „*schoone* en *rijke* *VROUWEN*.”

lijke Woorden, zoo wordt die der laatstgenoemde — en der *Werkwoorden*, (als insgelijks hoedanigheden aanduidende, maar hoedanigheden die het bestaan zelve des benoemden voorwerps wijzigen,) nader gewijzigd door de BIJWOORDEN.

Deze zijn dus in hunnen aart, als insgelijks tot wijziging strekkende, van zeer nabij aan de Bijvoegelijke Woorden verwant, ja ook werkelijk slechts zelden, door hunne vorming of zamenstelling, daarvan kennelijk onderscheiden. 121) Het verschil is, dat de Bijvoegelijke Woorden (en Werkwoorden) *wijzigingen*, doch de Bijwoorden *wijzigingen van wijzigingen* te kennen geven, en wel:

121) Zie BILDERDIJK, *Taal- en Dichtk. Verscheid.* Deel, I. bl. 115 en volg., bijzonder bl. 118, waar hij zegt: „dat in het algemeen alle adverbia van adjectivalen aart, „ja inderdaad, meestal door naamval of uitgang vermomde adjectiven zijn, die in onze taal zelfs onder de *partes orationis* of soorten van woorden, *geene afzonderlijke soort zouden maken*, zoo men in de Taalstudie geen Latijnsche of Grieksche Spraakkunst ten grond had gelegd.”

Maar de zoogenaamde Bijwoorden van Tijd of Plaats duiden geene *wijzigingen van wijzigingen* aan; — en zijn daarom ook geene Bijwoorden.

1. door aanduiding van eene bijkomende *hoedanigheid der hoedanigheid*:

GEZAMENLIJK *loopen*. DUIDELIJK *hoorbare* klanken.

2. door bepaling van *eenen meer- of minderen graad* der uitgedrukte hoedanigheid zelve:

NAAUWELIJKS *kunnen*. UITNEMEND *schoon*.

— en zoo ook tot nadere bepaling van de door andere Bijwoorden uit te drukken wijzigingen van wijziging, in welk geval die Bijwoorden zelve door andere Bijwoorden worden bepaald:

SCHIER ONHOORBAAR ZACHT *spreken*. BIJKANS EVEN *groot*.

§ 60. *Tweederlei* bepaling, nu, van de kracht der beteekenis der Bijvoegelijke Woorden of Bijwoorden, — met uitzondering der zoodanige, die zulk eene hoedanigheid of wijziging van hoedanigheid uitdrukken, bij welke geene verdere wijziging van de kracht der beteekenis denkbaar is, ¹²²) — wordt door toegevoegde uitgangen aangeduid, en wel: van

ER, voor eenen, bij vergelijking, sterkeren graad;

ST, voor den uitersten of overtreffenden graad.

¹²²) gelijk bij v. *eeuwig*, *eindig*, *oneindig*, *eenig*. Zoo ook: (eigenlijk) *volmaakt*, *volkomen*, ware het niet dat het gebruik daaraan de ruimere beteekenis gaf, die dan een meerder of minder denkbaar laar.

Van daar, de drie graden of *Trappen van Beteekenis*:

Stellige trap. Vergelijk. trap. Overtreffende trap.
 bijv. w. }
 bijwoord } *vlug*, *vlugger*, *vlugst*.

§ 61. Sommige Bijvoegelijke Woorden en Bijwoorden hebben eene schijnbare onregelmatigheid in de vormen voor den vergelijkenden of overtreffenden trap. Die nemen, namelijk, daarvoor de vormen aan van andere Bijvoegelijke Woorden of Bijwoorden, wier stellige form in onbruik is. 123)

§ 62. Bij sommige *zamengestelde* Bijvoegelijke Woorden of Bijwoorden schijnt het twijfelachtig hoe die voor den vergelijkenden of overtreffenden trap te vervormen, door verandering van het voorgevoegde of van het achtergevoegde woord. Men lette, dat wanneer het achtergevoegde woord niet op zich

123) Gelijk *Goed*, *beter*, *best*; *Veel*, *meer*, *meest*. Opmerkelijk is, dat, voor die zelfde woorden, de zelfde onregelmatigheid in schier alle spraken plaats heeft. *Weinig* heeft hetzij *weinig*, *weinigst*, hetzij *minder*, *minst*, waarvan de Stellige form (*min*) nog soms in de beteekenis van *klein*, *gering*, *zwak*, voorkomt.

zelf een Bijvoegelijk Woord of Bijwoord is, het voorgevoegde moet vervormd worden.

Zoo is *Grootmoedig*, *Zwaarmoedig*, zamengesteld van *groot* of *zwaar* en *moedig* (gemoe-dig), en zijn daarom de vergelijkende en over-treffende vormen *Grootmoediger*, *Zwaarmoediger*, *Grootmoedigst*, *Zwaarmoedigst*.

Doch het achtergevoegde woord in *Duurkoop*, is geen Bijvoegelijk Woord of Bijwoord, maar het zakelijk deel van het werkwoord *Koopen*, als zeide men *duur te koop*. De vergelijkende en overtreffende vormen zijn derhalve niet *Duurkooper*, *Duurkoopst*; maar *Duurderkoop*, *Duurstkoop*.

Even zoo is *Goed koop* zoo veel als *goed te koop*, en *Welgemoed*, *wel te gemoed*, gelijk men 't anders (bijwoordelijk) uitdrukt met *wel te moede*, dit *moede* hier niet voor *moed*, dapperheid, maar voor *gemoed* genomen zijnde. Men zegge derhalve even weinig, *Goedkooper* of *Goedkoopst*, als *Welgemoeder* of *Welgemoedst*, ¹²⁴⁾ offchoon beide, voor het overige, zich als andere Bijvoegelijke woorden laten verbuigen.

¹²⁴⁾ *Beterkoop*, *Bestkoop*; *Betergemoed*, *Bestgemoed*.

Van de VERBUIGING der *Bijvoegelijke woorden.*

Met opzicht tot het Enkel- en Meervoud.

§ 63. In het Vrouwelijk geslacht nemen alle verbuigelijke Bijvoegelijke woorden voor den Eersten naamval des *Enkelvouds* eene *e* tot uitgang aan.

In het Mannelijke en Onzijdige geslacht nemen zij de *e* bij den eersten naamval al of niet, nadat zij, hetzij zonder, hetzij met het een of ander Lidwoord gebezigd worden.

§ 64. Zij blijven zonder toegevoegde *e* in het Onzijdig geslacht, bij naamwoorden zonder Lidwoord gebezigd, of met de Lidwoorden *Een, Geen, Eenig, Elk, Ieder, Menig, Zeker, Welk, Zulk.*

Zij hebben de toegevoegde *e* in het Mannelijk geslacht, bij Niet Bijzonderende of Persoonlijk Bijzonderende naamwoorden, zonder lidwoord gebezigd, ¹²⁵⁾ of na de lidwoorden *Een* of *Geen* bij die zelfde naamwoorden, ¹²⁶⁾

¹²⁵⁾ *Goede wijn behoeft geen krans, zei dikke Jaap.*

¹²⁶⁾ *Een goede wijn. Een slijve Klaas.*

en bij Soortelijke Bijzonderende, *wanneer daarmede meer de ondeelige dan wel zijne foortelijk onderscheidende hoedanigheid bedoeld words.* 127) Gevolgelijk, (vergel. § 53,) ook na *Eenig, Elk, Ieder, Menig, Zeker, Welk, Zulk*, telkens wanneer de Lidwoorden zelf de toevoeging der *ε* vereischen. Zij blijven, daarentegen, zonder de toegevoegde *ε* in het Mannelijk geslacht, na de genoemde Lidwoorden en *Een* of *Geen*, bij Soortelijk Bijzonderende naamwoorden, *wanneer bij den daardoor benoemden ondeeligen alleen diens foortelijke hoedanigheid in aanmerking wordt genomen.* 128)

§ 65. Na de overige Lidwoorden hebben zij in het Mannelijk even zeer als in het Vrouwelijk geslacht, altijd de toegevoegde *ε*.

Doch voor het Onzijdige, doet zich hier een soortgelijk vershil op als in de vorige § ten opzichte van het Mannelijke is opgemerkt.

127) *Een onpartijdige Schrijver*, (di: aan geene partij verknocht is.) *Een goede Koning*, (die goed van aart is.)

128) *Een onpartijdig Schrijver*, (di: onzijdig schrijft.) *Een goed Koning*, (die wel regeert.) Zie daarover een puntdichtje bij LULORS, *Vorbereid. tot de Redekunst.*

Bij naamwoorden van het Onzijdig geslacht, hetzij Plaatselijk of Soortelijk Bijzonderende, of Niet Bijzonderende, met de Lidwoorden *Het*, *Dit* of *Dat* of ook met een Bezittelijk Voor-naamwoord gebezigd, blijft het Bijvoegelijk woord zonder toegevoegde *e*, *wanneer men zich de daardoor uitgedrukte hoedanigheid, als aan het benoemde voorwerp uit deszels aart en wezen onafscheidelijk eigen denkt, of wanneer het denkbeeld dier hoedanigheid zich met dat des voorwerps geheel vereenzelvigt*; doch het neemt de *e* aan, wanneer die hoedanigheid *slechts als eene toevalligheid en niet als in den aart en het wezen des voorwerps gegrond* wordt voorgesteld. 129)

129) Zoo: *Het prachtig Amsterdam*, ziende op den luister die dezer stad eigen is; maar *Het prachtige Amsterdam*, wanneer eene slechts toevallig, als bij eene feestviering, ten toon gespreide pracht bedoeld wordt. *Het moedig paard* stelt de hoedanigheid voor als aan de dierfoort eigen; *Het moedige paard*, daarentegen, geeft het denkbeeld van zeker paard, dat zich door die hoedanigheid kenmerkt. *Mijn zwart paard* kan ook iemand zeggen, die geen ander heeft; doch *Mijn zwarte paard* zegt alleen degen die tusschen dit en een anderkleurig onderscheiden wil. *Het koninklijk geschenk* is een geschenk, door den koning gegeven; zoo: *Het Koninklijk Instituut*, eene instelling van den koning. *Het Konink-*

§ 66. Voor het Meervoud, wordt aan alle verbuigelijke Bijvoegelijke Woorden, zonder onderscheid, en voor alle drie geslachten, de *e* tot uitgang bijgevoegd.

§ 67. Wat overigens nog de toevoeging der *e* in het algemeen betreft, dient opgemerkt dat die veelal bij bijvoegelijke woorden in den *Vergelijkenden* Trap, als reeds door *BR* verlengd, niet alleen in het Enkel- maar ook in het Meervoud, welluidendheidshalve wordt weggelaten, — daarentegen altijd vereischt wordt in den *Overtreffenden* Trap, gelijk ook deze, als het voorwerp altijd ten stelligste en bij uitsluiting bepalende, niet anders dan met het Bepalende Lidwoord kan voorkomen.

lijke geschenk of *Instituut* zoude een geschenk of Instituut aanduiden, als boven alle andere geschenken of Instituten uitblinkende. Even zoo is *Het Wetgevend lichaam* eene tot wetgeving bevoegde staatsvergadering, maar in tijden van regeringloosheid kan elke zamengerotte menigte voor eene wijl *Het wetgevende lichaam* zijn. *Dat Onpartijdig Verhaal* zegt men wanneer het geschrift dien titel heeft; maar *Das onpartijdige Verhaal*, wanneer men in hetzelfde de hoedanigheid van onpartijdigheid opmerkt.

2. Met opzigt tot het verschil der Naamvallen:

§ 68. Alle verdere verbuiging der Bijvoegelijke Woorden, als zoodanig, bepaalt zich daartoe dat zij, na de toegevoegde *E*, nog *N* aannemen voor den *tweeden*, *derden*, en *vierden* naamval van het *Enkelvoud* in het Mannelijk geslacht, en voor den *derden* naamval van het *Meervoud* in alle drie geslachten.

De eerste naamval van het Enkelvoud zonder toegevoegde *E* zijnde, blijft de vierde naamval daaraan gelijk, en worden de tweede en derde door den vierden met *VAN* of *AAN* vervangen. 130)

§ 69. Ook voor den Vergelijkenden Trap (als reeds door *ER* verlengd,) en voor den stelligen, wanneer die op *EN* uitgaat, wordt de verbuiging veelal liefst verzuimd, of enkel door het uitlatingsteeken ' aangeduid. 131)

130) *Dit stuk is van een groot Schilder. Ik heb menig braaf man gekend. Hij heeft zijne zaak aan een kundig advokaat opgedragen.*

131) Om het slepende der langstaartigheid te vermijden. *Hebt gij ooit stelliger (stellger') tegenspraak ontmoet? Wat zegt gij van zulken verheven (verheven') stijl?* Het gebruik van het uitlatingsteeken daarbij, als

§ 70. In *alle* naamvallen van het Meervoud wordt daarentegen, behalve de *ε*, nog de *ν* toegevoegd aan Bijvoegelijke Woorden, gebezigd zonder naamwoord, en in den zin van de *gezamenlijkheid* dergenen, op wie de te kennen gegeven hoedanigheid toepasselijk is.

de goeden. de rijken. de verstandigen.

Met terugzigt op een vroeger gebezigd naamwoord, (voorondersteld in gedachten herhaald te zijn,) behouden zij de gewone verbuiging. 132)

§ 71. Bijvoegelijke Woorden, tot *Naamwoorden* aangenomen zijnde, volgen de verbuiging der Naamwoorden.

Zie voorts, hierachter, TAFEL III.

voor uitspraak en zin beide even zeer onverschillig, is niet dan eene schoolsche naauwgezetheid.

132) *Goede verzen maken kan ik niet; en slechte maken, wil ik niet.*

VAN DE VOORNAAMWOORDEN.

§ 72. De Voornaamwoorden zijn *Wisselwoorden* voor de naamwoorden, en strekken tot tekennegeving van de onderwerpen van ons denken, zonder dat men zich daartoe bediene van de naamwoorden door welke die anders zouden te benoemen zijn.

§ 73. In zoo verre elk, door een Naamwoord benoemd, voorwerp, als onderwerp van ons denken, met een werkwoord verbonden, naar de spraakkunfstige bewoording, de *Persoon* des Werkwoords genoemd wordt, strekt de benaming van **PERSOONLIJKE VOORNAAMWOORDEN**, te regt, tot onderscheiding van die soort, zonder welke, in onze spraak, geen werkwoord in deszelfs onderscheidene perfoonsbetrekkingen voor te stellen is.

§74. Deze perfoonsbetrekkingen, weet men, zijn drieledig; namelijk te onderscheiden in:

1. de sprekende,
2. de aangesprokene,
3. eenige derde perfoon (of zaak),

en wel niet slechts *enkelyvoudig*, maar ook *meervoudig*, in geval de dadelijkheid, welke het werkwoord aanduidt, door den spreker:

1. niet alleen van zich, maar tevens van andere personen nevens hem, of
2. van meer aangesprokene, of eindelijk
3. van meer derde personen,

wordt te kennen gegeven. Voor elke dezer drie betrekkingen heeft onze spraak een (dubbel) voornaamwoord, met uitzondering alleen van de Tweede perfoon; voor welke het *enkelyvoudige* voornaamwoord *ontbreekt*. 133)

133) De europeſche ſpraken hebben ſpraakformen van zelfverlochenende eerbiedbetooning jegens meerderen, welke Romein of Griek niet kende. Zoo noemt de ſpreker zich zelve ſoms, nederigheidshalve, in de *derde* perfoon, als ſchroomde hij zijne tegenwoordigheid te doen opmerken, terwijl hij, wat den aangesprokene betreft, om diens verhevenheid, zijne perſoonlijkheid ſchijnt uit het oog te verliezen, en, het woord enkel tot die verhevenheid rigtende, hem *Uwe Grootheid*, *Hoogheid*, *Majesteit*, heet. Maar zelfs slechts de gewone burger-

§75. De (zoo gezegd is, voor elke persoon *dubbele*,) **PERSOONLIJKE VOORNAAMWOORDEN** zijn dan de volgende, waarbij op te merken is dat de eerste en tweede persoon, of de sprekende en aangefprokene, als geacht tegenwoordig te zijn, niet voor het Geslacht onderscheiden worden, terwijl voor de derde persoon, **VAN** wie het gesprek is, het Voornaamwoord, *enkelyoudig*, voor het Mannelijke, Vrouwelijke of Onzijdige Geslacht verschilt; *meervoudig* niet. 134) Zoowel Meer-

tijke wellevendheid wil meestal dat men den aangefprokene als het ware denkbeeldig vermenigvuldige, en hem in het meervoudige getal benoeme. Dit is zoo wel bij Brit als Franschman eene gevestigde gewoonte; de tijtelzuchtige Duitscher onderscheidt nog naauwer, en benoemt den aangefprokene, tot grootere beleefdheidsbevooning, in de *derde* MEERVOUDIGE persoon, gelijk hij zijnen minderen, om zijne eigene meerderheid te doen uitblinken, in de *derde* *enkelyoudige* persoon aanspreekt. Intuschen heeft de engelsche spraak het enkelyoudig voornaamwoord *thou* althans in den dichtsterlijken en verhevenen stijl; de fransche en hoogduitsche gebruiken haar *tu* of *du* daarenboven ook in den zeer gemeenzamen of vertronwelijk vriendschappelijken spreektrant; voor de onze is het oude *du* geheel verloren geraakt.

134) — gelijk ook eene geslachtsonderscheiding voor het Meervoud (terwijl de naamwoorden, voor welke

als Enkelvoud heeft tweederlei form :

Enkelvoudig.	Meervoudig.
1. ik	1. wij
2.	2. gij
3. $\left\{ \begin{array}{l} \text{m. hij hem} \\ \text{vr. zij haar} \\ \text{onz. het het} \end{array} \right\}$	3. zij . . . hen, (ze).

Alleen die van de *eerste* reijen, zoo enkelvoudig als meervoudig, worden als bloot benoemende of in den eersten naamval gebruikt; de andere dienen tot vervulling van den ontbrekenden vierden naamval der eerste. 135)

§76. Te dien aanzien, nogtans, heeft dit bijzondere plaats, wat de derde persoon betreft, dat *hem*, *haar* en *het*, enkelvoudig, en *hen* of *ze*, meervoudig, slechts dan als vierde naamvallen voorkomen, wanneer de daardoor aan te duiden persoon of personen het voor-

het voornaamwoord als wisselwoord gebezigd wordt, van verschillend geslacht kunnen zijn) meer belemmert dan nut doet.

135) Zoo heeft het fransch *Je* en *Moi*, *Tu* en *Toi*, *Il* en *Lui*; maar de laatste worden zoowel als de eerste bloot benoemend gebruikt; dan namelijk, wanneer de persoonsaanduiding niet *onmiddelijk* met een werkwoord verbonden is. *Qui a fait cela?* MOI, TOI, LUI. Wij kunnen in dit geval niet dan *Ik*, *Gij*, *Hij* gebruiken.

werp zijn van eene daad, *door anderen verrigt*. Is de perfoon des werkwoords, of de dader, zelf het voorwerp zijner eigene daad, of is, naar de spraakkunstige bewoording, de daad op de perfoon zelve *wederkeerend*, zoo dient tot vierden naamval der derde perfoon het zoogenaamde *Wederkeerende Perfoonlijke naamwoord*:

Enkelv. en Meervoudig
zich. 136)

Gefchiedt de daad door meer perfonen, en *door den eenen op den anderen*, zoo dient, (ook door s tot eenen tweeden, en door EN tot eenen derden naamval verbuiglijk:)

elkander.

§ 77. Het enkelvoudige perfoonlijke voor-naamwoord van de derde perfoon, Onzijdig, of van Geenerlei geflacht, heeft nog dit eigen-

136) Van daar de benoeming van *Wederkeerende Werkwoorden*:

<i>ik</i> schaam MIJ	<i>wij</i> schamen ONS.
.....	<i>gij</i> schaamt U.
<i>hij</i> ———t ZICH.	<i>zij</i> schamen ZICH.

Zoo ook: Wat zegt gij van Jan's advocaat? hij heeft HEM wel verdedigd, niet waar? Wel neen! Jan was zijn eigen advocaat; hij heeft ZICH (zelven) verdedigd.

aartige, dat het *zonder eenig begrip van persoonlijkheden voor te stellen*, gebezigd wordt:

a. voor de Oorzaak, hoedanig die ook zij, van eenig bedrijf of voorval:

Het regent. het dondert. 132)

b. voor het Onderwerp eener Rede; hetzij vóór of na uitgedrukt, of, ligt te bevatten zijnde, geheel verzwegen:

Het is een braaf man. Het zijn maar kinderen. Het gebeurde eens. Hoe is het met u? Hoe gaat het?

§ 78. En heeft men nog, van nieuwere invoering, een ander Persoonlijk Voornaamwoord, alleen voor de derde persoon, (vervangende *hij, zij, het*, of meervoudig *zij*,)

manl. en vrouwl., of eigenlijk Persoonlijk:

dezelve,

onzijdig, of Zakelijk:

hetzelve,

zamengesteld, gelijk men ziet, uit het lidwoord *De* en het bijvoegelijk woord *Zelve*, en, als nader blijken zal, bijzonder in zijne verbuiging opmerkelijk, als daarbij niet alleen

137) zoogenaamde *Onpersoonlijke Werkwoorden*. In spraken, die slechts tweederlei geslachtsonderscheiding hebben, gelijk het fransch, dient daartoe het *mannelijke* Voornaamwoord der derde persoon: IL *pleut*, IL *tonne*.

in het tweede maar ook in het eerste lid veranderende.

(Van daar, verder, eerbiedshalve, teraanduiding van hoogstaanzienlijke personaadjen, mannelijk en vrouwelijk: *hoogstdezelve.*)

§79. De Tweede of *Toeëigenende* Naamvallen der Persoonlijke Voornaamwoorden, worden, als aan eene eigene verbuiging naar Geslacht, Getal en Naamval der daarbij gebezigde naamwoorden onderhevig, tot eene bijzondere soort gerekend, gemeenlijk **BEZITTELIJKE VOORNAAMWOORDEN** geheeten, welke benaming wij dan ook, om zoo weinig doenlijk te veranderen, behouden, ofschoon die van *Toeëigenende Voornaamwoordelijke Lidwoorden*, daar zij even als de Lidwoorden in het algemeen de naamwoorden bepalen, en ook met de Lidwoorden eene gelijke verbuiging hebben, eigenaartiger mogt zijn.

Die Bezittelijke Voornaamwoorden zijn dan:

	1. pers.	2. pers.	3. pers.		
			manl.	vrouwl.	onzijd.
<i>enkely.</i>	mijn,	...	zijn,	haar,	zijn,
			deszelfs, derzelver, deszelfs.		
<i>meerv.</i>	ouze (s), uw,		hun,	haar,	hun,
			derzelver.		

— waarbij op te merken staat, dat *Deszelfs*, *Derzelyer*, als onderscheiden van *Zijn* of *Haar*, al meer en meer in gebruik is gekomen bij diegenen die de voorschriften der in der tijd op staatsgezag ingevoerde *Nederduitsche Spraakkunst* volgen, leerende deze (I. 87) dat men zegge: *Titius meldt zijnen vriend, dat hij zijn huis verkocht heeft*, zoo het verkochte huis aan Titius toebehoorde, en (I. 89) *Titius meldt zijnen vriend dat hij DESZELFS huis verkocht heeft*, wanneer des vriends huis het verkochte is. Een regel, die nogtans door anderen, en met name Bilderdijk, geheel wordt afgekeurd. 138)

Nu evenwel het woord eenmaal ingang heeft gekregen, zouden wij *deszelfs* gebruik, — zonder op de zoo even gedachte onderscheiding te letten, — liefst bepalen tot aanduiding der toe-eigening aan levenlooze voorwerpen, voor welke het *hij* of *zij*, *zijn* of *haar*, somtijds naar eene ondoelmatige verperfoonlijking zweemt.

§ 80. De overige Bezittelijke Voornaamwoorden heeft men ook wel Bijvoegelijke Voor-

138) Zie hem in het breede daarover: *Nieuwe Taal en Dichtk. Verscheidenheden*, III. bl. 121—154.

naamwoorden genoemd. Hoezeer, namelijk, van de Bijvoegelijke Woorden in het algemeen daardoor onderscheiden, dat zij, als het toegeëigende voorwerp volkomen bepalende, geen lidwoord bij hetzelfde toelaten, en dat zij, gelijk gezegd is, met de lidwoorden eene gelijke verbuiging hebben, komen zij nochtans, in andere opzigten, met de Bijvoegelijke Woorden overeen,

§ 81. Zij worden, met het Bepalend Lidwoord, in terugzigt op een te voren benoemd voorwerp gebezigd, en volgen alsdan de verbuiging der Bijvoegelijke Woorden.

niet in mijnen brief, maar in *den uwen*.

Ook worden zij, even als de Bijvoegelijke Woorden, enkel in het Onzijdige Geslacht, Enkelvoudig, tot Zamenvattende Naamwoorden aangenomen, met de beteekenis van *al wat de benoemde persoon bezit*:

het mijne.

het zijne.

En ook, meervoudig, even als de Bijvoegelijke Woorden, alsdan met den uitgang in n voor den Eersten naamval, in de beteekenis van *alle iemands aanhoorigen*:

de mijnen.

de zijnen.

§ 82. Men telt ook AANWIJZENDE en BETREKKELIJKE Voornaamwoorden. Wij moeten die gezamenlijk befchouwen, omdat het gebruik ze veelal, hoe tegenovergesteld van aart ook, met elkander verwart.

De *Aanwijzende* geven het begrip van Perfoon, of Zaak, Plaats, of Tijd, doch enkel in betrekking tot eenige omftandigheid, waarvan de te kennen geving door middel der *Betrekkelijke* daarmede wordt verbonden.

Perfoon, Zaak, Plaats of Tijd eener beoelde omftandigheid niet aangewezen zijnde, zijn de *Betrekkelijke* ook VRAGENDE; de *Aanwijzende* kunnen alsdan als ANTWOOR- DENDE voorkomen.

Stellen wij hier de twee foorten tegen elkander over:

AANWIJZENDE. BETREKKELIJKE.

	perfoonlijk :	
<i>Die,</i>		<i>Wie,</i>
	zakelijk :	
<i>Dat,</i>		<i>Wat,</i>
	plaatfelijk :	
<i>Daar,</i>		<i>Waar,</i>
	tijdelijk :	
<i>Dan,</i>		<i>Wanneer,</i> ¹³⁹⁾

¹³⁹⁾ Oudtijds: *Wan*; nog, bij Dichters, *Wen*.

of wel VRAGEND EN ANTWOOREND:

*Wie? Die. Wat? Dat. Waar? Daar.
Wanneer? Dan.*

§ 83. De tegenstelling der beteekenis loopt door de form zelve in het oog. Bij de *Betrekkelijke* of *Vragende*, herkennen wij in de naar binnen terug halende lipletter, het *onderscheidende*, maar *niet stellig onderscheidende*, dat wij reeds in het Lidwoord *Welke* (zie noot 81) hebben opgemerkt; bij de *Aanwijzende* of *Antwoorende*, daarentegen, in de uitduwende tandtongletter, de *stellige aanduiding*, die ook aan de Lidwoorden *De* en *Die* eigen is. 140)

Regelmatig gebruikt, volgen de *Betrekkelijke*, als zoodanig, de *Aanwijzende*.

140) De zelfde tegenstelling is in de verwante spraken op te merken, als: hoogd. *wer, was, wo, wann*, en *der, (die,) das, da*, (plat dialekt *do,)* *dann*; engelsch: *who, what, where, when*, en *this, that, there, then*. Het hoogd. heeft enkel *Der, Die, Das* tot bepalend en aanwijzend Lidwoord en aanwijzend Voornaamwoord, wordende het Aanwijzend *Lidwoord* van het Bepalende enkel door den meerderen nadruk onderscheiden. Zoo hadden onze voorouders ook tot Aanwijzend Lidwoord *Dé*.

Aanw. Betrekk.

- PERS. *Die, wie waagt, wint.*
 ZAKEL. *Dat, wat niet raakt, deert niet.*
 PLAATS. *Daar, waar men 't wel heeft, toeft men ligt.*
 TIJDEL. *Dan, wanneer de kok en de bottelier kijven, weet men waar de boter blijft.*

§ 84. De zelfde bewoordingen, echter, kunnen ook op deze wijze gesteld worden:

Die wint, wie waagt. — Dat deert niet, wat niet raakt. — Daar toeft men ligt, waar men 't wel heeft. — Dan weet men waar de boter blijft, wanneer de kok en de bottelier kijven.

of wel met vooraanplaatfing van het tweede lid:

Wie waagt, die wint. — Wat niet raakt, deert niet. — Waar men 't wel heeft, daar toeft men ligt. — Wanneer de kok en bottelier kijven, dan weet men waar de boter blijft.

of, met weglating van het *Aanwijzend* voor-naamwoord:

Wie waagt, wint. — Wat niet raakt, deert niet. — Waar men 't wel heeft, toeft men ligt. — Wanneer de kok en bottelier te zamen kijven, weet men waar de boter blijft.

of eindelijk, wat de aanwijzing van Persoon, Zaak of Plaats (*niet* die van Tijd) betreft, naar de regelmatige volgorde, (zie § 83) doch met weglating van het *Betrekkelijke* voor-

naamwoord, waardoor de zegswijze zich op de zelfde wijze voordoet als de hier onmiddelijk voorgaande, doch *als ware* het Betrekkelijke voornaamwoord door het Aanwijzende *vervangen*.

Die waagt, wint. — Dat niet raakt, deert niet. — Daar men 't wel heeft, toeft men ligt.

§ 85. Van daar, de met form en beteekenis strijdige, doch door het overheerschend gebruik, vooral ten opzichte van het Persoonlijke of Plaatselijke *Die* en *Dat*, gevestigde, verwarring van het Aanwijzende met het Betrekkelijke Voornaamwoord, waardoor *Die* of *Dat*, althans in den eersten en vierden naamval, het Betrekkelijke *Wie* of *Wat* geheel verdrongen heeft, en men voor de genoemde naamvallen, in de zelfde beteekenis *Die* verkiest, waarin men, verbogen, *Wiens, Wien,* of *Wier* zoude bezigen. ¹⁴¹⁾

§ 86. Er is een ander tweeflachtig (Aanwijzend en Betrekkelijk) voornaamwoord, manl. en vrouwl. of eigenlijk Persoonlijk:

dewelke,
onzijdig of Zakelijk:
hetwelk,

¹⁴¹⁾ *De man, DIE mij dit gezegd heeft, en WIENS getuigenis alle geloof verdient.*

→ blijkbaar zamengesteld uit het Bepalende (of oude Aanwijzende) Lidwoord *De*, *Het*, en het niet stellig onderscheidende Lidwoord *Welke*, en dus in zijnen aart zoo veel betekenende als *Die*, *wie*, of *Dat*, *wat*.

§ 87. Het gebruik heeft het onzijdige *Hetwelk* (ook verkort 't *welk*,) doen stand houden, doch *Dewelke* in eenvoudig *Welke* veranderd, en voorts dit in zich zelve onzekere, en zelfs vragende, *welke*, met het bepaald en stellig aanwijzende *Die* (voor zoo verre dit namelijk, zoo als even aangemerkt, in de plaats van *Wie* genomen wordt,) gelijk gesteld en als volkomen eenfoortig doen beschouwen.

§ 88. Trouwens, zeer vele tegenwoordige schrijveren schijnen hierin tot regelmaat te hebben genomen, *welke* voor den eersten naamval, en *die* voor den vierden te verkiezen; voor den tweeden en derden *wiens*, *wien* of *wier* behoudende, doch in het meervoud wederom *welker* en *welken* nemende; — eene onderscheiding, met welke wij ons geenszins vereenigen.

Niet, dat het te laken zoude zijn, waar ('t geen zeldzaam is) de spraak tweederlei

k

woorden van *volkomen gelijke* beteekenis oplevert, zulken, anders overtolligen, rijkdom door eene uit beide zamengestelde verbuiging tot eenig nut te doen verstrekken; voorbeelden daarvan vindt men in alle spraken, en in de onze bijzonder met het werkwoord *Wezen* of *Zijn*, 142) en de Persoonlijke Voornaamwoorden; 143) — dan, om de overtolligheid van het als Betrekkelijk genomene *Die* en *Welke* op gelijke wijze aan te wenden, achten wij *Die* voor den *eersten*, en *Welke* voor den verbogenen of vierden naamval verkiéslijk, omdat de bloote benoeming meer eigenaardig door het kortere woord wordt uitgedrukt. 144)

Hoe 't zij, *Welke* is niet, gelijk *Die* of

142) met *ik was*, van WEZEN; *wij zijn*, van ZIJN; en nog *ik ben*, (ook, in de gemeene spraaktaal, *wij bennen*, *je bent*, *zij bennen*,) van eene derde, verouderde, benoemende form BENNEN of BINNEN.

143) *Ik*, *mij*; *Hij*, *hem*; *Zij*, *haar*; *Wij*, *ons*; *Gij*, *u*; *Zij*, *hen*.

144) Bilderdijk merkt op „dat *welke*, voor *die*, iets „plechtigs heeft, en dus in den gemeenen, of gesprekstaal belachlijk is.” *Spraakleer*, bl. 121. Maar om de zelfde reden achten wij *welke*, voor den eersten naamval, (deze zonder drukking zijnde,) in welken stijl ook, stijf en gemaakt.

Wie, na *Ik* of *Gij*, of in alle drie personen, te dulden. 145)

§ 89. Ook de Persoonlijke Voornaamwoorden, namelijk, (met uitzondering van het onzijdige *Het*, en van *Dezelve* of *Hetzelve*;) dienen als *Aanwijzende* Voornaamwoorden, en worden alsdan door een Betrekkelijk voornaamwoord, (het als zoodanig gebezigde *Die*, en in de verbogene naamvallen *Wiens*, *Wien* of *Wier*;) gevolgd.

Die van de derde persoon, *Hij*, of *Zij*, (enkel- en meervoudig,) nemen alsdan de beteekenis aan van *een ieder* of *allen* op wie de daarbij uitgedrukte omstandigheid toepasselijk is. 146)

§ 90. Nadien het onzijdige of Zakelijke Voornaamwoord, *Het*, niet als Aanwijzend

145) „IK, WELKE ongesteld BEN, GY, WELKE vreemd „ZIJT, kan niet gezegd worden of is ten minste hoogst- „gedwongen.” BILDERDIJK, *Spraakleer*, bl. 123.

146) De Persoonlijke Voornaamwoorden, als Aanwijzende gebezigd, veranderen van aart, gelijk blijkt uit eene vergelijking met het fransch. *Ik* is alsdan niet *Je*, maar *Moi*. Zoo ook *Hij*, *Zij*, niet *Il* of *Elle*, maar *Celui*, *Celle*; en *celui*, weet men, is zoo veel als *celui*, deze *Hij*, *celle*, *CETTE elle*, deze *Zij*.

gebruikt wordt, heeft men daarvoor *Hetgeen* of *Hetgene*, waarbij dan almede, mannelijk en vrouwelijk, of Perfoonlijk, ingevoerd is *Degene*. 147)

Zamengesteld uit het Bepalende Lidwoord en een oud Naamwoord, beteekent *degene* (*de gene*) zoo veel als *de Perfoon*, (man of vrouw,) *hetgeen*, (*het gene*,) zoo veel als *het Voorwerp*.

Om eenige omftandigheid daarmede in betrekking te ftellen, wordt dienvolgens bij *Degene* en *Hetgene*, even als bij de overige Aanwijzende voornaamwoorden, een Betrekkelijk voornaamwoord vereischt. Doch het gebruik wil, dat dit, na *Degene* altijd uitgedrukt, daarentegen, na *Hetgene*, altijd weggelaten worde. 148)

147) Mannelijk ook *Degene*.

148) Dus niet: *Hetgene*, *dat* (of *wat*) *hier op te merken valt*, maar: *Hetgeen hier op te merken valt*. — En daar men nu ook, met weglating van *Hetgene*, zeggen kan: *Dat* (of *Wat*) *hier op te merken valt*, zoo hebben sommigen het Aanwijzende *Hetgene* almede als Betrekkelijk aangemerkt, en met *Hetwelk* verward. Verkeerd, echter; en geenzins door het doorgaande gebruik gewettigd. Men zegge dus: *let op HETGEEN ik u voorstel*, maar *het voorstel*, HETWELK (niet HETGEEN) *ik u doe*.

§ 91. ONBEPaald AANDUIDENDE
Voornaamwoorden zijn de volgende:

STELLIG.		ONTKENNEND.
	perfoonlijk :	
<i>iemand.</i>		<i>niemand.</i>
	zakelijk :	
<i>iets.</i>		<i>niets.</i>
	plaatselijk :	
<i>ergens.</i>		<i>nergens,</i>
	tijdelijk :	
<i>ooit.</i> } 149)		<i>nooit.</i> } 149)
<i>immer.</i> }		<i>nimmer.</i> }

§ 92. Lidwoorden, als *Elk*, *Ieder*, (enkelvoudig,) en *Sommigen*, *Allen*, (meervoudig,) tot Voornaamwoorden aangenomen wordende, zijn tot de soort der Aanwijzende te betrekken.

Ingelijks *Deze*, (onz. *Dit*,) en *Gene*; omtrent welke nogtans te onderscheiden valt of zij niet, zonder daarom de kracht van Voornaamwoorden aan te nemen, wel op zich zelve, doch met vooronderstelling van een naamwoord, en dus als Lidwoorden voorkomen. 150)

149) Met een opmerkelijk verschil van beteekenis, waarvan de aanwijzing echter niet alhier behoort.

150) Als Voornaamwoorden: *deze prees het*, *gene loak-*

Plaatselijk, heeft men benevens *Daar*, ook nog *Hier*, en *Ginds*, en wel met de zelfde tegenstelling van beteekenis als persoonlijk en zakelijk tusschen *deze* (*dit*,) *die* (*dat*,) en *gene*. 151)

Tijdelijk, is even zoo *Nu* de tegenstelling van *Dan*. 152)

§ 93. Het Tijdelijk aanwijzende voornaamwoord *Nu* wordt, even als het Zakelijk aanwijzende *Hetgeen*, zonder uitdrukkelijk daarop slaande Betrekkelijk voornaamwoord gebezigd, of wel het wordt, als Betrekkelijk voornaamwoord, *herhaald*.

Nu hij gekomen is. — Volledig: *nu, nu hij gekomen is.*

Op *Deze*, *Gene* en alle andere Persoonlijke aanwijzende voornaamwoorden, staat het

te het, zoo veel beteekenende als *de een — de ander*, doch zonder daarbij bepaaldelijk een Naamwoord te veronderstellen. Als Lidwoorden bepaaldelijk zeker voorwerp bedoelende, en in een zin der onderscheidende aanwijzing; zie noot 79.

151) Zoo beteekent ook *hier en ginds*, of *hier en daar* onbepaald de eene en andere plaats, even als door *deze en gene* onbepaald de eene en andere persoon bedoeld wordt.

152) EN ZOO OOK: *nu en dan*, onbepaald voor den eenen en anderen tijd.

Betrekkelijke *Wie*, of door de bovenvermelde verwarring, *Die*.

Op de Zakelijk aanwijzende, het Betrekkelijke *Wat* (of *Dat*.)

Op de Plaatsfelijk aanwijzende *Hier*, en *Ginds*, even als op *Daar*, het betrekkelijke *Waar*.

Omtrent deze laatste zal ons nog een en ander bij de Verbuiging op te merken staan.

§ 94. *Hier*, *Daar* en *Ginds* kunnen ook eenvoudig Plaatsfelijke, even als *Heden*, *Gisteren*, *Morgen*, Tijdelijke voornaamwoorden zijn, of wisselwoorden, in plaats van de benoemende naamwoorden gebezigd, zonder daarom den nadruk van *Aanwijzende* voornaamwoorden te hebben. 153) *Daar*, als zoodanig, wordt veelal tot *Er* verzacht. 154)

§ 95. Van dit, blootelijk tot verzachting van *Daar* dienende, en daarom Plaatsfelijke Voornaamwoord, *Er*, is geheel onderscheiden een ander *Er*, hetwelk, gelijk *Het*, (doch nog meer onbepaald, vergel. § 77) een Per-

153) Vergelijk hierboven *Inleiding*, bl. 38.

154) Naar BILDERDIJK: „als er *geen eigenlijk aanwijzen* „bij is, maar (om het dus te noemen) een bloot toewerpen van een blik der gedachte.” *Spraakleer*, bl. 329.

foonlijk Voornaamwoord der derde perfoon is, 155) dienende om het onderwerp eener rede zonder eenig begrip van eigenlijke perfoonlijkheid voor te stellen.

155) Men zoude *het algemeene voornaamwoord des bestaans* kunnen zeggen. Eene vergelijking met andere spraken zal best den aart van hetzelfde doen bevatten. De spraken, die het onzijdige geslacht misfen, gelijk hierboven in noot 137 opgemerkt is, gebruiken het *Mannelijke* perfoonlijke voornaamwoord als derde perfoon even als wij het *Onzijdige*, in den algemeenen en onbepaalden zin waarvan § 77. Zoo in het fransch: *IL neige*, het sneeuwt, en ook: *IL tombe de la neige*. Het hoogduitsch, de drie geslachten hebbende, gebruikt daarbij het Onzijdige voornaamwoord der derde perfoon, *Es*; aldus: *ES schneit*; *ES fällt Schnee*. De eerste uitdrukking, nu, is bij ons *HET sneeuwt*; de tweede: *ER valt sneeuw*. — Eene verdere ontwikkeling van de eigenschappen van dit algemeene voornaamwoord des bestaans, *Er*, behoort tot de vereischten van een Woordenboek; ten overvloede zij hier aange merkt, dat ons *er is*, hoogd. *es giebt*, fr. *il y a* is, en dat het daarvan onderscheidene Plaatselijke *Daar*, hoogd. *da*, fr. *là*, in den zelfden volzin kan voorkomen, als: *Zijn ER DAAR geene gezaghebbers?* (Hoogd. *giebt ES DA keine* enz. Fr. *n'y a-t-il pas là*, enz.) Het is dus als *algemeen voornaamwoord* des bestaans, dat *Er* met *Wor den* gebruikt wordt, gelijk bij de Werkwoorden bl. 173 zal voorkomen, zonder dat daarbij eenig begrip van plaatselijkheid bedoeld wordt, gelijk dan ook; in het zelfde geval, het hoogd. *Es* heeft.

Van de VERBUIGING der *Voornaamwoorden*.

1. Perfoonlijke.

§ 96. De Perfoonlijke Voornaamwoorden, (*Dezelve* uitgezonderd,) hebben, gelijk reeds hierboven § 75 gebleken, voor den *Vierden* naamval eene geheel verschillende form. 156)

De *Derde* naamval is niet anders dan die zelfde vierden-naamvals-form, met of zonder het betrekkingwoord AAN; de derde meervoudige perfoon alleen uitgezonderd, die den *Derden* naamval ook gelijk aan den *Tweeden* heeft.

De *Tweede* naamval wordt uitgedrukt door den *Vierden* met het betrekkingwoord VAN,

156) *Hem* is echter inderdaad eene verbuiging van *Hij* gelijk ook *Ze* van *Zij*, zoo wel meervoudig voor alle geslachten, als enkelvoudig voor het Vrouwelijke. Even als men wel eens in plaats van *Hem*, bij wijze van onbeschaafde wanspraak, *Zijn* voor den vierden naamval hoort, is het in plaats van den eigenlijken vrouwelijken of meervoudigen vierden naamval *Ze* gebezigde *Haar* spraakkunstigerwijze onjuist, „maar” zegt Bilderdijk, „eenmaal aangenomen en bevestigd door volstandigen „duur en aanneming van 't gebruik.” *Spraakleer* bl. 114. Oudtijds, weet men, werd *Haar* ook mannelijk genomen.

of wel door eene verbuiging, waarbij aan de vierden-naamvals-formen de algemeene bijvoegelijke of tweeden-naamvals uitgang EN (met insmelting der E) wordt toegevoegd. Zoo: van *mij*, MIJN; oudrijds van *dij*, DIJN; van *zij*, ZIJN; van *ons*, (*onzen* verzacht tot) ONZE, ONS; van *u* (*u-en* vermolten tot) UW. Doch de Meervoudige Tweede naamval der derde persoon is, blijkbaar van *hij*, of *he*, mannelijk en onzijdig: *Hun*, vrouwelijk *Haar*, welk laatste zelfs ook de *enkelvoudige* Tweede naamval van de vrouwelijke derde persoon is, gelijk daarentegen de regelmatig van het enkelvoudige vrouwelijke *Zij* gevormde derde persoons Tweede naamval *Zijn* niet dan Mannelijk en Onzijdig gebruikt wordt; waaruit af te leiden is dat *hij* en *zij* niet oorspronkelijk onderscheiden waren gelijk thans. 157)

Dezelve, *Hetzelve*, als van geheel andere vorming, volgt, *enkelvoudig*, zoowel in het eerste als in het tweede lid, de verbuiging der Lidwoorden, zoo als die hierboven bladz. 117, is opgegeven; insgelijks, doch voor het eerste lid alleen, *meervoudig*, terwijl alsdan

157) Zie hierover BILDERDIJK, *Spraakl.* bl. 118—119. en de voorgaande noot (156).

het tweede lid, als de Naamwoorden, den meervoudsuitgang *n* aanneemt.)

2. Bezittelijke.

§ 97. De Bezittelijke Voornaamwoorden, gelijk wij § 79 gezien hebben, zijn niet anders dan de Tweede naamvallen der Persoonlijke, welke Tweede naamvallen als op zich zelven eene bijzondere soort uitmakende worden aangemerkt, omdat zij, (met uitzondering van *Deszelfs* of *Derzelver*,) wederom nieuwe verbuigingen ondergaan, en daarin volkomen de Lidwoorden volgen, zoo niet den aard der Bijvoegelijke woorden aannemende, gelijk § 81 is opgemerkt.

3. Aanwijzende of Betrekkelijke.

§ 98. Ook deze volgen, voor de verbuiging, de regelmaat der Lidwoorden; doch *Die* en *Wie* hebben in het Mannelijk geslacht, enkelvoudig, den tweeden naamval in *ns*; *Dat* en *Dit* worden verbogen als mannelijk *Die* of *Deze*; zoo ook *Hetwelk* gelijk 't Mannelijke *Welke* (met aflating van het voorvoegsel,) en even als dit *s* in den Tweeden naamval nemende; *Elk* en *Ieder* insgelijks met *s* in den Tweeden naamval; *Hetgene* of *Hetgeen* even als het Mannelijke *Degeen*, en dit *Degeen*,

of, mannelijk en vrouwelijk, *Degene*, met de dubbele verbuiging van het voorvoegfel gelijk de Lidwoorden, en van het tweede lid gelijk de Bijvoegelijke Woorden, met toevoeging van N voor het Mannelijke meervoud.

§ 99. De Plaatselijke Aanwijzende, *Hier*, *Waar*, *Ginds*, en het Betrekkelijke *Waar*, zijn onverbuigelijk, doch kunnen als zoodanig door Betrekkingswoorden voorafgegaan worden.

Hij is van hier, van daar, van ginds vertrokken. Van waar komt hij? Tot hier, tot daar, tot ginds.

Opmerkelijk, doch verklaarbaar uit den natuurlijken samenhang van alle besef met het begrip eener plaatselijkheid, is dat *Hier*, *Daar*, en *Waar*, in (ook afscheidbare) zamenstelling met Betrekkingswoorden, (die in geval van afscheiding alsdan altijd *achter* komen,) de beteekenis der *Tijdelijke*, *Zakelijke* of ook *Persoonlijke* voornaamwoorden aannemen. 158)

158) „Men past ze ook toe” zegt Bilderdijk, „op zaken, daden en personen. En dus wordt DAARVAN, DAARMEË, enz. in de plaats van *van dien*, *van die*, *van dat*, *met dien*, *met die*, *met dat*, *vandezen*, *van deze*, *van dit*, *met dezen*, *deze*, *dit*, gebruikt; en even zoo is het met WAAR. De man WAARVAN gy gehoord hebt, voor van wien. Hy DOOR WIEN gy on-

4. Onbepaald Aanduidende.

§ 100. Van deze nemen alleen *Iemand* en *Niemand* de toevoeging van s voor den Tweeden naamval aan.

Zie voorts, hierachter, TAFEL III.

„*derrichting ontfangt*, wordt dus ook met WAARDOOR „*gy onderrichting ontfangt* uitgedrukt. Het woord HIER „bepaalt zich meer of eigenlijker tot plaats of tijd, „en verders ook tot daden. *Tot HIERTOEF* is te verstaan „van plaats en ook van tijd; HIERDOOR, of HIERUIT, „of HIERNA, slaat ook op verrichtingen door een werk- „woord uitgedrukt. *Hy verzuisde 't*; HIERDOOR *ver- „viel alles. Hy verhaasste zijn reis, HIERUIT sproot mijn „ongereedheid om hem te ontfangen. Hy zweeg, HIERMEEF „was de twist ten einde.*” Zie *Spraakleer*, bl. 328, 329. Afgescheiden: *De lieden, WAAR ik u VAN gesproken heb. DAAR zullen wij weder OVER spreken. Hebt gij HIER ook VAN gesproken?*

VAN DE WERKWOORDEN, EN DERZEL-
VER HULPWOORDEN.

§ 101. Één enkel Werkwoord geeft de dadelijkheid van **BESTAAN** te kennen, zonder nevenbegrip van eenige het bestaan wijzigende hoedanigheid. Dit (in de benoemende form *Wezen* of *Zijn*,) wordt daarom in den eigenlijken zin *het op zich zelf staande werkwoord* genoemd. 159)

Twee andere geven de dadelijkheid van bestaan te kennen, zonder ander nevenbegrip dan — het ééne, (in de benoemende form *Blijven*,) van **VOORTDURING**, het andere, (in de benoemende form *Worden*), van **AANVANG**.

159) In het werkwoord *Bestaan* zelve, ligt een begrip van bestendigheid, dat de eenvoudigheid van het denkbeeld wegneemt.

§ 102. *Wezen of Zijn* dient derhalve met de meeste algemeenheid om de uitdrukking der in ons oordeel aan het onderwerp onzer gedachte toegekende (of daarvan ontkende) *hoedanigheid* te KOPPELEN met die van het, daarmede als samenbestaande, gedacht *onderwerp* zelve. — *Blijven*, en *Worden*, slechts in zoo verre de bedoelde hoedanigheid het nevenbegrip, hetzij van voortdoring, hetzij van aanvang, toelaat.

het weder	{	wordt is blijft	}	fraai, groeizaam.
Jan	{	wordt is blijft	}	kapitein, rijk.

§ 103. In elk ander werkwoord is het begrip dier koppeling met de beteekenis der het bestaan wijzigende hoedanigheid *te zamen bevat*:

hij loopt, hij slaapt.

— beide op te lossen in de bijvoegelijke form, gekoppeld door het op zich zelf staande werkwoord. 160)

§ 104. Maar de *werking*, die Oorzaak is dier wijziging van het bestaan, kan AL of NIET

160) *Hij is loopende, hij is slapende*, gelijk de engelschen werkelijk zeggen: *he is running, sleeping*, enz.

eene daad zijn van de *Perfoon des Werkwoords*.

Naar deze onderscheiding zijn de Werkwoorden te verdeelen in

A. Zoodanige, die de dadelijkheid voorstellen als een *bedrijf* der Perfoon, en *met bepaling* alzo van den Werker. Wij zullen deze **BEPALENDE** Werkwoorden heeten

en

B. Zoodanige, die de dadelijkheid voorstellen als enkel den *toestand* der Perfoon wijzigende, en *zonder bepaling* alzo van den Werker. Aan deze zullen wij den naam geven van **NIET BEPALENDE** Werkwoorden.

§ 105. De *Bepalende* Werkwoorden duiden of het bedrijf **VOLKOMEN** aan, zoo, namelijk, dat *geene* aanduiding van een *voorwerp* van het bedrijf noodig is; of wel, zij duiden het bedrijf **NIET volkomen** aan, namelijk zoo, dat de aanduiding van een voorwerp van het bedrijf *vereischt* wordt.

De *Niet bepalande* Werkwoorden geven of eene **VOORTDURING**, of eene **VERANDERING** van den toestand der perfoon te kennen.

A. BEPALENDE WERKWOORDEN, de dadelijkheid voorstellende als een *bedrijf* der perfoon, en wel:

1. het bedrijf VOLKOMEN aanduidende, (zoodat geene aanduiding van een *voorwerp* van het bedrijf noodig is,) en wel:

a. met bepaalde *persoonsaanduiding*:

arbeiden, loopen, vechten.

b. zonder bepaalde *persoonsaanduiding*:

regenen, sneeuwen, waaijen.

2. het bedrijf NIET volkomen aanduidende, (zoodat de aanduiding van een *voorwerp* van het bedrijf *vereischt wordt*,) en wel:

a. het voorwerp van het bedrijf eenig ander zijnde dan de perfoon des werkwoords,

(iets) maken, snijden, verantwoorden.

b. de perfoon zelf het voorwerp zijnde van het bedrijf,

(zich) schamen, verantwoorden.

B. NIET BEPALENDE WERKWOORDEN, de dadelijkheid voorstellende als enkel den *toestand* der perfoon wijzigende, en wel:

1. met het begrip van *Voortduring* van dien toestand:

leven, staan, zitten, liggen.

2. met het begrip van *Verandering* van dien toestand:

sterven, komen, verschijnen.

§ 106. Merken wij hier op, dat wat wij **BEPALENDE**, *het bedrijf* **VOLKOMEN aanduidende** Werkwoorden heeten, de Onovergankelijke (*intransitiva*) zijn der gewone spraakleer; doch de **BEPALENDE**, *het bedrijf* **NIET volkomen aanduidende** Werkwoorden die, welke men anders Overgankelijke (*transitiva*) of in het algemeen Bedrijvende (*activa*) noemt, waarvan in het bijzonder die der Tweede Onderfoort, bij welke de **PERSOON ZELF** zelf het *voorwerp* is van het bedrijf, den naam hebben van Wederkeerende (*reciproca*), gelijk ook die van de Tweede Onderfoort der Onovergankelijke, of *het bedrijf* **VOLKOMEN aanduidende**, **ZONDER bepaalde persoonsaanduiding** gewoonlijk Onpersoonlijke (*impersonalia*) geheeten worden. 161) Onze **NIET BEPALENDE** zijn de Onzijdige (*neutra*) der gewone spraakleer.

§ 107. Gelijk echter veelal bij spraakkun-
stige onderscheidingen het geval is, loopen
de onderdeelen dezer soortbepaling somtijds
in één. Zoo kan, bij sommige **BEPALEN-
DE**, *het bedrijf* **NIET volkomen aanduidende**.
Werkwoorden, het aan te duiden *voorwerp* van

161) Deze zijn het, bij welke de Werkende Oorzaak

het bedrijf nu eens de perfoon zelf, dan weder eenig ander zijn, 162) en kunnen sommige van de BEPALENDE, *het bedrijf* NIET volkomen aanduidende, ook voorkomen als NIET BEPALENDE, *het bedrijf* VOLKOMEN aanduidende. 163)

Doch hieruit blijkt alleen dat één woord somtijds tweesfoortig zijn kan, zonder dat dit iets wegneme van de wezenlijkheid onzer soortonderscheiding; die ons zal dienen om het gebruik der HULPWOORDEN — § 109, 110, 111, — wat het verschil van *Hebben* of *Zijn* betreft, tot eenen zeer eenvoudigen Regel te brengen.

§ 108. De dadelijkheid, welke het Werkwoord te kennen geeft, kan namelijk voorgesteld worden als, hetzij *tegenwoordig*, hetzij in eenen *verledenen*, of in eenen *toekomenden* tijd, VOLBRAGT, of ONVOLBRAGT.

onbepaald aangeduid wordt door het Persoonlijk Voornaamwoord der derde perfoon van geenerlei geslacht. Zie § 77. a.

162) Zoo: *iemand* of *iets* verantwoorden, en *zich* verantwoorden.

163) Zoo: *ik eet, lees, schrijf*, (zonder aan te duiden *wat*,) en: *ik eet (brood)*, *ik lees (een boek)*, *ik schrijf (eenen brief)*.

l*

Zoo is, om daarmede de omschrijvingen der gewone spraakkunst 164) te vergelijken:

1. de zoogenaamde *tegenwoordige tijd*, die aanduidt: „dat de zaak, waarvan men spreekt, „in hetzelfde oogenblik, *waarin* men spreekt, „plaats heeft;” — de *Onvolbragt* TEGENWOORDIGE tijd:

Ik wandel (NU).

2. de zoogenaamde *volmaakt verledene tijd*, „die eene zaak voorstelt als *geheel geëindigd* „op den tijd, *waarin* men spreekt,” — de *Volbragt* TEGENWOORDIGE tijd:

Ik heb (NU) gewandeld.

3. de zoogenaamde *onyolmaakt verledene tijd*, „die eene zaak voorstelt, welke *voorbij* „is op den tijd, *waarin* men spreekt, maar *nog* „duurde op den tijd *waarvan* men spreekt,” — de *Onvolbragt* VERLEDENE tijd:

Ik wandelde (DEZEN OCHTEND).

4. de zoogenaamde *meer dan volmaakt verledene tijd*, „die beteekent, dat eene zaak „*geëindigd was*, niet alleen op den tijd, *waarin* men spreekt, maar ook op den tijd, *waarvan* men spreekt,” — de *Volbragt* VERLEDENE tijd:

Ik had (DEZEN OCHTEND) gewandeld.

164) *Nederd. Spraakk.* I. § 302, 309, 304, 310, 311.

5. de zoogenaamde *eerste toekomende tijd*, „die eenvoudig zegt, dat iets *toekomend* is, op den tijd, waarin men spreekt,” — de *Onvolbragt* TOEKOMENDE tijd:

Ik zal (DEZEN AVOND) wandelen.

6. de zoogenoemde *tweede toekomende tijd*, „die uitdrukt, dat iets *toekomend* is op den tijd, *waarin* men spreekt, maar *verleden* zijn zal op den tijd, waarvan men spreekt,” — de *Volbragt* TOEKOMENDE tijd:

Ik zal (DEZEN AVOND) gewandeld hebben.

§ 109. Alleen de als *Onvolbragt* voorgestelde dadelijkheid, ziet men, en dan nog slechts in den *tegenwoordigen* of den *verledenen* tijd, wordt in onze spraak door eene eigene verbuiging des werkwoords onderscheiden. De toekomende tijd wordt aangeduid door het Hulpwoord ZULLEN, met de benoemende form des werkwoords. 165)

165) *Ik zal dat doen* beteekent zoo veel als *ik moet* of *ik wil dat doen*. Zoo hebben de Engelschen *two-derlet* Hulpwoord voor den Toekomenden Tijd: *I shall* (ik moet), en *I will* (ik wil). Zij onderscheiden daarmede de *als onzeker* aangeduide en de *als stellig te gebeuren* aangeduide daad. *Ik moet* (nog eenen brief schrijven, bij v.) is minder stellig gesproken, dan *ik wil* (nog eenen brief schrijven). Daarentegen is *Gij wilt* (morgen

Om het *Volbragt zijn* der daad te kennen te geven, hebben wij tot Hulpwoord, hetzij **HEBBEN**, hetzij **ZIJN**.

§ 110. Duidt het werkwoord, namelijk, een bedrijf van de persoon aan, zoo is het *nog onvolbragte* Verrigten van dat bedrijf voor hem *Ver-*

hier komen), minder stellig dan *Gij moet*. Even zoo *Hij wil* minder stellig dan *Hij moet*.

Daarom is in het Engelsch, (wat den ongeoeffenden vreemd schijnt) *Will* vóór de Eerste en *Shall* voor de Tweede en Derde Persoon de **STELLIG BEPALENDE** Toekomende tijd, en omgekeerd *Shall* voor de Eerste en *Will* voor de Tweede en Derde persoon de **ONZEKER AANGEDUIDE** Toekomende Tijd. *Tou SHALL* of *He SHALL* kan alleen iemand zeggen, die het in zijne magt heeft om de bedoelde daad te *doen* doen. Ook bij ons immers is *Gij ZULT* een bevel, even als in het hoogd. *Du SOLLST*, eng. *You SHALL*, *Gij moet*.

Inderdaad heeft *Zullen*, oorspronkelijk, gelijk uit eene vergelijking met de verwante oude spraken zoude blijken, de beteekenis van *Moeten*. In dit enkele geval dan, beamen wij niet **BILDERDIJES** vernuftige verklaring, wanneer hij, *Nieuwe Taal- en Dichtsk. Verscheidenh.* III. Deel, bl. 12 zegt: (en wien komt anders met meer regt het Hij ZEGT HET toe?) „Het *Toe-* „ *komstige* glijdt ons ongevoelig toe. Van daar drukken „ wy 't paraphrasticè uit door het woord *sullen* — dat „ is *glijden* of *glippen*.”

krijging; eerst het *volbragt zijn* der verrigting doet hem 't gewrochte **HEBBEN**. 166)

Ook het verkeer en in eenigen bestendigen, dat is *voortdurenden*, toestand is voortdurende *Verkrijging*; en men kan eerst zeggen, dat

166) „*Het toekomstige*” (zegt HJ, *Nieuwe Verscheidenh.* III. Deel. bl. 11 en 12.) „is 't onze niet, maar „hangt in de lucht; het *tegenwoordige* ontglipt, en is „een onvatbare stip; maar 't *voorledene*” — [hier kennelijk in den zin genomen, waarin wij 't **VOLBRAGTE** zeggen,] — „is, door ons gevat, en met ons denkvermogen, zoo wel als door zijne uitwerkingen in de daad, met ons gansche bestaan vereenigd geworden en „niet meer te ontneemen. 't Is het *onze* derhalve, wy „*hebben* 't, wy *bezitten* 't; geen wonder dan ook, dat „wij het paraphrasticè door het werkwoord *hebben* (dat „is bezitten) uitdrukken.” Daarbij komt, dat de *volbragte* daad, nevens het Hulpwoord, uitgedrukt wordt door de Bijvoegelijke form des werkwoords met het voorvoegsel **GE**, dat het grieksche **SUN**, latijnsche **CO**, ons *met* is. Zie **BILDERDIJK**, *Verhand. over de Geslachten*, § 88, en *Aanteek. ggg* en *kkk* daarop. — Ik **HEB** *geloopen*, ik **HEB** *gegeten*, *gezien*, *geslapen*, enz. is dus zoo veel als ik **HEB** *het loopen*, *het eten*, *het zien*, *het slapen* **MET** *mij*, of, gelijk men wel zegt, *ik heb het WEG*, „eene uitdrukking, die in de gemeene volkstaal een idiotismus gebleven is, en niets anders uitdrukt dan *ik heb het MEEGEDRAGEN*.” Zie *Nieuwe Taal- en Dichtk. Verscheidenh.* IV. Deel, bl. 3 en 4. Zoo ook der Friezen: *ik heb het eten WEG*, voor *gegeten*. Zie *Verhand. over de Geslachten*, *Aanteek. j*.

men dien toestand *weg heeft*, wanneer dezelve geheel volbragt is.

Het Hulpwoord tot vorming van de uitdrukking van het VOLBRAGT ZIJN in alle vormen en tijden van

alle BEPALENDE Werkwoorden.

alsmede van

die soort der NIET BEPALENDE door welke de toestand der Perfoon met het begrip van *Voortdoring* gewijzigd wordt,

— is derhalve HEBBEN. 167)

§ III. Doch een *veranderen* van toestand, of, dat het zelfde zegt, een overgaan tot eenen anderen toestand, is niet een Verkrijgen, maar een *Worden*; — en het *volbragte* Worden is ZIJN. 168)

167) — met geene andere uitzondering dan *Zijn* zelve, en *Blijven*, die, offchoon voortdoring van toestand te kennen gevende, ZIJN tot Hulpwoord hebben. Ook *Worden* heeft ZIJN tot Hulpwoord, doch niet bij wijze van uitzondering, alzoo het eene *verandering* van toestand aanduidt.

168) Wij vinden bij Bilderdijk wel *Hebben*, op de bijgebragte wijze, doch niet *Zijn*, als Hulpwoord verklaard. Als blijkt, evenwel, is het gebruik van het laatste niet minder in den aart van het te kennen te geven denkbeeld gegrond.

Het Hulpwoord tot vorming van de uitdrukking van VOLBRAGTE verandering van toestand in alle formen en tijden van

die soort der NIET BEPALENDE werkwoorden, door welke de toestand der Perfoon met het begrip van *Verandering* gewijzigd wordt, — is derhalve ZIJN.

§ 112. Noodig, echter, is het, juist te dien aanzien, op te merken, dat Werkwoorden, eene *beweging* aanduidende, tweeledig te bezigen zijn :

1. met inzicht om bepaald het *bedrijf* der perfoon aan te duiden, in welk geval zij tot de BEPALENDE, *het bedrijf* VOLKOMEN *aanduidende*, behooren ;

2. met inzicht om meer bijzonder de daardoor in den *toestand* der perfoon te weeg gebragte VERANDERING aan te duiden, in welk geval zij de hoedanigheid aannemen van NIET BEPALENDE, *met het begrip van* VERANDERING *van toestand* ;

en dus in het eerste geval HEBBEN, in het tweede, ZIJN tot Hulpwoord nemende. 169)

169) Zoo: 1) ik HEB den ganschen dag *geloopen*, *gesprongen*, *geklauserd*; en 2) ik BEN van de ééne poort naar de andere *geloopen*, over de sloot *gesprongen*, over het dak *geklauserd*. Vergel. *Nederd. Spraakk.* I. § 270—274.

§ 113. De verledene tijdform van het Hulpwoord *Zullen* (ZOU of ZOUDE), dient tot aanduiding eener *Twijfeling* of *Voorwaardelijkheid*; 170) — de tegenwoordige tijdform van het werkwoord *Laten* wordr, met omzetting van het voornaamwoord, als Hulpwoord gebruikt, tot aanvulling van de ontbrekende Personen der Begeerende Form. 171)

170) Immers, ik zou *dat doen*, of *gedaan hebben*, onderstelt een daarop volgend *maar* of *indien*, en geeft dus het *niet geschieden* der daad te kennen.

171) Namelijk *Laat* IK, *Laat* HIJ, ZIJ, HET, *Laten* WIJ, ZIJ, met de benoemde Form des werkwoords.

Wij betrekken, namelijk, onder de Begeerende Form ook die „opwekking en aansporing,” die toch mede ten opzichte van derden, ja van den Spreker zelve, kan plaats hebben, hoezeer dan IETS GEBIEDEN, zoo de *Nederd. Spraakk.* I. § 294 zegt, alleen de *Tweede* Persoon onderstelt.

Maar in het *Nederduitsch Taalkundig Woordenboek*, op LATEN, wordt geleerd: „Menigmaal bespeurt men, dat „openbare sprekers en schrijvers dit woord verkeerdelyk gebruiken. Te weten, men bedient zich, in geval „van *opwekking of aansporing*, van de onbepaalde” [tees: gebiedende] „wijs van dit werkwoord: *laat ons bidden*. „Zoo ook in geval van *toelating* of BEVEL: *laat hem het betalen. Laat hem komen*. Hier ontdekt men, dikwijls, „een verkeerd gebruik, vooral bij *aansporing* of *opwekking*, zeggende of schrijvende [men]: *laten wij bidden*, enz.” Opmerkelijk is, dat, juist waar de *schran-*

§ 114. Ook WORDEN dient tot Hulp-

der- maar niet altijd door-ziende L. TEN KATE *wel zag*, de ingevoerde spraakleer hem verlaat. Immers, TEN KATE zegt met duidelijke woorden (*Aenleid.* enz. I. Deel, bl. 522), „dient men aan te merken, dat het *Verbum* LATEN „tweefints bij ons in gebruik is, naamlijk voor TOELATEN (*permittere*), en slegts voor een Hulpmiddel tot Op- „wekking van beweging. Als het Toelaten beteekent, „vereischt het uit de natuur der zaak een *Dativ*: van „den Perfoon, ten opzigte van wien de toelating ge- „schiedt, vermits het een werking is, die een giftelijk „opzigt op hem heeft — — LAAT ONS GAAN; d. i. „LAAT TOE DAT WIJ GAAN. Integendeel, wanneer ons „LATEN alleenlijk als een Hulpwoord verstrekt om een „opwekking van beweging te maken, zoo wordt dit „*Verbum* even als de andere Hulpwoorden verbogen, — „waarom LATEN WIJ GAAN (*eamus*), en niet LAAT WIJ „GAAN.” En verder: „Dus is derhalve de Gemeene „sleur, die *bij gebrek van een net onderscheid* ook „LAAT ONS GAAN in steê van LATEN WIJ GAAN OF „DAT WIJ GAAN (*eamus*) gebruikt, in dezen, volgens „mijne Rekening, van 't regte spoor een weinig af- „gedwaalt.”

Het moge dan eene taalgebrekigheid (*salocismus*) zijn, waardoor het Hulpwoord, de beteekenis van het Werkwoord verliezende, in eene met den zin strijdige form voorkomt, dergelijke zijn er bij menigte in alle spraken. En wat kan meer afdoende zijn, dan bij BILDERDIJK: „Laten wy (niet *laat ons*, want ik meen er „niemand vergunning toe te vragen,) dit gedachtig zijn.” *Taal- en Dichtk. Verscheidenh.* II. Deel, bladz. 206.

woord. Om den wezenlijken aart van dit wel te vatten, dient nogmaals gelet dat „een *ver-* „*anderen* van toestand een *Worden*, en 't „volbragte worden een *Zijn is*,” gelijk wij § 81 hebben opgemerkt.

Elk *bedrijf*, nu, dat een *voorwerp* heeft, doet DAT VOORWERP van toestand VERANDEREN. Het stelt derhalve, zoo lange 't niet volbragt is, dat voorwerp in eenen staat van *Worden*. Van daar, dat wij

de BEPALENDE Werkwoorden, het bedrijf *niet* volkomen aanduidende, (en daarom *de aanduiding van een* VOORWERP VAN HET BEDRIJF *vereischende*),

in eene van derzelve Bijvoegelijke vormen zamenstellen met het, hier als *Hulpwoord* dienende, werkwoord WORDEN, wanneer wij *niet de werkende Persoon*, maar HET VOORWERP van zijn bedrijf, *als de werking ondergaande*, tot het Onderwerp onzer gedachte maken. 172) —

Ook is het *geschieden* van een bedrijf, op zich zelve, ten opzigte der DAAD, eene *verandering van toestand*. Van daar dat wij

172) De verver verft het huis; ZOO WORDT *het huis* GEVERFD, — dat is: (GE de beteekenis hebbende van *met*, zie noot 166,) het huis *wordt* het verven *met*, het huis *wordt met* verven, het *wordt* het verven *hebbende*.

de **BEPALENDE** Werkwoorden, ook die het bedrijf *volkomen* aanduiden, (met uitzondering van die geene bepaalde perfoonsaanduiding hebben,)

op gelijke wijze zamenstellen met **WORDEN**, om, *zonder aanduiding van den Werker*, enkel **HET GESCHIEDEN VAN HET BEDRIJF**, zonder meer, te kennen te geven. 173)

In beide gevallen, is het volbragte *Worden*, **ZIJN**. 174)

VAN DE VERBUIGING DER *Werkwoorden*.

§ 115. De bloot *Benoemende Form* is, in onze spraak, altoos op te losfen in het zoo-

173) — en wel, gelijk reeds noot 155 opgemerkt is, met het Algemeene Voornaamwoord des Bestaans, *Er*. Aldus, in plaats van: *Men werkt, loopt, vecht; verft;* bij omkeering: *Er wordt gearbeid, geloopt, gevochten; geverfd;* — een spraakgebruik, waardoor reeds uit zich zelve de gewone benaming van *Lijdende Form*, voor de zamenstelling van werkwoorden met *Worden*, zich in hare onnaauwkeurigheid vertoont.

174) De verver heeft het huis geverfd, zoo *IS het huis geverfd*; het wordt niet meer, maar is het verven hebbende. Even zoo: *Er IS gearbeid, geloopt, gevochten; geverfd*; als omkeering van: *Men heeft gearbeid, geloopt, gevochten; geverfd*.

genoemde *Zakelijke Deel*, of, zoo men het noemt, den *Wortel* des Werkwoords, benevens den uitgang EN, waarbij somtijds de tusfchenademing E verloren gaat:

HOOR *en*, STAP *pen*, GAAN (ga-en).

§ 116. Dit Zakelijke Deel maakt bij alle werkwoorden de *Begeerende Form* uit.

Opmerkelijk is daarbij, dat, hoewel het voornaamwoord der Tweede Perfoon, voor het Enkelvoud, bij ons geheel in onbruik is geraakt, en de gansche verbuiging der werkwoorden dienvolgens de Enkelvoudige Tweede Perfoon *mist*, nogtans, in de Begeerende Form, een ENKEL- en MEERVOUD wordt onderscheiden; het laatste, namelijk, door de toevoeging der letter T, die het kenmerk van de Tweede (altijd eigenlijk meervoudige) Perfoon is in alle vormen en tijden.

enkelv. HOOR, meerv. HOORT. 175)

175) Men zegt ook zoo wel *Hoor gij! Hoort gij!* Van daar, misfchien, dat niet alleen menigen het voornaamwoord als insgelijks Enkelvoudig befchouwd, en gemeend hebben, ter beter onderscheiding van het Meervoud, *gij heden* te moeten zeggen, maar dat men zelfs tot heden toe, in alle spraakleerboeken, door de geheele verbuiging der werkwoorden heen, overal ook een Tweede Perfoon des Enkelvouds vindt aangereekend,

— de andere Personen door middel van het Hulpwoord *Laten*, als § 112 gezegd is.

§ 117. De *Bijvoegelijke Formen* zijn tweederlei:

1. de dadelijkheid als voortdurend en dus *onvolbragt* voorstellende: (het zakelijke Deel met aanvoeging van END, of ENDE.)

HOOR *end*, STAP *pend*, GAANDE, (ga *ende*).

2. de dadelijkheid voorstellende hetzij als *volbragt*, hetzij — doch alleen wat de Bepalende of in dien zin genomen Niet Bepalende Werkwoorden betreft, — in zamenstelling met het Hulpwoord *Worden*: (het Zakelijke Deel met voorvoeging van het voorvoegsel GE en achtervoeging der letter D, — of T, wanneer het Zakelijke Deel eenen Sluitmedeklinker heeft, die niet op D kan overrollen:)

geHOORD,

gestAPT.

die dan natuurlijk met die van het Meervoud altijd gelijk is.

De zaak is dat in *Hoor gij!* (*Hoor, Gij!*) of *Hoort gij!* (*Hoort, Gij!*) het voornaamwoord niet onmiddellijk tot het werkwoord behoort. Het behoeft niet daarbij, omdat de Tweede Persoon, als aangesprokene, geene onderscheiding noodig heeft. Maar wordt het er bijgevoegd, zoo is het bij wijze van aansprekende benoeming, even als men zegt: *hoor, Jan!* Vergel. BILDERDIJK, *Nieuwe Taal- en Dichtk. Verscheidenh.* III. Deel, bl. 69—72. Beter ware het *Gij*, door eene zinsnijding (comma), van het werkwoord afgescheiden. Zie verder noot 177.

§ 118. De overige formen, stellen de Dade-lijkheid voor in verband met het Onderwerp der gedachte, of wat men de *Perfoon des Werkwoords* noemt, (enkel- en meervoudig, en drieledig als bij de Perfoonlijke Voornaamwoorden § 75 gebleken is,) — hetzij als Onvolbragt, hetzij als Volbragt; het laatste altijd door middel van een der beide Hulpwoorden *Hebben* of *Zijn*, gevoegd bij de Tweede Bijvoegelijke Form; — eene enkele Form bovendien met bepaling van TIJD, namelijk als *tegenwoordig*, *verleden*, of *toekomend*.

§ 119. De ONVOLBRAGTE TEGENWOORDIGE tijd is, voor de Eerste perfoon des Enkelvouds, het *Zakelijke Deel* des Werkwoords met het Voornaamwoord *ik*:

ik HOOR, *ik* STAP.

De Tweede Perfoon des Enkelvouds ontbreekt.

De Derde perfoon des Enkelvouds wordt gevormd door toevoeging der letter T aan het Zakelijke Deel des werkwoords, ¹⁷⁶⁾ met hetzij de benaming van het Onderwerp der gedachte, hetzij de vervanging daarvan door een Voornaamwoord:

hij, zij, het, die, Jan, HOORT, STAPT.

¹⁷⁶⁾ Uitzonderingen zijn: *ik zal, mag, wil, en kan*.

§ 120. De Eerste perfoon des Meervouds van den zelfden tijd, wordt, gelijk door de gansche verbuiging des Werkwoords en van deszelfs Hulpwoorden heen, gevormd door toevoeging van het algemeene kenteeken des meervouds (N) aan de Eerste perfoon des Enkelvouds, behoudens de voorafgaande tusfchenademing (e) wanneer het woord met eenen Medekliniker fluit; tot voornaamwoord: *Wij*.

wij HOOR *en*, STAP *pen*.

De Tweede perfoon des Meervouds, (ook met enkelvoudige beteekenis te bezigen,) wordt door de gansche verbuiging heen, gevormd door verandering van den toegevoegden meervoudigen uitgang in de letter *τ*, met *Gij* tot voornaamwoord: 177)

gij HOORT, STAP *t*.

177) In den gemeenzamen spreektrant, (gelijk zeer juist wordt opgemerkt door L. TEN KATE, *Aenleid.* enz. I. Deel, bl. 551,) wanneer men het *Gij* als *Je* uitspreekt, vervalt de *τ* der tweede perfoon telkens wanneer het voornaamwoord achter geplaatst wordt, als: *leef je? was doe je? zie je? waar spreek je van?* Maar in de Begeerende Form zal men met die klankverwifeling niet zeggen: *spreek je!* maar *spreek jij!* — bewijs, dat hier het voornaamwoord niet op gelijke wijze als in de andere bewoordingen met het werkwoord in verband

De Derde persoon des Meervouds, met hetzij de benoeming van het Onderwerp der gedachte, hetzij de vervanging daarvan door een Voornaamwoord, is, voor het overige, door de ganfche verbuiging heen, aan de Eerfte persoon des zelfden Meervouds gelijk:

zij, die, Jan en Piet HOOR *en*, STAP *pen*,

§ 121. De ONVOLBRAGT VERLEDENE tijd wordt, voor de Eerfte persoon des Enkelvouds, gevormd uit het Zakelijk Deel des werkwoords 178) en den toegevoegden uitgang *DE*, of wel *TE*, naar de Sluitmedeklinker van het zakelijk deel den harderen klank na zich eifcht, met het voornaamwoord *Ik*:

ik HOOR *de*, STAP *te*.

De Tweede persoon des Enkelvouds ontbreekt.

staat, maar, gelijk reeds in noot 175 aangemerkt is, bij wijze van toefprekende benoeming gebezigd wordt. Dit *Spreek jij* is dan: *Spreek, jij*. Evenwel, ook *Spreekt gij! Hoort gij!* (noot *Spreek gij, Hoor gij,*) kan, aansporend, goed zijn; maar dan niet als Begeerende Form, maar als omgekeerde fchikking van de Onzeker ftellende Form. Zie verder noot 183, en vergel. noot 175.

178) Bij vele werkwoorden met verandering van den vokaalklank, gelijk nader zal blijken, en alsdan zonder toegevoegde lettergreep.

De Derde perfoon des Enkelvouds, met hetzij de benoeming van het onderwerp der gedachte, of de vervanging daarvan door een voornaamwoord, is voor het overige gelijk aan de Eerste perfoon :

hij, zij, het, die, Jan, HOOR *de,* STAP *te.*

Het Meervoud, door toevoeging van het algemeene kenteeken des meervouds (N) en met verandering van dit in T van de Tweede perfoon, even als § 120 voor den Onvolbragt Tegenwoordigen tijd is aangewezen, met verschil dat die T, hier, om de voorafgaande *d* of *t* hoorbaar te laten, de tusfschenademing vereischt :

wij HOOR *den,* STAP *ten.*

gij HOOR *det* STAP *tet.*

zij enz. HOOR *den* STAP *ten.*

§ 122. DE ONVOLBRAGT TOEKOMENDE tijd bestaat uit de benoemende form des werkwoords met den Onvolbragten Tegenwoordigen tijd van het hulpwoord *Zullen* :

enkelv.	1. ik <i>zal</i>	}	HOOR <i>en,</i>	STAP <i>pen.</i>
			
	3. hij <i>zal</i>			
meerv.	1. wij <i>zullen</i>	}		
	2. gij <i>zult</i>			
	3. zij <i>zullen</i>			

m *

§ 123. De dubbelen van deze drie Tijden, (het *Volbragt zijn*, *Volbragt geweest zijn*, of *Volbragt zullen zijn*, der dadelijkheid aanduidende,) worden gevormd door de tot Hulpwoorden dienende Onvolbragt Tegenwoordige, Verledene, en Toekomende tijden van het ééne of andere Hulpwoord *Hebben* of *Zijn*, met de Tweede Bijvoegelijke form des Werkwoords.

§ 124. De *tegenwoordige*, *verledene*, en *toekomende* TIJDEN, met derzelve dubbelen, maken te zamen ééne Form des Werkwoords uit, gewoonlijk de *Aantoonende Wijze*, en door ons de ONVOORWAARDELIJK STELENDE FORM genoemd.

Deze form is de éénige *Tijdbepalende*. 179)

Om die zelfde form *vragerwijze* te bezigen, wordt de zeggung zoodanigerwijze geschikt, dat de benoeming van het Onderwerp (door voornaamwoord of naamwoord) *na* het werkwoord, of in de zamengestelde tijden, *tuschen* het Hulpwoord en het werkwoord geschiedt:

Hoor ik? Stap ik? — Hoorde ik? Stapte ik? —
 Zal ik hooren? Zal ik stappen? — Heb ik ge-
 hoord, gestapt? — Had ik gehoord, gestapt? —
 Zal ik gehoord, gestapt hebben?

179) Zie hierboven bladz. 19—21.

§ 125. De algemeene eigenschap der drie andere vormen, is de dadelijkheid van het werkwoord *met ongewisheid* aan te duiden, en wel, of bepaaldelijk als *Onzeker*, of als *Voorwaardelijk*. De laatste form is, ook in de aanduiding der *onvolbragte* dadelijkheid, tweederlei: namelijk of eenvoudig of zamengesteld.

Bij de algemeene eigenschap van *ongewisheid* schijnt somwijlen de beteekenis van de eene en andere form in één te loopen. Het zal derhalve te meer noodig zijn daaromtrent naauwkeurig te onderscheiden.

(Het *volbragte* wordt bij deze Formen, even als bij de Tijden der Onvoorwaardelijk stellende form, uitgedrukt door behulp van de daarmede overeenstemmende Formen van het ééne of andere der Hulpwoorden *Hebben* of *Zijn*.)

§ 126. ONZEKER STELENDE FORM, namelijk, noemen wij die form van verbuiging, waarbij aan de Eerste persoon van het Enkelvoud des Onvolbragt Tegenwoordigen tijds (zoo die niet reeds op *e* uitgaat,) eene toonlooze *e* wordt toegevoegd, en de Derde persoon aan de aldus gevormde Eerste, met verwerping der *r*, wordt gelijk gemaakt, ter-

wijl voor het overige het meervoud met dat van den genoemden tijd overeenkomt.

Met het onderwerp vooraf benoemd, wordt die form in ondergeschikte zeggings gezegde, namelijk na voegwoorden, die dezelve aan eene voorafgaande of onderstelde rede verbinden. Aldus:

(offchoon, indien, opdat, mits, dat, enz.)

1. *ik* HOORE, STAP *pe.*

.

3. *hij* HOORE, STAP *pe.* 180)

(het meervoud, als gezegd, gelijk aan dat van den Onvolbragt Verledenen tijd der Onvoorwaardelijk stellende form.)

Alleen met *Dat* gezegde, zonder voorafgaande rede, wordt de uitdrukking van eenen *wensch* ondersteld. En wat in het bijzonder de Derde perfoon, enkel- en meervoudig, betreft, deze wordt, in de gewone schikking, zonder eenig voorvoegsel, niet alleen *wenschend*, maar ook met den zin van *toelating* gebruikt, (of wel, wat zoo naauw aan toelating verwant is,) *gebiedend*. 181) Ook, in den

180) Zoo: *ik zeg het vrij, offchoon hij mij* HOORE; — *hij zal mij niet inhalen, hoe hij ook* STAPPE; — *ik rijd morgen uit, of het al* REGENE.

181) *Hij hoore! Hij stappe! Hij kome!* of *wenschend: De hemel geve het!*

zelfden zin, met omgekeerde schikking, 182), wanneer ook de Eerste en Tweede persoon, almede uit de verwantschap van het wenschen- de, toelatende, of gebiedende, *aansporend* worden. 183)

In het algemeen is, zonder voorafgaande rede, de omgekeerde schikking de eigenaartige van deze form, die alsdan daardoor niet *vragende* wordt, gelijk de Onvoorwaardelijk Stellende Form, maar de zelfde kracht van be- teekenis verkrijgt alsof de gewone schikking met een voorafgaand *Indien* gebezigd ware. 184)

§ 127. Gelijk het meervoud van de *Onze- ker Stellende* form niet van dat van den On-

182) *Hoore hij! Stappe hij!* of wenschend: *Gelukke het voornemen!*

183) *Welaan! Schrijf ik hem! Zorgen wij niet!* Zoo is, aansporend, ook de Tweede Persoon, *Hoort gij! Stapt gij!* zonder tuschenzinsnijding te gebruiken, maar alsdan *niet* de Begeerende Form. Vergel. noot 177.

184) Zoo: *Hoore ik (hooren wij) er van, ik zal (wij zullen) het u zeggen.* Het zelfde als *Indien ik er van hoore, Indien wij er van hooren.* Men lette dat hier niet de zeggung *Hoore ik*, of *Indien ik hoore*, **VOORWAARDELIJK** is, maar **ONZEKER**, en als zoodanig het Onvoorwaardelijke der volgende zeggung, dat anders in de form ligt, benemende.

volbragt *tegenwoordigen* tijd der Onvoorwaardelijk stellende form onderscheiden is, bestaat de **VOORWAARDELIJK STELENDE FORM**, als bijzondere verbuigingsform, eigenlijk enkel bij de Werk- of ook Hulpwoorden *Zijn*, *Hebben*, en *Worden*. Zie hierachter TAFEL IV. V. en VII. Bij sommige van de nader te vermeldene Werkwoorden, van eene andere verbuiging dan de tot dus verre behandelde, kan deze Form, in de Eerste en Derde persoon des enkelvouds, door toevoeging eener toonlooze *e*, 185) onderscheiden worden van den onvolbragt *verledenen* tijd der Onvoorwaardelijk stellende form, maar voor de werkwoorden van de tot dus verre behandelde verbuiging, als in dien Tijd in *de* of *te* uitgaande, is geene zulke onderscheiding mogelijk.

Zoo wordt de **ZAMENGESTELDE VOORWAARDELIJK STELENDE FORM** op soortgelijke wijze zamengesteld als de onvolbragte *toekomende* tijd der Onvoorwaardelijk stellende form, met verwisfeling echter van het Hulpwoord *ik Zal* enz. in *ik Zou*, (of, dat hetzelfde is, *Zoude*) enz.

185) welke bij te voegen \bar{e} echter meestal *er van afgelaten wordt*, gelijk reeds L. TEN KATE (*Aenleid.* enz. I. Deel bl. 553) aanmerkte.

(Van daar, zeker, dat de ingevoerde Spraak-kunst de drie Formen als zoo vele tegenhan-gers van de drie *Tijden* der Onvoorwaardelijk stellende form, bij haar *Aantoonende Wijze* genoemd, blijft beschouwen, en, als even zeer in *tegenwoordig*, *verleden*, en *toekomend* te verdeelen, gezamenlijk onder ééne form, *Aanvoegende Wijze* geheeten, betreft.)

§ 128. De VOORWAARDELIJK STELLENDE FORM, zoo dan al niet bij de meeste werkwoorden door verbuiging, toch altoos als Denkform onderscheiden, in de gewone schikking, dat is: met het Onderwerp vooraf be-noemd, gebezigd, *ontkent* het bestaan van de dadelijkheid, door het werkwoord uitgedrukt, doch geeft tevens de mogelijkheid daarvan te kennen, ware het niet om het gemis van zekere voorwaarde, in eene daarmede verbondene zeg-ging aangeduid, tot welke de zelfde Form, maar in omgekeerde schikking kan gebruikt worden.

Hij ware reeds hier, ware hij genoodigd geweest.
HADDE IK mijn geld nog, IK HADDE nog mijne vrien-
den. IK WIERD gewis genraal, ware ik slechts eens
korporaal.

De omgekeerde schikking, 186) ziet men,

186) Hiermede wordt niet de omzetting der gewone schikking bedoeld, die alleen ten gevolge van afhanke-

(ook te vervangen door de gewone, voorafgegaan door *Indien* of een daarmede in beteekenis overeenkomend voegwoord,) staat in zoo verre gelijk met de *Onzeker stellende form.* 187).

Overigens is de *Voorwaardelijk stellende form.*, in omgekeerde schikking, zonder verband tot eenige andere rede gebezigd, even als de *Onzeker stellende, wenschend*, en dan *meer twijfelachtig wenschend* dan de laatstgenoemde.

Wenschend, (met de *Onzeker stellende form.*) MOEG *het gelukken!* Twijfelachtig wenschend, (met de *Voorwaardelijk stellende form.*) MOETE *het gelukken!*

Ook kan deze form, in omgekeerde schikking, *vragend* zijn, hoewel daarvoor meestal de *Zamengestelde voorwaardelijk stellende form* verkieslijk is:

WARE HIJ inderdaad gekomen indien ik hem genoodigd hadde?

En vooral dan is die *Zamengestelde voorwaardelijk stellende form* verkieslijk, wanneer

lijkkheid van eene voorafgaande zeggings plaats heeft, en de beteekenis niet verandert, als: *Indien hij den brief ontvangen hadde, WARE HIJ reeds hier.* Doch de verklaring daarvan behoort tot de leer der Woordschikking, welke wij hier niet aanroeren.

187) Zie noot 184.

het werkwoord, gelijk de meeste, geene bijzondere voorwaardelijk stellende verbuigingsform heeft.

§ 129. De ZAMENGESTELDE VOORWAARDELIJK STELENDE FORM, namelijk, bestaande uit de Benoemende Form des Werkwoords met den, spraakkunfigerwijze zoo genoemden, doch hier geen begrip van Tijd met zich dragenden, *verledenen tijd* van het Hulpwoord *Zullen*, (ik zou of zoude:)

enkelv.	1. ik <i>zou</i>	} HOOREN. STAPPEN. 188)
	...	
	3. hij <i>zou</i>	
meerv.	1. wij <i>zouden</i>	
	2. gij <i>zoudt</i>	
	3. zij <i>zouden</i>	

— is voornamelijk slechts eene omschrijving van de eenvoudige Voorwaardelijk stellende form, als zoodanig. 189); In omgekeerde schik-

188) *Ik zou het hooren, indien ik mijn horentje hadde; (blijkbaar TEGENWOORDIG.) Ik zou gister juist in de koets stappen, toen hij mij aansprak; (VERLEDEN). Ik zou morgen uitrijden, maar zal het om uwentwil laten afzeggen; (TOEKOMENDE.)*

189) namelijk in de gewone schikking. Dus is er geen verschil van beteekenis in: *Ik ware hier, of Ik zoude hier zijn. Ik hadde het u gezegd, en Ik zou het u ge-*

king, is de *Zamengestelde Voorwaardelijk Stellende* form *vragend*; niet *wenschend*.

Nogtans wordt deze form, ook, in de gewone schikking, 190) als *Twijfelachtig Stellend* gebezigd.

Zie, hierachter, de verbuiging der Hulpwoorden ZIJN en HEBBEN, TAFEL IV. en V., en het algemeen voorbeeld van een Gelijkvloeiend Werkwoord, TAFEL VI.

§ 130. De werkwoorden, namelijk, die de hier opgegevene verbuiging volgen, worden *Gelijkvloeiende* geheeten, als, door de gansche verbuiging heen, den klinker van het zakelijk deel behoudende, en hierin onderscheiden van de *Ongelijkvloeiende*, bij welke alsnog, naar de oudere wijze van verbuiging, de klinker van

zegd hebben, indien niet enz. Ik HOORDE het wel, hadde ik slechts mijn horentje, en Ik ZOU het wel hooren enz. Waar echter de bijzondere verbuigingsform ontbreekt, is somtijds de Zamengestelde form, tot vermijding van dubbelzinnigheid noodzakelijk.

190) die evenwel niet de omzetting uitsluit, waarvan in 187. *Wat nieuws? MEN ZOU te Constaantinopel sijding ontvangen hebben van eene nieuwe overwinning der Grieken, en daarop ZOU DE DIVAN tot de voorgestelde punten toegetreden zijn.*

het zakelijk deel voor den Onvolbragt Verledenen tijd, of voor dien Tijd tevens en voor de Tweede Bijvoegelijke Form, en wel in het laatste geval hetzij op eenerlei, hetzij op tweederlei wijze, *verandert*. 191)

§ 131. Eenige weinige *Ongelijkvloeiende* Werkwoorden nemen voor den Onvolbragt Verledenen tijd en voor de Tweede Bijvoegelijke form eenen anderen klinker aan dan dien van het Zakelijke Deel; voor beide overigens — met verandering ook van den Sluitmedeklinker van het Zakelijke Deel, ten zij die eene *g* is, uitgaande in *cht*:

Benoemende form.	Verleden tijd.	Tweede Bijv. form.
BRENGEN,	ik Bragt,	Gebragt. 192)
DENKEN,	ik Dacht,	Gedacht.
DUNKEN,	mij Dacht,	Gedacht.
KOOPEN,	ik Kocht,	Gekocht.
ZOEKEN,	ik Zocht,	Gezocht.

191) Het zijn de *Ongelijkvloeiende Werkwoorden*, „die” zoo L. TEN KATE opmerkt, „als onvervalschte Eerstelingen, en verwonderlijk groote Stamboomen, in onzen Taalhof met zoo kloeke kruinen staap te pronken, „dat een enkele Tak den grootsten Boom van de andere *Verba* kan evenaren.” *Aenleid.* enz. I. Deel, bl. 545.

192) naar de ingevoerde Spelling namelijk; anders behoort vóór *t* altijd de *ch* de *g* te vervangen.

§ 132. De overige Ongelijkvloeiende zijn van driederlei aart, alle met het voorvoegfel *Ge* voor de Tweede Bijvoegelijke Form, maar overigens in die form den aan de Benoemende Form eigenen uitgang *en* behoudende.

- I. enkel voor den Onvolbragt Verledenen Tijd van klinker veranderende;
- II. voor den Onvolbragt Verledenen Tijd, en ook voor de Tweede Bijvoegelijke Form van klinker veranderende, doch voor beide eenen *gelijken* klinker aannemende;
- III. voor den Onvolbragt Verledenen Tijd en ook voor de Tweede Bijvoegelijke Form van klinker veranderende, en voor beide eenen *verschillenden* klinker aannemende.

§ 133. Het eenige verschil tusfchen de Ongelijkvloeiende en Gelijkvloeiende werkwoorden in de vorming van den verledenen tijd en van de tweede bijvoegelijke form bestaande, nemen overigens de Ongelijkvloeiende zoo wel als de Gelijkvloeiende, het zij *Hebben* het zij *Zijn* tot hulpwoord, en worden zij ook, wat de aanduiding van perfoon of getal betreft, in alle tijden en formen op volkomen gelijke wijze als de Gelijkvloeiende verbogen.

Zie, hierachter, het Ongelijkvloei-
 jend *Werkwoord* WORDEN, TAFEL VII.,
 en de opgave der vokaalveranderingen,
 TAFEL X.

§ 134. De Gelijkvloeiende werkwoorden zijn, in den tegenwoordigen toestand der taal, (terwijl vele oudtijds Ongelijkvloeiende door verloop Gelijkvloeiend zijn geworden,) de *meeste* in getal, en daarom ook in de eerste plaats hier bijgebracht. De Ongelijkvloeiende verbuiging, daarentegen, voor den verledenen tijd alleen in de verandering des klinkers bestaande, en daarbij de toevoeging van *de* of *te* misfende, is de *oudste*, en schijnt derhalve meer dan zoodanige toevoeging in den eigenen aart der kunstelooze natuurlijke taalvorming grond te zijn. Die *verandering* der *vokaal* is namelijk, zoo wij bij Bilderdijk opgemerkt vinden, 193) „*eene verzachting van haar klank*, „*als ware 't voorledene in de uitdrukking* „*een NAKLANK van het tegenwoordige.*”

193) *Spraakleer*, bl. 141, 142. „Ik zeg, een ver-
 „zaching (anders, verflaauwing,) als van een naklank,
 „*schaon*, dit beginsel lang uit het oog verloren zijnde,
 „*de uitspraak tegenwoordig daar wel eens tegen aan-*
 „*druitscht*, hetgeen echter den grond der zaak geenszins
 „wegneemt.” Aldaar.

§ 135. De verbuiging door middel van de verandering des klinkers de *oudste* zijnde, zijn natuurlijker wijze de *Oorspronkelijke* werkwoorden, (behalve de daarin door het zoo even gedachte verloop te weeg gebragte afwijkingen,) Ongelijkvloeiend, waarregen alle *uis Naamwoorden gevormde* werkwoorden, als zulk naamwoord onveranderd behoudende en daarom in den verledenen tijd de toevoeging van *de* of *te* aannemende, Gelijkvloeiend zijn. 194) Zoo

194) „Het is hieruit,” zegt BILDERDIJK, Sprakleer bl. 157., „dat sommige werkwoorden tweeërlei praeteritum” [onvolbragten verledenen tijd] „maken, „naarmate zy of, als uit het verwante naamwoord ontstaan, of, als oorsprong van dat naamwoord zijn aan te merken. Zoo is het b. v. met *ik lach*, *ik jaag*, „*ik vraag*; welke *ik loeg* en *ik lachte*, *ik joeg* en *ik jaagde*, *ik vroeg* en *ik vraagde*, tot praeteritum hebben. Het laatste geval toont ze als *verba nominalia*, „en in 't eerste zijn zy ten aanzien van 't vermaagschapte naamwoord primitief. — IN 'T LAATSTE GEVAL „HOUDEN ZY 'T VOORWERP DER WERKING IN, IN 'T EERSTE NIET.” [In het laatste geval zijn zij de werking *volkomen*, in het eerste de werking *niet volkomen* aanduidende.] „Hy *vraagde onophoudelijk*” [de werking volkomen aanduidend,] „is algemeen; maar *hy vroeg brood*, of *hy vroeg: wat beduidt dat*,” [de werking *niet volkomen* aanduidend,] „eischt het gevraagde by zich uitgedrukt.” Verg. *Verhandel. over de Gesachten*, § 71. en de Aanteekk. *pp* en *bbbb*.

zijn ook veelal, van de verledene tijden der Ongelijkvloeiende, nieuwe werkwoorden gevormd, die dan alle gelijkvloeiend zijn. 195) Even zeer zijn de werkwoorden, van de Benoemende vormen van andere werkwoorden gevormd; 196) Gelijkvloeiend.

Zie, hierachter, de vokaalveranderingen der Ongelijkvloeiende Werkwoorden, TAFEL X.

§ 136. *Met voorzetsels zamengestelde* werkwoorden zijn of Gelijkvloeiend of Ongelijkvloeiend, naar dat het werkwoord zelve, waarmede het voorzetsel in zamenstelling komt, tot de eerste of tot de andere soort behoort.

Doch komt daarbij, ten opzichte der Tweede Bijvoegelijke Form, in aanmerking, of het voorzetsel in de verbuiging *affscheidbaar*, dan wel *onaffcheidbaar* is.

Het voorzetsel wordt *onaffcheidbaar* genoemd, wanneer het, door de gansche verbuiging heen, aan het werkwoord voorgevoegd

195) Als: van *Kluiven*, ik *kloof*, en van dit: KLOVEN, ik *kloofde*; van *Zuigen*, ik *zoo*, en van dit: ZOGEN, ik *zoo*gde.

196) Gelijk die van *Voortdaring* of *Herhaling*, uitgaande op *elen*, *eren*, of *enen*, of *chten*.

blijft, 197) — *afscheidbaar*, daarentegen, wanneer het, in de benoemende form voor-gevoegde, Voorzetsel voor sommige tijden en formen, (namelijk Onvolbragt Tegenwoordige en Onvolbragt Verledene Tijd, mitsgaders Onzeker of Voorwaardelijk stellende en Begeerende Form,) achter geplaatst wordt.

Zie voorts, hierachter, TAFEL VIII. en IX.

§ 137. Het voorzetsel *afscheidbaar* zijnde, behoudt het zamengestelde werkwoord in de Tweede Bijvoegelijke form het voorvoegfel *ge*:

gelijkvloeiend :

Opzeggen, — OPGEZEGD. 198)

ongelijkvloeiend :

(met verandering des klinkers van de 2. Bijv. form.)

Opluiken, — OPGELOKEN.

(zonder verandering des klinkers voor de 2. Bijv. form.)

Oploopen, — OPGELOOPEN.

§ 138. Het voorzetsel *onafscheidbaar* zijnde, verliest het zamengestelde werkwoord in de Tweede Bijvoegelijke form het voorvoegfel *ge*:

197) Zie hierboven bl. 42, en 43.

198) *Zeggen* is niet daarom Ongelijkvloeiend omdat het het ook *gezeid* voor *gezegd* en *zeide* voor *zegde* heeft, dit slechts eene insmelting der uitspraak en geene vokaalverandering zijnde.

Gelijkvloeiend:

Ontzeggen, — ONTZEGB.

Ongelijkvloeiend:

(met verandering des klinkers voor de 2. Bijv. form.)

Ontluiken, — ONTLOKEN.

(zonder verandering des klinkers voor de 2. Bijv. form.)

Ontloopen, — ONTLOOPEN.

§ 139. In het laatste geval, ziet men, is de Tweede Bijvoegelijke form aan de Benøemende form gelijk.

Naar den frieschen tongval, die het voorvoegsel *ge* gewoonlijk in de uitspraak weglaat, is dit in het algemeen het geval ook met de onzamengestelde, den klinker voor de tweede bijvoegelijke form niet veranderende, Ongelijkvloeiende werkwoorden, als zoodanig op *en* uitgaande. 299)

Maar er zijn buitendien sommige onzamengestelde gelijkvloeiende en ongelijkvloeiende werkwoorden, die, voor het algemeene spraakeigen, de tweede bijvoegelijke form *tweederlei* hebben, namelijk of *met*, of *zonder* het voorvoegsel *ge*, en in het laatste geval ook op *en* uitgaande en dan met de Benoemende

299) Zoo zegt de Fries: *ik heb het zien*, voor *gezien*. Ook in andere provincien enz. laat de platte lands spraak de *g* weg, en zegt: *ik heb het ezien*.

form gelijk, al ware het ook dat anders voor de gewone tweede bijvoegelijke form de linker veranderde.

Zoo, bij voorbeeld: *hij heeft niet GEWILD, ik heb niet GEKUNNEN, hij heeft het GEDAAN;*

en

hij heeft het niet WILLEN, niet KUNNEN doen, ik heb het hem DOEN doen.

§ 140. Het verschil in het gebruik ligt hier daarin, dat of de dadelijkheid, door zoodanig werkwoord uitgedrukt, op zich zelve beschouwd wordt, of wel dat het denkbeeld daarvan zich met dat van eene andere, tot onderwerp strekkende, dadelijkheid, door een volgend werkwoord aangeduid, vereenzelvigd.

Zoo, bij voorbeeld, *ik heb het GAAN ZIEN, ik heb het HOOREN ZEGGEN, ik heb het niet KUNNEN VERSTAAN, hij zal het MORTEN ONDERVINDEN; ik heb het hem DOEN WETEN; ik ben dat KOMEN DOEN, ik heb dat WILLEN DOEN, LATEN DOEN, DOEN DOEN.*

En, met onderscheiding van beteekenis:

ik heb GETRACHT het TE DOEN, — en

ik heb het TRACHTEN TE DOEN,

waar het eerste bijzonder het aanwenden van pogingen in het licht stelt, het laatste integendeel op de daardoor te volbrengen daad ziet.

§ 141. Tusschen de eerst bijgebragte en de beide laatste voorbeelden, valt dadelijk het verschil in het oog, dat, in die laatste, de benoemende form van het tweede werkwoord door het woordje *Te* wordt voorafgegaan.

In zoo verre dit woordje *Te* somwijlen een bloot, onverschillig al of niet gebruikt, voorvoegsel van de benoemende form der werkwoorden kan zijn, ²⁰⁰) behoeft het niet bijzonder onder eene der andere soorten van woorden te worden gerangschikt, of ware, zoo men wil, als een *Lidwoord* van het Werkwoord aan te merken. ²⁰¹)

Doch een ander gebruik van het woordje *Te* is in den zin van het Betrekkingswoord *Tot*. ²⁰²) Het is als zoodanig, dat het somwijlen al, somwijlen niet, tusschen twee werkwoorden (als in de voorbeelden van § 140,)

²⁰⁰) gelijk in de engelsche spraak het (daar noodzakelijk voorafgaande) *to*, als *to Be*, *to Read*, enz.

²⁰¹) gelijk men schier onverschillig zegt: *WERKEN*, of *HET WERKEN*, of *TE WERKEN valt lastig*; — *lang SLAPEN*, of *HET lange SLAPEN*, of *lang TE SLAPEN bezwaart het hoofd*.

²⁰²) *Die spijs is zwaar TE verteren*, even als zeide men *zwaar TOT vertering*.

vereischt wordt. *Niet*, namelijk, wanneer zich het denkbeeld der eerstbenoemde daadlijkheid met dat van de daaraan ten onderwerp strekkende, zoodanigerwijze vereenzelvigd dat beide als onafscheidelijk gedacht worden, ²⁰³) — maar *altijd*, wanneer de eerstuitgedrukte van zulken aart is, dat zij de daarbenevens te kennen gegevene in hare werking noodzakelijk moet voorafgaan; ²⁰⁴) 't welk niet wegneemt, dat sommige werkwoorden, maar met verschillende kracht van beteekenis, in de tweederlei beschouwing kunnen vallen. „En zoo is 't” zegt BILDERDIJK, ²⁰⁵) „met *komen*. *Komen*, „te doen is iets anders dan *komen doen*; *liggen slapen*, dan *liggen te slapen*; *loopen*

²⁰³) gelijk in de eerste bijzettingen voorbeelden van §. 140.

²⁰⁴) „Men gevoelt” zegt BILDERDIJK, *Spraakleer* bl. 340, „dat dit *komen*, *willen*, *doen*, *laten*, en dergelijke, dan” [namelijk gelijk in de eerste voorbeelden van §. 140,] „niet als een daad of werking op zich zelf bestaat; „maar iets anders (b.v.) is 't met *gebieden*, en AL WAT „DE DAAD VOORAFGAAT. De zoodanige vorderen de uitdrukking van *een overgang tot of verbinding met de „daad*. En dus zegt men: *iets gebieden TE doen*, *iets „begeeren TE doen*, *iets verzoeken*, *bidden*, *trachten*, *pa- „gen*, *wenschen*, *verlangen TE doen*.”

²⁰⁵) *Spraakleer*, 340, 341.

„*schopien*, dan *loopen te schooien*. Het *te* „toont oogmerk, toebereidfel, of onmidde- „lijken overgang, maar altijd overgang.”

Is nu die overgang als *geheel onmiddellijk* te beschouwen, zoo kan almede zoodanig werkwoord, offchoon door middel van *te* met een ander werkwoord in verband gesteld, al of niet de gewone tweede Bijvoegelijke form behouden of daarvoor de Benoemende aannemen, naar dat al of niet hoofdzakelijk aan de voorafgaande dadelijkheid gedacht wordt. 206)

§ 142. Ook wordt de Benoemende Form gebezigd, in eene beteekenis, gelijk aan die van de *Eerste* Bijvoegelijke Form.

Ziet gij hagel VALLEN? (vallende, of die valt?)

Hoort gij eene klok SLAAN? (staande, of die slaat?)

Ik heb gold LIGGEN; (liggende, of dat ligt.) *Hebt gij vuur* BRANDEN? (brandende, of dat brandt?)

Doch alleen bij werkwoorden, de dadelijkheid volkomen uitdrukkende, is dit altijd van dubbelzinnigheid vrij. Wanneer namelijk het werkwoord de uitdrukking van een voorwerp

206) Zie de laatste voorbeelden van § 140. Zoo ook: *Ik heb dat* BEGEREN *te doen*, of BEGEERD *te doen*. En *ik heb* LIGGEN SLAPEN, maar *ik heb te slapen* GELEGEN.

der daad vereischt, of vereischen kan, en alzoo tot onze BEPALENDE, *het bedrijf* NIET VOLKOMEN *aanduidende* behoort, die ook somwijlen *het bedrijf* VOLKOMEN *aanduidende* kunnen zijn, 207) zoude het aldus in verband met de Benoemende form gebezigde Naamwoord den dubbelen zin kunnen hebben, of van den dader, of van het voorwerp der daad.

Ik zag den jongen SLAAN. (Ik zag dat de jongen sloeg, of dat men den jongen sloeg.) *Ik zag daar een hoen* ETEN. (Een hoen dat at, of dat men at.)

§ 143. Werkwoorden, aan andere, dan de hier opgegevene, afwijkingen van de regelmaat onderhevig, worden *Onregelmatige* geheeten. Daartoe behooren, bij voorbeeld, de weinige die geene T tot sluitletter van de derde enkelvoudige perfoon des onvolbragt verledenen tijds hebben. Andere worden in de verbuiging ten deele vervormd naar afleidingen van in onbruik geraakte Benoemende formen; 208) nog andere,

207) Zie § 107, bladz. 163, waar (let wel!) het woordje NIET, vóór BEPALENDE, bij druk- of schrijffsil ingesloopen is.

208) gelijk bij v. *Weten*, dat tot verledenen tijd *ik wist* heeft, van de oude Benoemende Form *Wissen*; (hoewel, in andere werkwoorden, de uitgang *st* bij den ver-

ten gevolge van de oudtijds gebruikelijke toevoeging van *ch* aan het (met eenen klinker eindigend) zakelijk deel voor de Begeerende Form. 209) Alle deze, echter, maken slechts een zeer gering getal uit, waarvan de volledige Spraakleer ligt eene lijst kan geven.

ledenen tijd eene letterwisseling in plaats van *cht* kan zijn.) Zoo ook *Slaan*, dat *ik sloeg*, *geslagen*, heeft, van de oude Benoemende Form *Slagen*. Even zoo *Verliezen*, ik *verloor*, *verloren*, van het oude *Verlieren*; vormen, veelal nog in het tegenwoordig hoogduitsch behouden.

209) gelijk het oude *zich* voor *zie*, en zoo, van *Zien*, de verledene tijd *ik zag*.

VAN DE ONVERBUIGELIJKE TAAL-
DEELEN EN SOMMIGE VOOR- OF
ACHTERVOEGSELEN.

§ 144. Nadien wij de *Bijwoorden*, als voor de Trappen van Beteekenis ecne verandering van uitgang kunnende ondergaan, mede tot de *Verbuigelijke* taaldeelen hebben gerekend, blijven ons nog slechts, als *Onverbuigelijke*, de volgende over:

1. TELWOORDEN,
 2. BETREKKINGSWOORDEN,
 3. VOEGWOORDEN,
 4. TUSSCHENWERPSELS,
- waarbij dan nog komen:
5. WOORDLEDEKENS *van Zamenstelling*.

§ 145. TELWOORDEN, namelijk, noemen wij enkel de woorden, door welke *getallen*, en niets meer, worden te kennen gegeven. Worden zij, in de zamenvattende beteekenis van *hoeveelheden*, of met onderstelling

van het eene of andere foortelijk bijzonderend naamwoord, tot Naamwoorden aangenomen, als: *het Honderd*, *het Duizend*, of *eene* (cijferletter) *Zes*, *de* (kaart) *schoppen Agt*, enz. zoo zijn het Naamwoorden, en, tot Bijvoegelijke of Bijwoorden vervormd zijnde, als *zesde*, *agtste*, *honderdste*, *duizendste*, *zesmaal*, *agemaal*, *honderdmaal*, enz., Bijvoegelijke of Bijwoorden.

§ 146. Eene uitzondering maakt daarop *Een* of *Eene*, hetwelk zich, als Telwoord, op volkomen gelijke wijze als het gelijkvormige Lidwoord, laat verbuigen. Eene reden daarvoor, (die echter bij voorbeeld op de latijnsche taal, als het Lidwoord misfende, niet toepasfelijk ware,) mogt zijn, dat in onze, en de meeste, spraken, dit Telwoord niet, gelijk in het Engelsch, 210) van het Lidwoord onderscheiden is. Doch een dieper grond ligt daarin, dat *Een* eigenlijk eene Ontkenning van getal, en daarom in zijnen aart, als *Eenig*, 211) Bijvoegelijk is.

210) Lidwoord *a* of *an*; Telwoord *one*.

211) gelijk ook het Latijnsche *unus*, *a*, *um*, veelal dien zin heeft.

§ 147. De BETREKKINGSWOORDEN dienen tot aanduiding van omstandigheden van tijd of plaats, niet bij wijze van eene Benoe- ming, daaraan bijzonder eigen, maar alleen ten opzichte van eene andere (hetzij onderfelde hetzij mede uitgedrukte,) omstandigheid be- trekkelijk.

Zij zijn dienvolgens van tweederlei aart, na- melijk:

of, den zin *volstrekt* te kennen gevende, met *onderstelling* van het voorwerp der betrekking:

Ik sprak hem VOOR, ACHTER, BINNEN, BUI- TEN. Hij is VOOR, NA.

of, den zin *niet volstrekt* te kennen ge- vende, met noodzakelijke *uitdrukking*, dus, van het voorwerp der betrekking.

Ik sprak hem VOOR, ACHTER (de deur), BINNEN, BUITEN (de zaal.) Hij kwam VOOR, NA (zijnen makker.)

In het eerste geval noemen wij ze *Volstrekte* Betrekkingswoorden, ²¹²) in het tweede, *Niet Volstrekte* Betrekkingswoorden. ²¹³)

²¹²) in de gewone Spraakkunst onder de BIJWOORDEN betrokken.

²¹³) in de gewone Spraakkunst VOORZETSELS (*van Be- heersching*) geheeten.

De regel is dat de benoeming van het voorwerp der betrekking in den vierden naamval geschiedt. Oudtijds, evenwel, was daartoe veelal de tweede naamval gebruikelijk. Van daar, menige nog in zwang geblevene zeggingen als: *binnen'slands*, *buiten'slands*, enz.

§ 148. De Betrekkingswoorden zijn ook voor zamenstelling met werkwoorden vatbaar, in dier voege, dat zij, zonder op zich zelve hunne beteekenis te behouden, maar met den zin van het werkwoord inéénsmeltende, aan het laatstgenoemde eene bijzondere wijziging geven, even als dit mede geschiedt door andere voorvoegselen, op zich zelve geene woorden zijnde, (en daarom eerst hierna te behouden.)

In dit geval alleen, zijn zij met reden ook **VOORZETSELS** te noemen, hoewel daarbij nog op te merken valt dat de zamenstelling tweederlei is, te weten:

of *onscheidbaar*, het tot Voorzetsel dienende Betrekkingswoord, door de geheele verbuiging des werkwoords heen, voorgevoegd blijvende,

of *scheidbaar*, wanneer het tot Voorzetsel dienende Betrekkingswoord, enkel bij de Benoevende en Begeerende vormen voorgevoegd,

206 ONVERBUIGELIJKE TAALDEELEN.

bij de verbuiging, in de gewone schikking, achter het werkwoord geplaatst wordt. 214)

Voor het overige is de aanwijzing van de velelei beteekenissen der Betrekkingswoorden, gelijk van de beteekenissen der woorden in het algemeen, een vereischte van een *Taalkundig Woordenboek*. 215)

§ 149. VOEGWOORDEN, als ware het de voegen in den bouw der rede vullende, ook *Bindwoorden* geheeten, zijn die „onbuigbare „woordtjens, die 't zij enkele woorden, 't zij „leden van een volzin, 't zij geheel onderscheid „den volzinnen, onderling verbinden.” 216)

Wij kunnen hier volstaan met enkel derzelve algemeen aart op te geven, alzoo de verdere onderscheiding tot de, thans niet behandelde, leer der *Woordschikking* behoort.

§ 150. Onder TUSSCHENWERPSELS verstaat men niet alleen bloot natuurlijke onvervormde kreten, zoodanige als veelal tot wortels van werkwoorden strekken, maar niet min-

214) Zie, bij de Werkwoorden, § 136.

215) gelijk daarvan hierna, met het Betrekkingswoord en Voorzetsel *Aan*; een voorbeeld zal gegeven worden.

216) BILDERDIJK, *Spraakleer*, bl. 251.

der velerlei losse, zonder zamenhang met de rede tusscheningeworpen, hartstogtelijke woordjes of zeggingen.

Naar de eerste wijze van beschouwing, bestaan zij uit de volgende:

ach! och! ai! ei! ha! hei! jut!
jou! fj! foei! heu of hui! ho! eilaas
of helaas! sa! wee! sus! st!

Maar naar de tweede, is derzelve getal geheel onbepaald. „Want zoo men” zegt BILDERDIJK, 217) „daarin een uitroep als *och*, „*arm*, *o ramp*, of *o wee*, of *ei lieve*, of „*braaf*, aanneemt, kan ik even zoo *wat ijsfe-lijkheid!* *o gruwel!* *wat onverstand?* of „*help*, *hemel!* of *o zothed!* of kom *vriendtjen!* of *braaf!* *schoon!* *recht zoo!* hier on-„der rekenen.”

Dergelijke, echter, waren mischien beter TUSSCHENWERPELIJKE zeggingen te noemen, even als men, met de zelfde kracht als Bijwoorden, (gelijk *over dag*, *bij avond*, *bij nacht*, *des zomers*, *des winters*, *jaren lang*, *onverrigter zake*, enz. enz.) BIJWOORDELIJKE, of, om met de latijnschen te spreken, *adverbialiter* gebezigde, zeggingen heeft.

217) *Spraakleer*, bladz. 259.

§ 151. De *Telwoorden*, hebben wij gezien, verklaren zich zelve; de *Tusfchenwerpsels* kunnen van geenen invloed op het spraakkunftig verband der rede zijn; de onderscheiding der *Voegwoorden* behoort tot dat gedeelte der *Spraakleer*, dat men *Woordschikking* heet; de ontleding van de beteekenissen der *Betrekingswoorden* valt even weinig in het bestek van eene bloote beschouwing van het Zamenstel der Taal, waarbij alleen de uiteenzetting van den verschillende aart der Taaldeelen in aanmerking komt.

Dan, behoort de verklaring van de *beteekenissen* der WOORDEN, als gezegd, geheel tot het gebied van het *Woordenboek*, een gewichtig gedeelte der *Spraakleer* blijft nogtans de aanwijzing van de kracht van die *woordledens*, die, zonder op zich zelve woorden te zijn, met woorden zamengefteld of daaraan hetzij voor- hetzij achtergevoegd, den aart en zin van deze veranderen en vervormen. 218)

218) Mogten wij al, bij eene eigene poging tot vervulling der behoefte van een doelmatig *Taalkundig Woordenboek*, ons genoopt vinden om ook de Voor- en Achtervoegfelen daarin op te nemen, gelijk ten deele in het voorhandene *Woordenboek* gefchied is, zoo ware dit alleen uit-hoofde van het gemis eener *Volledige* *Spraakleer*.

§ 152. Wij zullen in de eerste plaats de zoogenaamde (altijd) *onaffcheidbare Voorzetsels*, en in de tweede plaats de *Uitgangen* trachten te verklaren, hoewel, in het kleine bestek waartoe wij hier beperkt zijn, slechts aantippenderwijze. De kennis van beide is den inboorling allernoodzakelijkst tot het ware verstand zijner taal; maar vooral onschatbaar voor den vreemdeling, die daardoor, zoodra hij een enkel wortelwoord heeft aangeleerd, tevens met de gansche maagschap van hetzelfde gemeenzaam wordt.

Nemen wij tot voorbeeld den werkwoordswortel *maak*, ook als naamwoord voorkomende, schoon slechts in eene bijzondere spreekwijze (*in de maak* doen enz.) De Spraakleer, immers niet het Woordenboek, moet aanwijzen dat daarvan, door toevoeging van EN een werkwoord *Maken* ontstaat, waarvan weder, door verandering van dien uitgang in ING, een naamwoord *Making*, de daad beteekenende, (schoon enkel in zamenstelling gebruikelijk;) dat even zoo de uitgang ER, in *Maker*, den mannelijken dader aantoonst, en STER, in *Maakster*, op gelijke wijze vrouwelijk; door s vermeervoudigd, *makers*, — *maaksters*, door TJE verkleind, — *makerije*, — *maakstertje*; dat

SEL daarentegen, in *Maakfel*, het gewrocht beteekent; dat van de twee uitgangen van werkwoorden van herhaling, *eren* en *elen*, de eerste, door overgang tot den naamwoordsuitgang ERIJ, het in zamenstelling veelvuldig voorkomende -*makerij* vormt, hetzij de aanhoudende daad, hetzij de werkplaats beteekenende, de andere daarentegen het werkwoord *Makelen*, het *maken* bij aanhoudendheid of herhaling te kennen gevende; 219) waarvan weder, door AAR, de benoeming van dengener die het makelen uitoeffent: *Makelaar*, (door SE vervrouwelijkt: *Makelaarse*,) en voorts, door toevoeging der IJ waarin het oude ING verandert, met voorafgaande tusschenvoortdrijving *d*, *Makelaardij*, voor het beroep, of voor het daaraan verbonden loon, terwijl de toevoeging van SCHAP, in *Makelaarschap*, het beroep bijzonder als hoedanigheid van den bedrijver aanduidt; dat even zoo, met het voorvoegfel HER, *Hermaken*, een Op nieuw maken; met VER, *Vermaken*, een Ander maken, of een Verkeerd maken, of eindelijk in eene derde beteekenis,

219) In den oorspronkelijken zin van *Te weeg brengen*, *Tot stand brengen* genomen, gelijk de duitser zegt: *ich werde das schon MACHEN*, (bedisfelen, in den gemeenzamen spreektrant.)

(die van overgang,) een Toebedeelen bij erf-overgang te kennen geeft. Aan het Woordenboek, — want Spraakleer en Woordenboek moeten, als reeds gezegd is, hand aan hand gaan, — verblijf dan de aanwijzing van het verschil tuschen dit en *Vermaken* in den zin van *blijde maken*, (in § 163) als mede van de beteekenis der Betrekkingenwoorden *aan, af, bij, in, op, over, toe, uit*, in de samenstellingen *Aan- Af- Bij- In- Op- Over- Toe- Uitmaken*.

I. VOORVOEGSELS.

§ 153. Die ons hier te vermelden staan, zijn dus niet de zoodanige, die ook op zich zelve, als *woorden*, eene beteekenis hebben, maar alleen de niet anders dan in samenstelling voorkomende, altijd onafscheidbare, *voorzetsels*, naar de gewone benaming.

§ 154. *BE*, heeft de beteekenis van *omvating*, en doet, met bepalende werkwoorden, het bedrijf volkomen aanduidende, (anders gezegd *onovergankelijke* werkwoorden) zamengesteld, deze meestal veranderen in *overgankelijke*, dat is, de aanduiding van een voorwerp

o *

van het bedrijf vereifchende. ²²⁰⁾ Zoo beteekent het zamengeftelde BEHEERSCHEN, *door heerschappij omvatten*; het zamengeftelde BEKLEEDEN, *door een kleed omvatten*. Van daar, met eene andere wijziging, den zin van eene geheele uitvoering der daad. Zoo is BEDEKKEN, *geheel overdekken*; BEDRIJVEN, eene zaak zoodanigerwijze drijven dat zij tot stand komt; BELOOPEN, door loopen *genaken*, en in eene verdere wijziging, *verkrijgen*; BEDENKEN, door denken omvatten. Door middel van dit voorzetfel en den uitgang *en*, worden van Naamwoorden ook werkwoorden gevormd, zonder anders dan in die zamenftelling gebruikelijk te zijn, als *Beringen, Beparelen, Bejuweelen*, met ringen, parelen, juweelen omgeven of omzetten, en van daar de bijvoegelijke vormen *Beringd, Bepareld, Bejuweeld*, enz. — Gelijk meer andere voorzetfels, of tot voorzetfels dienende betrekkingswoorden, heeft ook dit *BE* eenen met het vorige geheel tegenftrijdigen zin, na-

²²⁰⁾ Niet altijd, schoon dit gewoonlijk geleerd wordt. Er is geene overgankelijkheid, bij voorbeeld, in *BEHAGEN*, noch in *BEVALLEN*, *genoegen geven*, het laatste ook met den zin van in het kraambedde verlost worden, wanneer het tot de ten slotte van deze § aangegevene wijziging te brengen schijnt.

melijk dien van *afscheiding*, gelijk in *BENEMEN*. Zie verder § 159, en de noot 223 aldaar.

§ 155. *ER*, geeft *innigheid* te kennen, gelijk in *ERBARMEN*. ZOO IS *ERKENNEN*, eigenlijk een innig kennen; doch, in het gebruik, dit innig kennen betuigen of aan den dag leggen; en van daar *Erkenntenis*, in den zin van dankbaarheidsblijk. Wijsgeerigerwijze, echter, is *Erkennen*, eerst de innigheid van kennis verkrijgen; gelijk ook die eerste innige kennisverrijking in het hoogduitsch door het naamwoord *Erkenntnifs* uitgedrukt wordt, geheel onderscheiden van *Kenntnifs*, (kennis,) die daarvan het gewrocht is. 221)

§ 156. *GE* duidt *zamenheid* aan, gelijk het latijnsche *Co* of *Con*. Van daar het gebruik van dit voorvoegsel voor de tweede bijvoegelijke form der werkwoorden, gelijk hierboven

221) Het zij hier aangemerkt dat het hoogduitsche *Erinnerung* niets gemeens heeft met ons *Herinnering*, en dus niets tegenstrijdiger zijn kan dan de (zelfs bij overigens voortreffelijke vertalers voorkomende) overzetting van *Vorerinnerungen* door *Voorafgaande Herinneringen*. Wij hebben daarvoor geen passend woord; de beteekenis is *Voorafgaande Inprentingen*.

(noot 166) verklaard. Zoo zijn **GEBROEDERS**, **GEZUSTERS**, gezamenlijke broeders of zusters; **GEVADER**, doopheffer, als tweede of *mede-vader* aangemerkt; **GENANT**, iemand die mede den zelfden naam voert, naamgenoot, enz. Van daar de vorming van zamenvattende naamwoorden door middel van dit voorvoegfel en het achtervoegfel *te*, als *Gebloemte*, *Gedierte*, enz. Met den wortel van werkwoorden zamengefeld, vormt het naamwoorden, eene samenheid van uitoefeningen der daad beteekenende, als **GEPRAAT**, **GELoop**. Zoo is *luk*, kans, en **GELUK**, *zamentreffende*, (en van daar gunstige) *kans*. In verdere wijziging beteekent het, bij werkwoorden, eene herhaling, als in **GEDENKEN**, nader in gedachte nemen. In gemeenzame uitspraak, blijft het somwijlen weg, als: *dat kan wel beuren, lukken, voor gebeuren, gelukken*.

§ 157. **HER**, (en dan is het mede een Achtervoegfel) beteekent toenadering van eenen afstand, hetzij met betrekking tot tijd of plaats. Bij ons bepaalt zich deszelfs gebruik, als achtervoegfel, tot de spreekwijs *van oudsher*, en als Voorvoegfel in dezen zin, tot het naamwoord *Herkomen*, als *een oud herkomen, was*

herkomens is. In het hoogduitsch is het een op zich zelve gebruikelijk bijwoord, als *hin und her*. In zoo verre die toenadering van eenen afstand, nu, door eene vroegere verwijdering daarheen is voorafgegaan, is dezelve een terug of *weder* komen. En vertalen wij ook de bijgebragte hoogduitsche spreekwijs met *heen en weer*. Zoo heeft ons *her*, in zamenstelling met werkwoorden, de beteekenis van *weder*, of *op nieuw*, als HERDOEN, weder doen, op nieuw doen; HERSCHRIJVEN. Daar nu een op nieuw doen van iets veelal met inzicht geschiedt om het *beter* te doen, gaat die wijziging ook soms in de beteekenis der met *Her* zamengefelde woorden over, gelijk HERVORMEN, niet zoo zeer Op nieuw vormen, als wel *In den vorm verbeteren* wil zeggen.

§ 158. Wat ON betreft, hebben wij in de eerste plaats de algemeene ontkennende kracht van de voorvoeging der letter N (*enne*) in aanmerking te nemen, als in *niet, niets, niemand, nooit, nergens, (nieuwens,)* enz., alle ontkenningen van *iet, iets, niemand, ooit, ergens, (ieuens.)* Zoo was de N, zoo wel met voorals na-ademing, *cn* of *ne*, voor onze spraak, even als nog tegenwoordig *ne* in het fransch,

het oorspronkelijke, eigenlijke en wezenlijke, ontkenwoordje, hoewel in later tijd verkeerdlijk in plaats van het overtollige daarbij komende *niet* weggelaten, en nog enkel overig is in *ten zij*, (*'t en zij*, *het en zij*, *het zij niet*.) De N, alzoo, om het even door welken klinker voorafgegaan, beteekent ontkenning; zoo, in het latijn en fransch *In*, hoogduitsch en engelsch *Un*, bij ons ON. ZOO ONHOORBAAR, VOOR *niet* hoorbaar, ONBILLIK, VOOR *niet* billijk. Maar gelijk ontkenning een gereede overgang is tot volstrekte tegenstelling, neemt het zamengestelde woord ook ligt die sterkere beteekenis aan, gelijk in ONGEZOND, hetzij als *ziek*, hetzij als voor de gezondheid *schadelijk*, in ONHEIL, niet alleen gemis aan heil, maar werkelijke wederwaardigheid. Dieper gezien, is mischien dit alles natuurlijke beeldspraak, en kan wel de grond leggen in het *drukkende*, *nederdrukkende*, den letter N; althans wij vinden dit *On* ook weder in ONDER, en in het oude ONDE, de *Booze*. Dien zin van *boos*, of *kwaad*, *erg*. (Zweedsch *ond*,) heeft het voorvoegsel *On* in de zamensstelling ONGUUR, zoo veel als *erg guur*.

§ 159. ONT is, in zamensstelling met werk-

woorden, of het zelfde als het vorige ontken-
nende ON, (dat niet bij werkwoorden voor-
komt,) of wel, daarvan te eenemaal onderschei-
den. In het eerste geval beteekent het zoo veel
als een *wegdoen* of *te niet doen* van de door
het onzamenstelde werkwoord uitgedrukte da-
delijkheid, als ONTWARREN, *uit den war doen*,
ONTZETTEN, *van het bezet of beleg verlossen*,
ONTHEFFEN, *van eene heffing*, hier in den zin
van Eisch of Vordering, of daaruit voortsprui-
tende Last of Dienstpligtigheid, *bevrijden*, 222)

222) Dat *Ont* in *Ontheffen* hier niet de aanstonds te
meldene andere beteekenis heeft, blijkt daaruit dat men
niet zegt: *eene last van iemand ontheffen*, maar *iemand
ontheffen van eene last*. Over het algemeen is de hier
door ons gemaakte onderscheiding van het *ontkennende*
ONT te meer wezenlijk, omdat, bij de werkwoorden in
deze eerste beteekenis, het in den vierden naamval ge-
stelde naamwoord de persoon of zaak uitdrukt, te wier
opzigte de te niet te doente dadelijkheid plaats heeft, ter-
wijl, bij de volgende, de benoeming van persoon of zaak,
te wier opzigte de door het samenstelde werkwoord
uitgedrukte dadelijkheid van afscheiding geschiedt, in den
derden naamval of met het betrekkingwoord *aan* of *van*
wordt aangeduid, en het in den vierden naamval gebe-
zigde naamwoord het van die persoon of zaak verwij-
derde voorwerp te kennen geeft. Men zegt immers:
Een kluwen ontwarren, *Eene stad ontzetten*, of *van het
beleg ontzetten*; maar: *Iemand* (dat is, aan of van iemand)

of wel eene *verwijdering* of *afscheiding* ten opzichte van een daarbij benoemd of onderfeld voorwerp, als een gevolg van de door het werkwoord, in deszelfs zamenstelling, uitgedrukte dadelijkheid. ZOO: ONTNEMEN, eene wijziging van *Afnemen*, ²²³) ONTTREKKEN, ONTGAAN; ZOO ook: ONTSTAAN, in den zin van *misfen*.

Het andere *ONT*, van *aan* af te leiden, heeft, even als dit, de beteekenis van een *begin*, als ONTSRINGEN, ONTGINNEN, enz.; alsmede ONTSTAAN, in den zin van *tot Zijn geraken*.

zijne beurs ontnemen; en, het werkwoord de werking volkomen aanduidend zijnde, even zoo met een derden naamval: *dier vrouwe zal dit niet ontgaan*.

²²³) Ook de voorvoegfels hebben hunne wisselwoorden of zoogenaamde *synonimen*. BENEMEN kan men iemand iets dat hij nog niet heeft; het is zoodanigerwijze *nemen* dat een ander het niet *krijgt*, als: *mij is dit genoegen, waarna: ik zoo zeer verlangde*, BENOMEN. Maar men kan niemand iets ONTNEMEN, dat hij niet werkelijk *heeft*; en wel *heeft* in den zin van *bezit*; ook fluit het des bezitters toestemming uit. De koopman; daarentegen, ziet gaarne dat men hem zijne waren AFNEEMT; een bestolene zal den dief, zoo hij kan, het gestolene AFNEMEN. Zie voorts de voorgaande noot.

§ 160. *VER* heeft onderscheidene beteekenissen. In eene derzelve is het verwant met *Her*, en beteekent, in zamenstelling met werkwoorden, insgelijks een Op nieuw of Andermaal doen, echter met de wijziging van een *Anders* doen. Eenen rok *VERMAKEN*, is dus niet slechts denzelfden andermaal maken, *hermaken*, (als bij voorbeeld wanneer hij, met kostarring der naden, geheel uitéén genomen ware,) maar dien *anders* maken, en wel ook *beter* maken, gelijk bijzonder in *VERSTELLEN* kennelijk is.

Een geheel anderen zin heeft het voorvoegsel *VER*, bij voorbeeld, in zamenstelling met snijden, *VERSNIJDEN*. Vraagt men: *zijn de pennen versneden?* zoo zal daarmede niet verstaan worden, juist zijn zij op nieuw of anders gesneden, maar zijn de, hetzij nog ongesnedené hetzij afgeschrevene, pennen door daaraan de snede te geven tot schrijven *bruikbaar* gemaakt. ²²⁴⁾

Zegt men daarentegen: *die rok is versneden*, zoo zal wederom niemand daarbij denken aan éen op nieuw of anders, veel minder aan éen tot bruikbaarheid snijden van dien rok, maar zal integendeel de natuurlijke beteekenis zijn

²²⁴⁾ voor het versnijden van afgeschrevene, liever *Vermaken*.

dat de rok *mis* of *verkeerd* gesneden, 225) en daardoor *onbruikbaar* geworden is.

Aan deze laatste wijziging grenst eene andere, namelijk die van het door de daad des werkwoords te weeg brengen van eenig *ongemak*, als in *zich* VERTILLEN, *zich* VERREIKEN. En hiervan wederom die van een geheel *doen ophouden van bestaan*, als in VERTEEREN, VERWAAIJEN, VERZWELGEN, VERDOEN, (als in *zijn goed verdoen*, *zich verdoen*; schoon anders *verdoen* ook de beteekenis heeft van op nieuw en anders doen.)

Eindelijk wordt *VER*, bij verzachting van uitspraak, in zamenstelling, in plaats van *voor* gebezigd, als VERBIJ, ook *voorbij*, VERLEDEN, ook *voorleden*, VERONDERSTELLEN, in plaats van *vooronderstellen*; (zie de volgende §.) — aan welke wijziging wederom ten nauwste verwant is die van *over*, en wel als overgang tot den spreker, als in VERNEMEN, of van hem af, als in VERKOOPEN.

§ 161. Omtrent het bijgebragte voorbeeld *Veronderstellen* (§ 160) staat aan te merken, dat het geheele woord op zich zelve eene mis-

225) Zoo is *zich* VERSPREKEN, mis spreken; *zich* VERZINNEN, mis zinnen of denken.

vormde zamenstelling is, terwijl het niet meer of minder beteekent dan reeds in *Onderstellen* bevat is. Hadde *Voor* hier eene beteekenis, zoo zoude het woord zoo veel moeten beduiden als *vooraf onderstellen*, maar dan, omdat, naar den aart der onafscheidbaar zamengefelde werkwoorden, het voorzetfel *onder* zonder klemtoon is, eenen halven klemtoon op *voor* moeten hebben, in welk geval ook de verzachting daarvan in *ver* niet kon te pas komen. Dan, gelijk mede Bilderdijk aanmerkt, *Onderstellen* op zich zelf is genoeg, en te verkiezen. 226)

Dit neemt echter geenszins weg dat omtrent de voorvoegfelen of voorzetsfels, en ook de als zoodanig gebruikte betrekkingswoorden, in het algemeen waar te nemen is, dat die veelal in de zamenstelling (met woorden, die reeds in zich zelve de beteekenis hebben, door welke het voorzetfel andere woorden wijzigt,) niet dan tot bloote Zinversterking, en soms wel geheel bij Overtolligheid, voorkomen. Zoo: *VER*, met de wijziging van het *doen ophouden van bestaan*, in *VERNIETIGEN*, *VERNIELEN*; *ONT*, met die van *begin* in *ONTSPRUITEN*, (terwijl *spruiten* in zich zelf *beginnen* te groeijen be-

226) *Spraakleer*, bladz. 250.

teekent,) en even zoo het tot voorzetfel genomen betrekkingwoord *AAN*, met die zelfde wijziging, in *AANBEGIN*; of in *AANBEHOOREN*, *AANBELANGEN*, ENZ.

§ 162. *WAN* is, met versterkte wijziging door de voorvoeging der *w*, niet anders dan *On* in den zin van Boos, Erg. Zoo zegt men *Ondaad* en *WANDAAD*. Daaraan grenst de zachtere zin van verkeerdheid, als in *WANSMAAK*, *WANBEGRIP*. 227)

§ 163. Tot de niet op zich zelf als woorden voorkomende Voorzetsels is nog te tellen *WEDER* of *WEER*; niet (gelijk het Bijwoord) in den zin Andermaal, of Nogmaals, of Terug, maar in dien van *Tegen*, 228) als *WEDERREGTELIJK*, *WEERZIN*, *WEDERSTREVEN*. Daarentegen schijnt de eerste lettergreep in *Ver-maken*, *Vermaak*, niet het voorvoegsel *Ver* te

227) even als ook de beteekenis van Verkeerdheid, gelijk in het als voorzetfel gebezigde Bijwoord *mis*, ligt in die van Boosheid overgaat, als in *Misdrijf*, *Misdaad*.

228) dat ook in het hoogduitsch in zijne vorming van het andere onderscheiden is, *Wider*, namelijk, in de laatste beteekenis, en *Wieder* in de eerste; zoo: *Widerstreben*, *Wiederkommen*.

zijn, offchoon even als dit bij verzachting van uitspraak in plaats van *Voor*, gelijk nog wel het gemeen, (als men van liedjeszangers hooren kan,) *Voormaak* zegt, doch dit wederom niet het Betrekkingswoord voor, maar bij letterverzetting in plaats van het oude *Vro*, hoogd. *frohe*, blijde, (waarvan *Vrouw*,) zoodat het woord eigenlijk *vromaken*, (*frohe machen*,) blijde maken, zoude zijn.

§ 164. Doch het oogmerk is hier slechts *aan te stippen*, ten einde den mingeoefenden althans eenig besef te geven van het belangrijke eener meer opzettelijke uiteenzetting der zamenstellingen en vormingen in het algemeen, zoodanig als wij, naar aanleiding van vroegere werken, gemeend hadden die van den heere Bilderdijk te mogen hopen, en een onmisbaar gedeelte der nog slechts te wenschen *volledige* Spraakleer zal moeten uitmaken. Wij gaan dus hier de menige andere, zoo men 't noemen kan *verholen*, Voorvoegfelen voorbij, 229)

229) gelijk, bij voorbeeld, de *ontkennende* S in *Spelen*, dat eigenlijk *Niet tobben* is, als ontkenning van *pelen*, *pilen*, zamentrekking van *pinelen*, voortdurend werkwoord van *pinen*, *pijnen*, en dit van het naamwoord *pine*, *pijn*, in den zin als men nog zegt *der pijn*

om nog kortelijk ook de *Uitgangen* te be-
zien, ten opzichte van welke in de eerste plaats
aan te merken is, dat er, even als uit vreemde
spraken ontleende woorden, ook van vreemden
overgenomen, of zoogenaamde *basterduitgan-*
gen zijn.

II. ACHTERVOEGSELEN.

§ 165. *AAR*, *ER*, en *IER*, zijn de be-
kende uitgangen, eenen *mannelijke dader* aan-
duidende. 231)

Ier (in het fransch *IER*, of, na *g* of *ch*, en-
kel *ER*,) duidt eigenlijk een werkmán aan, die

(moeite) *waard*, in het fransch *peine*, als in *homme de*
peine, een sjuwer, kruijer, boodschaplooper. Men
ziet. (om dit nog ter loops aan te merken,) dat ons
spelen, op gelijke wijze gevormd is als het fransche
amuser, van het ontkennende *a* en *muser*, eng. *so muse*,
peinzen.

230) Waarbij eigenlijk de kracht van beteekenis in de
rolende sluitletter *R* ligt, gelijk in alle spraken, zoo die
niet de letter zelve missen. Zij gaat echter ligt in *S* over,
gelijk deze ook in het latijn de mannelijke bijvoegelijke
uitgang, en in het grieksch zelfs (veelal in plaats van
de vroeger gebezigde *R*) de mannelijke naamwoordsuit-
gang is. Zie meer hierover in de *Proeve over de Uitgan-*
gen der (Fransche) Naamwoorden.

eenig bedrijf verrigt, als TUINIER, HOVENIER, KOETSIER, — PALFRENIER, BARBIER; en zoo heeft men sommige naamwoorden in *ier* uitgaande, zonder dat daarvoor een oorspronkelijk werkwoord bestaat, op gelijke wijze als het franche *barbier*, onmiddelijk van het naamwoord *barbe* gevormd scuijnt.

Aar en *Er*, (in het latijn *OR*, fransk *EUR*,) zijn algemeener, en dienen om naamwoorden, den bedrijver aanduidende, van werkwoorden te vormen. Daartoe wordt gewoonlijk *ER*; doch bij zoogenaamde langstaartige werkwoorden, in *eren*, *elen*, *enen*, uitgaande, (die op *igen* nemen *Er*,) *AAR* genomen; als BEVORDERAAR, BRODDELAAR, REDENAAR, en VERDEBIGER; SPREKER, enz.

Verwant aan het denkbeeld van werker is dat van *werktuig*, en zoo hebben ook vele door *Er* of *Aar* gevormde naamwoorden daarvan de beteekenis, als KIJKER, BEUKELAAR, enz.

§ 166. Versterkt door de toevoeging van *t*, ²³¹) worden *Aar* en *Er* tot *AART* en *ERT*,

²³¹) De ingevoerde spelling verkiest daarvoor de *d*, die eigenlijk nooit sluitletter van naamwoorden zijn kan, ten zij met onderstelde achtervolgende toonlooze *e*. BASTERD of BASTAARD, (dat ook het meervoud *Basterden*

en zijn dan, even als het daarmede overeenkomende fransche *ARD*, van tweederlei gebruik; namelijk, bij naamwoorden, van Werkwoorden afgeleid, met de wijziging van de *hebbelijkheid* der daad, als *VEINZAART*, *GROMMERT*, en bij van Bijvoegelijke woorden gevormde, met die van het bezit der hoedanigheid *in eenen uitstekenden graad*, als *RIJKAART*, *GAUWERT*.²³²)

§ 167. *Vervrouwelijkt* worden de op *aar*, *er*, of *ier* uitgaande naamwoorden door toevoeging van de (als sluitletter) bijvoegelijk makende *S* (*esfe*), en wel hetzij met voor-, hetzij

en *Bastaarden* heeft, en niet *Basterfen*, of *Bastaarten*.) blijve met *D* geschreven; doch enkel als verholandsching van het fransche *Batard*, of middeleeuwfche *Bastardus*.

232) Zoo *Loosaart*, *Sluwert*. De spelling met *D* schijnt wel zijnen oorsprong te hebben in de vergisfing van den uitgang, (zoo wij gezien hebben enkel eene verfterking van *aar* of *er*, en bij de franschen *ARD*, als in *Grognard*, *Richard*.) aan te zien voor ons, mede naar de ingevoerde spelling met *D* geschrevene woord *Aard*, imborst. Doch eensdeels is de uitgang dit woord niet, en anderdeels vereischt dat woord zelve de *T*, gelijk het ook onlings *Aert*, meerv. *Aerten* geschreven werd; in oorspronkelijke beteekenis. overeenkomende met het latijnsche *Artes*, Enkelv. *Ars*, doch *ablativ.* (naar *BILDERDIJK* de regelmaat gevende naamval) *Artic.*

met na-ademing, *es*, of *se*. 233) De uitgang *ES* dient om eene vrouw aan te duiden die eenig bedrijf uitoefent, als: *Tooverares*, (zamengetrokken tot *Tooveres*,) *Zangeres*, *Portieres*. De uitgang *SE*, daarentegen, tót benoeming van de vrouw eens het bedrijfs uitoefenenden mans, als: *Portierse*, *Makelaarse*, *Burgemeesterse*.

Tot vervrouwelijking van mannelijke naamwoorden, niet door middel van *ier*, *aar*, of *er* van werkwoorden afgeleid, dient *IV*, als *HERTOGIN*, *GRAVIN*, *SCHOUTIN*, *VRIENDIN*, *VIJANDIN*, *KEIZERIN*. 234)

233) Voorheen *sche* geschreven, om de *f*, die anders vóór eenen klinker zacht (als de later ingevoerde *s*) luidde te verscherpen. Zoo: *Burgemeesterfche*, *Regentsche*. Thans is die verscherping alleen bij de werkelijk Bijvoegelijke woorden nog in gebruik. Zie noot 96, bladz. 106.

234) de lettergreep *er* in *Keizer* (van het gr. *Kaiser*) niet de hier bedoelde *uitgang* zijnde. Enkele onregelmatigheden zijn *Voogdes* (niet *Voogdin*,) en het beiderlei *Godin* en *Godes*, met verschil van beteekenis nochtans, en het eerste toepasselijk op den hoogereren, het tweede op den minderen godenrang. *Prinses* is, even als ook *Prins*, uit het fransch. *Engel*, in den eigenlijken zin van Hemeling, wordt tot *Engelin* vervrouwelijkt, doch blijft, figuurlijk gebezigd, als: *die vrouw is een engel*, onveranderd.

p *

Overigens is *STER* de uitgang, die, tot vorming van naamwoorden uit werkwoorden, vrouwelijk, de zelfde kracht van beteekenis heeft als *ER* vrouwelijk, en dus ook niet, gelijk *Es*, aan dit *ER* wordt *toegevoegd*, maar hetzelfde *vervangt*. Zoo: *WERKSTER*, *VERDEDIGSTER*; en sommige waarbij het mannelijke naamwoord niet in gebruik is, als *NAAISTER*, *PLOOISTER*.

§ 168. Voor de vervorming tot *Verkleinwoorden* heeft men het achtervoegfel *JE*; bij *Bilderdijk*, *JEN*. Het laatste is wel de eigenaartige spelling, in aanmerking genomen zijnde, dat, even als bij het vervrouwelijkende *IN*, de oorsprong te zoeken is in de oude eerste bijvoegelijke form (in *ing* uitgaande) van werkwoorden, door tuschenkomst van het bijvoegelijke *ig* of *ige* van het oorspronkelijke zelfstandige gevormd, als: 235) van *Man*, *mannig*, dat is, naar eenen man gelijkende; van dit *mannig* of *mannige*, het werkwoord *mannigen*, beteekenende zulk een bijna man zijn of vertoonen; en hiervan (gelijk men thans *man-*

235) naar het in *Bilderdijks Spraakleer* bladz. 212 bijgebrachte voorbeeld.

nigend zoude zeggen,) de oude eerste bijvoegelijke form *manniging*, die, naar de oud vlaamsche of nog tegenwoordig fransche uitspraak, als *mannekijn* luidde, waarvan de uitgang, *kijn*, of *gijn*, (de medeklinker hier naar die oude uitspraak eenigzins twijfelachtig wordende,) naderhand tot *KEN*, als ons *manneken*, ²³⁶⁾ of *GEN*, *mannegen*, en verder tot *JEN* overgegaan is. Niet zonder schijn van reden, evenwel, ware hier op aan te merken, dat, waar het gebruik zijne dwingelandij reeds in zoo vele als hier opgenoemde afwijkingen van den oorsprong heeft doen gelden, ligt ook nog de afkapping der *N* daaraan toe te geven is. Wat echter met de meeste kracht voor het behouden der *N* pleit, is, onzes achtens, dat de verbuiging der verkleinwoorden, hoewel dan naar het gebruik op *JE* uitgaande, tot tweeden naamval of meervoud door middel van *s* geschiedt, in plaats van door *N*, naar den regel voor de op *E* uitgaande naamwoorden. ²³⁷⁾ Zeker, nogtans, is ook, dat men, in de uitspraak, nooit *mannotjens*, maar enkel *mannotjes* hoort, waarom wij dus, de spelling beschouwende als in

²³⁶⁾ waarvan het fransche *manequin*.

²³⁷⁾ Zie hierboven § 47 en 48. Vergelijk ook *BILDERDIJK*, *Spraakleer*, bl. 214.

baren aart enkel eene afbeelding van de uitspraak (en dan niet van eene voorouderlijke, voor lang geheel in onbruik geraakte, maar van de *tegenwoordig* stand houdende, uitspraak) zijnde, de verkleining door *JE* zouden blijven verkiezen.

§ 169. Doch de *J* van dezen uitgang neemt ter versterking de tandletter *t* voor zich. Als tuschenvoortdrijving, en zoo lang men de naamwoorden met den uitgang in toonlooze *e* (als oudtijds) schreef en uitsprak, was dit regelmatig. 238) Thans, bij de onderdrukking dier toonlooze *e*, wordt de *t* weggelaten waar zij, na den sluitmedeklinker, de uitspraak hard of moeilijk zoude maken, als in STAAPJE, MUGJE, VLAGJE, (waarvoor ook nog wel *Vlaggetje*,) DOEKJE, PAPJE, HANDJE, KINDJE, 239) LIPJE.

238) Zie de door Bilderdijk bijgebragte voorbeelden: *het abbesjen, het handesjen, het starresjen, het vlaggesjen, het doekesjen, het vellesjen, het lammesjen, het pannetjen, het pappetjen, het starretjen, het flessetjen, het kluwetjen, het wangetjen, het kindetjen*. Spraakleer, bladz. 202.

239) „Dewijt het bij mij levendig is” zoo verklaart zich hierover Bilderdijk, „dat men *hand* altijd met een „scheva [hier na-ademing] moet doen hooren, immers „uitspreken, als zijnde de *d* even weinig als de *b* een „sluitletter (gelijk ze ook in de zeventiende eeuw nog

Is echter de sluitmedeklinker 't zij *b, l, m, n,* of *r,* zoo blijft de *t* voor de *j* behouden, om het even of de toonlooze *e* daarbij tevens be waard blijve of niet. Dus, *met* die *e,* en ge volgelijke verdubbeling des sluitmedeklinkers, na eenen enkelen, en daarom den openen klank hebbenden klinker, als: TOBBETJE, BELLETJE, STEMMETJE, MANNETJE, HARRETJE, VRIEN DINETJE, en *zonder* de *e* na eenen scherpen, of door verdubbeling of zamenvoeging uitge drukten klinker, (wat voor de *B* niet plaats heeft,) als: PAALTJE, BOOMTJE, BLOEMTJE, 240). KFI STEENTJE, KLEINTJE, DIERTJE, PAARTJE, SCHRIJVERTJE, NAAISTERTJE.

§ 170. Na, de *m,* ondertusfchen, verkiest de gewone uitspraak tot tusschenvoordrijving *p,* in plaats van *t,* als BOOMPJE, BLOEMPJE.

„In die op *m*” zegt daarover Bilderdijk, „heeft men ingevoerd de *p* in dat geval aan te nemen; doch dit is niets ander dan de hoo ger Duitfche uitspraak die de *mt* altijd als *mp*

„daar nooit voor erkend was), verkiest ik *handtjen, kindtjen, bladtjen* te fchrijven; doch naar de tegenwoor dige harder uitspraak der *d* mag men, (‘k wil het oeg geven,) de *t* weglaten.” Spraakleer, bl. 214.

240) Zie de volgende §.

„uitspreekt, gelijk die ook steeds *komt*, *niemt*
 „plach te zeggen, en ook wel voor dezen in
 „sommige streken onzes Vaderlands *komt* en
 „*neemt* gehoord en geschreven werd. Dwaas-
 „lijk heeft men die valsche tusschen-*p*, welke
 „alleen uit de verbinding der *m* en *t* ontstond,
 „nu met wegwerping der *t* willen behouden.
 „Men moet noodwendig *bloemtjen* zeggen, of
 „zonder samentrekking *bloemetjen*,” [in min
 beschaafde of kinder-taal *blommetje* uitgespro-
 ken,] „gelijk men *kommetjen* en *stommetjen*,
 „*krammetjen*, *stammetjen*, — enz. zegt. En
 „’t zelfde dat wy hier van *bloempjen* zeggen,
 „geldt van *zoompjes* en *droompjes*, en *kruimp-*
 „*jjen* en *duimpjen*. ’t Is wantaal.” 241)

241) *Spraakleer*, bladz. 213. Zonder deze oordeelvel-
 ling te willen tegenspreken, dient aangemerkt dat de
 voorstelling van het gebruik van dergelijke woorden *niet*
 de toonlooze *e*, wel omtrent *bloemetje* (in de vershelde
 uitspraak) gelden mag, maar niet op de overige, als
zoometje, *droometje*, *kruimetje*, *duimetje*, passen kan, even
 weinig als men van *naam*, bij v., *Nametje*, of van *bijl*,
Bijletje, van vuur, *Vuretje*, van *heer*, *Heeretje*, van
bier, *Bieretje* zoude kunnen maken, omdat de verklein-
 woordsuitgang, als in § 169 opgemerkt, de toonlooze *e*
 niet meer toelaat na eenen Sluimedeklinker, wan-
 neer die volgt op eenen door verdubbeling of zamen-
 voeging uitgedrukten klinker.

§ 171. *JES*, (naar *Bilderdijk*, *JFNS*.) bijwoordelijke verkleiningsuitgang, is te verklaren als een op zich zelf staande gebezigde tweede naamval, ²⁴²) gelijk van het bijvoegelijke *klein* het naamwoord *kleine*, van dit het verkleinwoord *kleintje*, en dan daarvan het verkleinend Bijwoord *KLEINTJES* gevormd wordt. Zoo ook *STILLETJES*, *ZACHTJES*, *FIJNTJES*, enz. ²⁴³)

Eene algemeene aanmerking is, dat de verkleiningsuitgang, zoo naam- als bijwoordelijk, niet enkel tot uitdrukking van een begrip van verkleining, maar ook bijzonder tot verzachting of om der aanminnigheid wille gebruikt wordt, is: *Moedertje! Vrouwje! Dotje! kam gaauwjes!* — in zoo verre zelfs, dat het scheldwoord daardoor tot vloeiwoord wordt, als: *Schelpje! Gekje! Guisje!*

§ 172. Een ander *ER* dan het in § 165 behandelde, is de bijvoegelijk makende uitgang,

²⁴²) *Genitivus absolutus*.

²⁴³) Zie *BILDERDIJK*, *Spraakleer*, bladz. 215. — Of schoon de hier onderstelde naamwoorden niet in gebruik mogten zijn, hetwelk afhangt van de gelegenheid om ze te gebruiken. Men zeide in der tijd *een Stille in den lande*; zoo zegt men nog wel *een Fijne*, en waarom niet: *zij is een Fijntje*. Zoo, van een eitje sprekende: *hier is een zachtje*.

als in **HAMBURGER**, **AMSTERDAMMER**, (ook tot naamwoorden aan te nemen,) of de vergrootende als: in **STERKER**, **ZWAKKER**, (waarbij dan *STE* als de overtreffing aanduidende te noemen is, gelijk in **STERKSTE**, **ZWAKSTE**,) of de verbuigingsuitgang voor den vrouwelijken tweeden enkelvoudigen, of algemeenen tweeden meervoudigen, en vrouwelijken derden naamval bij lidwoorden en voornaamwoorden. Doch wij gaan de aanwijzing hiervan voorbij, gelijk ook van *EN*, als algemeenen uitgang van de Benoemende form van werkwoorden, of overigens tot verbuigingen dienende, en dan soms met *S* wisselende, waaromtrent het noodige te zijner plaats gezegd is.

Eenige verklaring, echter, vereischt nog het bij werkwoorden voorkomende dubbele *ENEN*, zoogenaamde langstaartige uitgang, anders *ELEN*, of *EREN*, en eene *herhaling* van dadelijkheid aanduidende. In alle deze is de eindlettergreep de algemeene werkwoorduitgang, maar in het eerstgenoemde (*enen*) niet toegevoegd aan een ander werkwoord als zoodanig, maar als, in zijne benoemende form, tot Naamwoord aangenomen. Zoo wordt, als wij bij *Bildderlijk* opgemerkt vinden, niet het werkwoord *zamen* tot *zamenen* gemaakt, maar

het naamwoord *zamen*, even als het naamwoord *seeken* tot *teekenen* wordt, hoewel zonder de beteekenis van herhaling. En zoo zijn ook de werkwoorden in *elen* en *eren* uit Naamwoorden gemaakt, gelijk *handelen* van *handel*, *wandelen* van *wandel*, even als *mallen* van *mal*, *fillen* van *fil*; aldus *dobberen* van *dobber*, *zwabberen* van *zwabber*, en even weinig onmiddelijk van *dobben* of *zwabben* als *kameren* onmiddelijk van *kamer*, of *beitelen* onmiddelijk van *beitel*. 244)

Geheel onderscheiden daarvan blijft de werkwoordelijke basterduitgang *EREN*, naar aanleiding van den algemeenen franschen werkwoorduitgang *er* gevormd, en ook den klemtoon op de voorlaatste lettergreep hebbende.

Meer gemeens met de vorige heeft de uitgang van *voortduring*, *CHTEN*, welken men bij sommige werkwoorden aantreft, eigenlijk gevormd van tot Naamwoorden aangenomene verledene tijden van andere werkwoorden. „Zoo „is” zegt Bilderdijk, „*trachten* van 't oude „*tragen* of *trakken*, dat gestadig *trekken* aan „iets beteekent. Niet anders dan *slachten* van „*slagen* (nu *slaan*,) is, waardoor men ook

244) BILDERDIJK, *Spraakleer*, bladz. 219.

„onverschillig een beest slachten en slaan
„zegt.” 245)

§ 173. Behalve dat, zoo men weet, de Be-
noemende formen der werkwoorden zelve Naam-
woorden zijn, worden daarvan, door verande-
ring des uitgangs in *ING*, naamwoorden ge-
vormd tot bijzondere te kennen geving, hetzij
van de uitoefening, hetzij van de werking, der
daad, somtijds van hetgeen daardoor ontstaat,
of daartoe tot werktuig strekt. Zoo is, bij
voorbeeld, *HERHALING* de uitoefening van de
daad van *herhalen*, *DRUKKING*, de werking
van de daad van *drukken*, *TEEKENING*, eene
door middel der teekenkunst vervaardigde af-
beelding, *KLEEDING*, het gewaad waarmede men
zich kleedt, of *ZITTING*, dat gedeelte des ze-
tels bepaaldelijk waarop gezeten wordt.

Verwant aan dezen ouden eerste bijvoege-
lijke forms uitgang, 246) of liever daarvan za-
mengetrokken is *IJ*, ook aan bestaande of on-
derstelde werkwoorden van herhaling (in *eren*)

245) *Spraakleer*, bladz. 220.

246) Nog tegenwoordig is *ing* in het engelsch zonder
uitzondering de uitgang van de eerste bijvoegelijke form,
die mede, in al de opgenoemde beteekenissen, tot Naam-
woord wordt aangenomen.

toegevoegd, en zich alsdan in de form van *ERIJ* voortdoende, met de beteekenis, of van het bedrijf zelve, als *de* *BAKKERIJ leeren*, of van de daartoe gebezigde werkplaats, als *de* *BAKKERIJ schoon maken*.

De andere oude uitgang voor de eerste bijvoegelijke form van werkwoorden was *AND*, thans *END*, en ook deze geeft Naamwoorden van meer verholene vorming, als *Vijand*, *Heiland*, *Dwingeland*, *Trawant*, en *Vriend*.

§ 174. Insgelijks dient het eerstgenoemde *ING* tot benoeming van de Persoon, aan wie de dadelijkheid van het werkwoord wordt toegeschreven, doch alsdan niet door onmiddellijke aanvoeging, maar bij onderstelling van de verandering van den gewonen werkwoordsuitgang in dien van herhaling of voortdoring, *elen*, waardoor het achtervoegsel zich dus als *LING* voordoet. Zoo *JONGELING*, (van het ondergestelde *jongelen*, als ware 't bij voortdoring jong zijn,) *ZUIGELING*, (even zoo van *zuigelen*,) *AANKOMELING*, *HOVELING*, *LOTELING*, *UITWIJKELING*, *VERHUIZELING*, enz. 247)

247) Zoo ook, meer schijnbaar onmiddelijk van een Naamwoord, *KAMERLING*, *WATERLING*, enz., echter

§ 175. Voor afkapping, daarentegen, van de laatste lettergreep der langstaartige uitgang *elen* of *eren*, heeft men de, het werktuig aanduidende, naamwoorden in *EL* of *ER*, als *BEITEL*, van *beitelen*, ²⁴⁸) *HAMER*, van *hameren*.

§ 176. Onderscheiden van het zoo even aangewezen, door voorvoeging der *L* zich als

niet minder dan de overige door middel der onderstelde werkwoorden *kameren*, (*kamerelen*,) *wateren*, (*watere-len*,) even als *HEMELING*, van *hemelen*, dat *den hemel bewonen*, even als *huizen*, een huis bewonen beteekent. En aangenomen zelfs dat de *L* hier een wezenlijk deel van het achtervoegsel ware, zoude niettemin de spelling *HEMELLING*, (door *Bilderdijk* als *hemel-leng*, of *hemel-stokvisch* bespot,) ongerijmd zijn, omdat er geene reden ware om de *L* van den zachtstaartigen, geenen klemtoon vereischenden, naamwoordsuitgang *EL* eene verdubbeling te doen ondergaan. Zie over het verkeerde *onmiddeLLijk* in noot 257.

²⁴⁸) Het werkwoord bestaande, of ondersteld. Zoo *SLEUTEL* van *Sluiten*, dat, als ongelijkvloeiend, in de zachtscherpe *o* overgaat, (*stoor*, *gestoten*,) die naauw aan *eu* verwant is, (als *Koning*, *Keuning* in de gemeene uitspraak,) en zoo *stotelen*, *steutelen* zoude kunnen maken. Op gelijke wijze is *HEMEL* eigenlijk van *hemelen*, en dit van *heimen*, van *HEIM*, woning, nog bij ons bekend in *Heimwee*, en in zamenstelling met vele Plaatselijk Bijzonderende naamwoorden.

Ling voordoende, *ING*, is de bijvoegelijke of bijwoordelijke uitgang *LING*, als in *ONDERLING*, *MÓNDELING*, *BLINDELING*, *PLOTSSELING*, 249) die niet anders dan eene versterkte drukking op den bijvoegelijken of bijwoordelijken uitgang *ig*, of *lig*, hoogduitsch *lich* is, waarin men de *g*, met de vóórdrinking *n*, als eene zamenstelling te verstaan hebbe, welke zij somwijlen aanneemt, (gelijk men wel *honing* voor *honig* hoort zeggen, en ons *koning* in 'het hoogduitsch *könig*, zweedsch *kongel* is,) of omgekeerd, ze aangenomen hebbende, weder verliest, (gelijk van *brenge* ik *bragt*, even als van *denke* ik *dacht*.)

§ 177. Dit begrip vasthoudende, hebben wij *IG* en *lig*, *LIJK* geschreven, als bijvoegelijke achtervoegselen te beschouwen.

„Substantiven [naamwoorden] worden tot „adjectiven [bijvoegelijke woorden] ver- „vormd,” zegt Bilderdijk 250) „door de bij- „voeging van *SCH*, van *IG*, van *LIJK*, en „van *ACHTIG*. Deze woorden scheiden dan

249) Ook, bijwoordelijk, doch zonder noodzaak, *INGS*, *BLINDELINGS*, *PLOTSSELINGS*.

250) *Spraakleer*, bladz. 217.

„het kenmerkende van 't zelfstandig woord,
 „van de Zelfstandigheid af, doch niet volko-
 „men, maar met meer of minderen zweëm van
 „gelijkheid. — *Sch, ig*, en *achtig*, voegen
 „zich achter den konzontan; *lijk* achter de
 „daaraan verbonden uitgaande *e*. 251) *Sch*,
 „dat eigenlijk slechts in 't schrijven aangeno-
 „men is als een onderscheidsteeken, maar
 „nooit anders dan de eenvoudige sterke *s* uit-
 „gesproken moet worden, 252) drukt de meeste
 „volkomenheid van die gelijkheid uit. 253) Iets
 „minder in kracht is de gelijkheid, en meer
 „gelijkendheid dan gelijkheid, in den uitgang
 „*LIJK*. Nog iets zwakker gelijking is in *IG*,
 „schoon nabijkomende; 254) en *ACHTIG*

251) of ook wel, meenen wij er te moeten bijvoe-
 gen, achter de rollende *R*, die in zich zelf altijd eenen
 zweëm van naslepende *e* heeft, als KOMMERLIJK, WON-
 DERLIJK, VADERLIJK.

252) Zie hierboven, noot 96.

253) *gelijkheid*, en wel volkomene, bij voorbeeld, in
 'HOOFSCH, dat wil zeggen, zoo, als aan een hofgebrui-
 kelijk is. Maar ook werkelijke *eigenschap*, als in FRANSCH,
 aan Frankrijk eigen. Zoo IN- en UITLANDSCH, enz. Verg.
 BILDERDIJK, Spraakleer, bladz 131.

254) Eigenlijk *geheel niet* onderscheiden, noch zwakker,
 noch minder zwak dan *LIJK*, immers naar de verkiaring
 dat het laatste achter de *e*; en het eerste achter eenen

„drukt meer een zweem van gelijkijng, dan ge-
„lijking-zelve uit.”

ZOO: VADERLANDSCH, HOFSCH, HARTIG,
HARTELIJK, GROENACHTIG. „*Echter*” zoo le-
zen wij daar verder, en met reden, „*heeft het*
„*gebruik zonder inzicht in de kracht der*
„*woorden hier veel verwarring in gebracht;*
„*ook is de a/deeling niet scherp.*” 255). En
zoude de verwantschap tusfchen *ig* en het hier
bijgebragte *achig* af te nemen zijn uit eené ver-
gelijking met het hoogduitsch, hetwelk voor bei-
de *lich* heeft, en zoo wel GRÜNLIICH voor *groen-*
achtig, als HERZLIICH met den zin van *hartig*
en met dien van *hartelijk*) zegt.

luitmedeklinker wordt aangevoegd. De onderscheiding
komt alleen in zoo verre te pas, als *LIJK* fomwijlen voor
eene afkapping van *Gelijk* mogt te houden zijn, als in
VADERLIJK, *gelijk een vader*, [doch waaromtrent ook
eventzeer aannemelijk is wat in de *Spraakleer* bl. 132
gezegd wordt: „Men mag echter op grond beweerén,
„dat deze uitgang *eigenlijk geene andere* dan die van *ig*
„is.” Maar ONMIDDELIJK (*Onmiddelig*) is zonder twijfel
niet met *gelijk* zamengesteld, en dus niet *OnmiddèLLijk*.

255) Aanmerking, die omtrent schier alle gedeelten
der *Spraakleer* geldt, doch niets wegneemt van de ge-
pastheid van uit den wezenlijken sarr der taal op te del-
ven onderscheidingen, hozeer dan in zulk geval geen
gezag bij te brengen zij van schrijvers, uit eenen vroe-
geren tijd dan de opsporing en kennis daarvan zelve.

Doch een geheel ander dan *dit* achtig, dat zonder klemtoon is, is *ACHTIG*, den klemtoon op de eerste lettergreep hebbende, en her voorgevoegde woord dien doende verliezen, in het hoogduitsch *HAFTIG*, eene wezenlijke *gehechtheid*, *verknochtheid*, en van daar *eenzelvigheid* te kennen gevende. Wij hebben daarmede alleen de zamenstelling *WAARACHTIG*, (hoogd. *wahrhaftig*) zoo veel als *op de innigste wijze de waarheid hebbende, met de waarheid eenzelvig*, waarom ook *de waarachtige* als eene benaming der Godheid gebezigd wordt. Den basterduitsgang *HAFTIG*, met eenen halven klemtoon op het voorgevoegde woord, hebben wij in sommige zamenstellingen, als *MANHAFTIG*, *HELDHAFTIG*. 256)

§ 178. Tusschen *IG* en *LIJK* hebben vroegere schrijvers in dier voege onderscheiden, dat zij het eerste, met insmelting der *e* des naamwoords, tot vorming van Bijvoegelijke, het laatste, met behoud dier *e*, tot vorming van Bijwoorden gebruikten, als: *VLIJTIG*, *VLIJTE-*

256) In het hoogduitsch *haft*, niet *haftig*, als in *WAARHAFTIG*. Dit *haft* wordt bij de Duitschers ook in den zin van ons andere *achtig* of *lijk* gebruikt, als *ZWEIFELHAFT*, *twijfelachtig*, *MEISTERHAFT*, *meesterlijk*.

LIJK, VERSTANDIG, VERSTANDELIJK. De laatste vorming in onbruik geraakt zijnde, is daaruit de vergissing ontstaan, dat men het achtervoegfel *LIJK* bijzonder voor een kenmerk der Bijwoorden begon te houden, en het als zoodanig zelfs aan de Bijvoegelijke woorden, op *ig* uitgaande, toevoegde, waardoor sommigen zelfs zulke onderscheidingen als *Vlijtig* voor het Bijvoegelijke, en *Vlijtiglijk* voor het Bijwoord, eene *netheid* meenden te zijn, die door velen, dan ook toegepast op andere keurigheden van weinig beduidenis of zelfs met welluidendheid en zin somwijlen strijdig, 257) als het wezen

257) zoodanige, bij voorbeeld, als de nooit te verzuimen verbuiging van lidwoorden, enz., en de ontelbare zinslijdingen, of liever *zin-kervingen*, telkens wanneer slechts een woord, hoe wezenlijk ook tot het verband der rede behoorende, schijnen mag daaruit, zonder juist de spraakkunstige woordschikking onvolledig te maken, gemist te kunnen worden. Zie BILDERDIJK, *Spraakleer*, inzonderheid bl. 359, 360. Zoo heeft de proevenverbetersaar van mijne *Levensschets van Lord Byron* (bij de wed. J. Allart uitgegeven) mij ergens het tegenovergestelde door zeggen van wat de meening was, en is mijne *Description de Rotterdam* (bij Arbon en Krap) onleesbaar geworden, omdat men, ter drukkerij, voorl waar *qui* of *que* gezet werd, op hollandsche wijze de *comma* heeft ingevoegd.

der taalkennis werd aangemerkt en daarvoor in de plaats gesteld.

§ 179. De zoo even gedachte verzinning omtrent den aart van het achtervoegsel *LIJK*, als reeds vrij algemeen afgekeurd, verder onaangeroerd latende, hebben wij een ander gebruik van den zelfden uitgang te bezien, de toevoeging daarvan; namelijk, (waar 't noodig is, met de voorafgaande tuschenademing *e*,) aan wortels van werkwoorden, wanneer hij de zelfde beteekenis schijnt te hebben (van de *mogelijkheid* der daad), als het anders daartoe dienende *BAAR*.

Dat er evenwel verschil in de wijziging moet zijn, is reeds daauidit op te maken, dat wel sommige woorden met beide, doch andere alleen met het eerste, en weder andere alleen met het laatste achtervoegsel kunnen zamengesteld worden. Zoo: alleen *TILBAAR*, *LOSBAAR*, *VERKOOPBAAR*, *BREEKBAAR*, maar *ONVERBREEKBAAR* en *ONVERBREKELIJK*, gelijk *ONBESCHRIJFELIJK* en *ONBESCHRIJFBAAR*, *OMOMKOOPELIJK* en *ONOMKOOPELIJK*; *GELOOFELIJK*, *ONGELOOFELIJK* en *GELOOFBAAR*, *ONGELOOFBAAR*. Zoo *DOENLIJK*, en (minder gebruikelijk) *DOENBAAR*. Maar alleen *GEBEURLIJK*, en niet *GEBEURBAAR*;

de ONZIENLIJKE, niet de ONZIENBARE, en daarentegen wel de ONZIGTBARE met eene andere samenstelling. Het onderscheid, offchoon door onverschillig gebruik veelal verward, kan wel daarin liggen, dat het achtervoegsel *LIJK* de mogelijkheid der zaak (of, bij ontkenning, de onmogelijkheid) in zich zelve, *BAAR*, daarentegen, die als in verband gedacht met eene aanwending van krachten voorstelt. Zoo ware dan *BEDERFELIJK*, wat in zich zelve aan bederf onderhevig is, *BEDERFBAAR*, wat, door eene aanwending van krachten daartoe, bedorven kan worden. 258)

§ 180. Een ander achtervoegsel tot vorming van Bijvoegelijke woorden is *ZAAM*, 259)

258) waarbij dan nog te onderscheiden is de, niet met een Werkwoord, maar met een Naamwoord zamengeselde achtervoeging *LIJK*, als in *VERDERFELIJK*, *verderf toebrengeude*.

259) wortelwoord van het niet gebruikelijke Werkwoord *zamen*, waarvan *zamenen* en *zamelen*, maar in aart en oorsprong, (gelijk de woorden op *m* in het algemeen,) uit eene eerste bijvoegelijke form gesproten, uit *za ing*, namelijk, van *za en*, nu *zaai jen* geschreven, waaruit ook *zaad* en *verzaden*, en hetwelk in zijnen oorsprong vereeniging of bijeenvoeging uitdrukt, waarvan nog, (zoo wij bij *Bilderdijk* waargenomen vinden) de spreekwijs:

ten opzichte van welken wij Bilderdijs verklaring geheel mogen overnemen: „Deze drukt „eigenlijk eene duurzame en altijd eenstemmige „wijze van zijn of handelen uit. VREEDZAAM „onderscheidt zich zoo van *Vredig*, GEDU- „ZAAM van *gedurig*, EENZAAM van eenig,” enz. 260)

Van de Naamwoordsuitgangen *heid*, *schap*, *nis*, *dom*, *sel*, *sem*, *ij* of *nij*, de basterduitgangen *eel* en *aadje*, en de meer verholene, als *nd* (*end*), *e*, *we* of *uwe*, *st*, *te*, hoe gemeenzaam ook, zal wel eene meer bijzondere aanwijzing (ook als het geslacht bepalende) niet overbodig zijn. Het is daarom dat dit stuk, waarover vooral Bilderdijs diep opgespoorde grondregelen een helder licht verspreid hebben, best in een afzonderlijk Aanhangsel zal te behandelen zijn.

het was er met menschen gezaaid, offchoon tegenwoordig *zaaijen* meer als *verstrooijen* wordt aangemerkt. BILDERDIJK *Spraakeer*, bladz. 134.

260) *Spraakeer*, bladz. 218.

B E S L U I T.

Beschouwdn wij de verklaring der Voorvoegselen en Uitgangen als een allerwezenlijkst vereischte der *Spraakleer*, ziedaar ook de grens, waarbij deze zich van de *Woordbeschrijving* of het Woordenboek afscheidt. De eerste gaat nu tot de *Schikking* der woorden tot volzinnen over; het laatste omvat de niteenzetting van derzelve *Beteekenissen*, en verder, voor zoo veel des noods, van derzelve *Afleiding*, uit de eigene of uit vreemde spraken.

En het mag niet ontveinsd worden, dat, vooral ook in de beide laatstgenoemde opzichten, het, als eene noodloots, naar uitheemsche bestekken, zamengesteld gebouw onzer Taalkennis alle hechtheid van grondslagen mist.

Het was een heuchelijke lichtstraal, als door de duisternis heenbrekende, toen, voor bijkans dertig jaren, het Eerste Deel van het *Neder-*

duitsch Taalkundig Woordenboek van de pers kwam. Wat er ook op de wijze der latere taalbeoefening aan te merken zij, deze werd meer en meer algemeen, en de kennis van taalregelen, (hoedanig dan ook,) voor ruim twintig jaren in eene begunstigde Spraakkunst voorgedragen, drong meer en meer tot alle volksklassen door. In zoo verre, zal dan hier het door beide werken gestichte nut in geen deele ontkend worden.

Maar de VEREISCHTEN, welke men zich bij het *Woordenboek* ten doel gesteld had, bestonden naar luid van het Voorberigt, in *het aanwijzen der Partes Orationis of Rededeelen*, en in *het Spelln van ieder woord*, volgens zijnen oorsprong, voor zoo veel die te ontdekken was.

Op zich zelve, en buiten verder terugzigt op aanleg en uitvoering, ware het dus welligt eene niet dan zeer natuurlijke vraag, of niet, in dit meer gevorderd tijdvak, ook een, meer in het wezen der taal dringend, *Woordenboek*, voor den taalliefhebber, en vooral voor den taalonderwijzer, eene behoefte geworden zij? of niet daarbij juist datgene tot *hoofdbedoeling* zoude dienen gesteld te worden, wat bij het voorhandene slechts als eene *bijzaak*, eene toevallige verrijking, een, zoo men het dus

noemen mag, *niet obligaat* gedeelte, beschouwd werd, en waaromtrent de geleerde zamenteller van het voorhandene werk zelf, in zijn Voorbetigt, zegt, dat hij „het NIET „ONDIENTIG oordeelde, om, *in navolging „van J. C. Adelung*, TEVENS de verschil- „lende *BETEKENISSEN der woorden* op „te geven.” Immers, het kan geenszins bevreemden, dat, waar een zoo teeder punt als de bepaling van de verschillende beteekenissen der woorden NIET de *hoofdbedoeling* was, die bepaling ook NIET met *genoegzame juistheid* geschied zij, gelijk dan ook later, in de Voorrede voor het eerst onlangs tot stand gebragte *Woordenboek der Synonimen*, door den Auteur van het Taalkundig Woordenboek zelven erkend is, dat in dit opzigt, (de *juiste* bepaling der *beteekenissen* namelijk,) voor onze spraak nog geen Woordenboek bestond.

Daarenboven had het *Nederduitsch Taalkundig Woordenboek*, tot dus verre, voor velen, tweederlei ondoelmatigheid. *Vooreerst*, den breed aangelegden Druk, die het te kostbaar maakte voor de meesten dergenen, voor welken zulk een werk meest nuttig en noodzakelijk is. *Ten tweede*, het onovereenkomstige der Spelling in de eerste Deelen met de

inmiddels op staatsgezag voorgeschrevene en alsnog in vele, althans lagere, scholen gevolgde.

Dit laatste gebrek, nu, was natuurlijkerwijze bij het thans op nieuw ter pers zijnde, ten titel voerende *Beknopt Nederduitsch Taalkundig Woordenboek*, ligt te verhelpen. Tot vermindering der kostbaarheid, echter, is daarbij zeer weinig gedaan. 261)

261) Ook is het oogmerk niet, hier bijzonder op die minkostbaarheid aan te dringen. *Mogelijk* ware het, bij eene nieuwe onderneming, een *imperiaal*-formaat en letter gelijk de thans aangekondigde drukken van Cats en Vondel te kiezen; *allernuttigst*, niet slechts tot vermindering der kostbaarheid, maar ook tot wegneming van het *moeijelijke* van telkens in eene menigte van deelen of stukken te moeten omtasten; maar, althans zonder eene zeer ruime deelneming, *ondoenlijk*. Doch bij het *Beknopt Nederduitsch Taalkundig Woordenboek* valt in het oog, dat het geheel, zal het op den zelfden voet als het uitgekomeene Eerste Deel worden afgewerkt, niet slechts *Vier* Deelen, (zoo de Uitgevers aankondigen,) maar — gelijk naar het *gestal* van de daarin behandelde bladzijden van het vroegere ligt te berekenen valt, — *Zes en schier een half* deel van gelijke dikte als het Eerste Deel zal moeten beslaan, en dus ook de prijs, naar evenredigheid van dien van het Eerste Deel, nog tot hooger bedrag kan komen, dan dat, waarvoor het groote werk zelve thans gercedelijk verkrijgbaar is.

Doch het wordt niet alleen als eene „*ver-* „*korte,*” maar ook als eene „*veel verbeterde*” uitgaaf aangekondigd. En dit is het wel, wat voornamelijk te bezien staat.

De *afleidingen*, in de eerste uitgaaf voorkomende, meestal onbeduidende, en weinig in het wezen der taal dringende, zijn, ja, hier weggelaten; zoo ook menig, in den aanleg van het werk niet pasfend, *verouderd* woord. Maar was het wel voor mogelijk te houden, dat de beroemde zamensteller, thans, na een dertigjarig tijdverloop, hetzij lust of krachten zoude hebben om den geheelen *aanleg* zelven te VERANDEREN? en dit toch hadde hij moeten doen, indien hij, thans, datgene tot zijne HOOFDBEDOELING hadde willen maken, wat — als reeds opgemerkt, — bij de eerste bewerking slechts eene *bijzaak* was, welke hij, TEVENS met de twee verklaarde hoofdvereischen, niet ondienftig oordeelde.

Wat meer is, het zelfde wat omtrent de onjuistheid in de opgave van vele beteekenissen aan te merken was, en ook (gelijk 't wel niet anders kon,) aan te merken is gebleven, geldt omtrent het gemis van redekunstige juistheid in de *verklaringen* in het algemeen.

Immers, wij lezen in het *Beknopte*, zoo

wel als in het Eerste, op A: „Zij is *kort*, als [in] *man*, *rad*; en WORDT *lang*, door „bijvoeging van eene tweede A, als [in] *maan*, „*raad*.” — hoewel, juist naar de ingevoerde en hier ten grond gelegde spelling, de *a*, (en elke klinker,) in zich zelve, niet door eenen sluitmedeklinker gevolgd, *lang* is, en (ten zij verdubbeld) door eenen daarop volgenden Sluitmedeklinker *kort* WORDT, gelijk in *Na*, *Nat*.

Zoo lezen wij, op AALMOES, wel niet meer dat het van „het” [basterd] „lat. *eleemosyna*” zoude afstammen, maar toch nog dat het oulings eene „*broodtafel*” (!) beteekende.

Zoo vinden wij op AAN, (tot de belangrijkste soort der Rededeelen behoorende, als het fijnste weeffel der taal erkend,) *hoegenaamd* GEENE *Onderscheiding* van beteekenis, ten zij de zeer zonderlinge, dat het, *achter een werkwoord* gevoegd, *de mogelijkheid eener zaak* zoude uitdrukken! en voorts dat het, met *andere woorden* zamengevoegd, „*onderscheidene beteekenissen*” heeft, waarvan de (onvolledige) opgave met een „*enz.*” wordt besloten.

Zoo stooten wij overal, even als in het vroegere werk, op *gemis* van spreekwoordelijke zeggingen of van derzelve verklaring, en op

verwarring van de Rededeelen zelve, inzonderheid van eigenlijke (afscheidbaar) *zamengestelde werkwoorden*, en werkwoorden, zijdelings in verband gesteld met een voorwerp door middel van een betrekkingwoord, (met *zamengestelde beheersching*, zoo de franschen zeggen, *régime composé*,) gelijk, om slechts één voorbeeld te noemen „*het hangt aan een zijden draad*” wel zeker op HANGEN, maar niet op AANHANGEN thuis hoort.

Volgens de aankondiging, ook, zoude van de *aanmerkingen*, bij de uitgave van het vroegere Woordenboek in onderscheidene tijdschriften medegedeeld, „het noodige gebruik” gemaakt zijn. En echter lezen wij nog op de eerste bladz: A, „de eerste en enkelvoudigste (?) de „vijf klinkeren, die *door de ongedwongenste opening van den mond*, zonder moeite, wordt „voortgebracht,” hoewel een Recensent in der tijd die verklaring, zelfs met scherpheid, belagchelijk maakte.

En is er wel *eenig* gebruik gemaakt van dien onwaardeerbaren taalfchat, van die waarlijk meesterlijke waarnemingen en nasporingen, in Bilderdijks, meestal eerst na de bewerking van het vroegere woordenboek in het licht gekomen, veelvuldige werken, inzonder-

heid in zijne *Verhandeling over de Geslachten*, en in zijne *Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden* verspreid. 262)

Alleronbegrijpelijkst is de veronachtzaming van eene andere, voortreffelijke, hulpbron. Naar luid der aankondiging, zoude vooral „het „onlangs in het licht verschenen *uitlegkundig „woordenboek der tweede klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut*, zoo ver „hetzelve in druk is uitgegeven,” den geleerden zamensteller, bij de behandeling der uitgave van dit *Beknopt Woordenboek* „van het „grootste nut” geweest zijn. En nogtans missen wij al dadelijk, op „AAMACHTIG (ook „*Aamechtig*)” de aanmerking dat dit woord, door Hooft *Aamhechtig* geschreven, van *Adem* en *Hechten*, (als bij wien de adem steek blijft,) kan afgeleid worden, en dat derhalve

262) Hoe hevig toch de botsing zijn moge tuschen 's Mans begrippen en de algemeenere over *andere* onderwerpen, (omtrent welke ook de Schrijver dezès vergelijkt is van zijne leer te beamen,) bij niemand, zijns verstands magtig, is immers het vooroordeel te vermoeden, dat men van Dengenen, van wiens godsdienst- en staatsbegrippen men afkeerig is, ook geene onderrigting omtrent de afleiding of beteekenis van een woord zoude mogen aannemen.

Aamechtig, en niet *Aamachtig*, de natuurlijke spelling is. — Zoo ook missen wij AANBAGGEREN, fig. voor Aanwinnen; AANDEEL in den zin van het onduitsche *quota*; AANVOEGEN voor Uitgesteld worden; AAN-EENHOUDEND als tegenstelling van Afgescheiden; ja, het door welgemelde Tweede Klasse van het Koninklijk Instituut uitdrukkelijk aangeprezen AANERGEREN, (*Aanargeren*), voor Verergeren; om niet méér te noemen.

Het aangevangene *Beknopt Woordenboek* laat dan, om er het zachtste van te zeggen, nog veel te wenschen over. Doch, opdat men den Schrijver dezès niet verdenke, als wilde hij zich bot vieren in de bedilling, die *ligt*, zonder zich te durven wagen aan de kunst zelve, die gewis *moeijelijk* is, zij hier eene, zeker nog onvolkomene, *Proeve* ingelascht van eene wijze van bearbeiding, door welke, zijns achtens, het doel toch eenigermate nader zoude worden getreden.

Wat uit de hier volgende bladzijden zal te beoordeelen staan, evenwel, kan niet veel meer dan slechts de *aanleg* van zulk een werk zijn, ter *vergelijking* met het voorhandene. Zonder opzettelijke toerusting tot de bearbeiding, was het niet mogelijk daaraan ook slechts die

mate van volkomenheid te geven, die anders in des Schrijvers ontwerp zoude liggen. En, dit zij vooral bij den bescheiden Lezer in het oog gehouden, aan geene onderneming is het misfchien meer dan aan deze eigenaartig, dat de vereischten ter meerdere volmaking zich eerst onder de behandeling zelve opdoen.

A, *vr. naamw.* De eerste letter der letterlijst. *Eene kleine a*, (bij letterz.) *eene a onderkas*, *eene groote (kapitale) a*. — SPREEKW. *Iets van a tot z vertellen*, (van stukje tot beetje, van het begin tot het einde.) *Hij kent geene a voor eene b*, (is zeer onwetend en onhoosel.) *Die a zegt, moet ook b zeggen*, (eene ondernomene zaak moet naar eisch voortgezet worden.) — Zamenst. **A-BAKJE**, *onz. naamw.*; bij letterzetterz.

— Als woordklank, heeft de letter *a* drierlei uitspraak. Wanneer de lettergreep, die de *a* tot klinker heeft, zonder sluitmedeklinker is, blijft de uitspraak des klinkers gelijk aan zijne benaming; hij is dan *lang*, zoo men 't noemt, bijv. *Ra*, *Pa der*, *Manen*. Minder schel, *kort* zegt men, klinkt de *a*, wanneer zij op eene sluitmedeklinker overgaat, als in *Pad*, *Man*, *Asch*. In toonlooze lettergrepen is zij slaauw, of *dof*, als in de eerste van *Kaptein*, *Papier*, de middelste van *Bacharach*, of de laatste van *Maandag*. *Om*; in weerwil van den sluitmedeklinker, de eerste uitspraak te behouden, of *lang* te blijven, moet zij verdytbeld worden als in *Maan*, *Aan*, *Naam*. Maar ook de dubbelde *a* kan *dof* zijn, namelijk wanneer de lettergreep toonloos is. Zoo heeft men in *die kalnte*, *na aan vreugd*, de drierlei *a*. „Zeker” zegt daaromtrent BILDERDIJK, „doen wij kwalijk met hier en overal *aan* te schrijven, in plaats van het oude *ane* dat nu eens als *aan* en dan als *an* klonk.” *Nederl. Spraakl.* bl. 28.

A, *vr. naamw.* De eerste toon der duitſche toonladder, (de *la*, of zesde toon, der franſche.) *Eene a aangeyen.* Ook het akkoord van dien toon: *Een zangſtuk in a.* Zamenſt. **A-KRUIS**, *vr. naamw.* **A-MOL**, *vr. naamw.* **A-SLEUTEL**, *m. naamw.* **A-SNAAR**, *vr. naamw.* **A-TOON**, *m. naamw.*

A, *betrekkingswoord*, in den gemeenzamen ſpreektrant voorkomende als het franſche *à*, tot. *Twee a drie. Tien a twaalf.*

— Wellicht eene verkorting van *Of*, even als de Eng. hun *of the clock*, *on the clock*, gewoon zijn *o' clock* te ſchrijven, en ſchier *a clock* uit te ſpreken. Zoo was *A* oudtijds eene verkorting van het beroovend voorzetſel *Af*, of *Ave*, in den zin van *On* gebezigd, en zeide men *Awijs*, (*Avewijs*), *Awaerdig*, (*Avewaerdig*), van *Onwijs*, *Onwaardig*. Even zoo werd het voor het niet bepalende lidwoord, een, (eng. *a*.) genomen: *a man*, thans: *een man*.

A, (naar de ingevoerde ſpelling, tegen hare eigene regelmaat, *AA* geſchreven; — bij **BILDERD. A**.) *vr. naamw.* oudtijds met de algemeene beteekenis van water, (het fr. *cau*.) thans een naam van onderscheidene riviertjes en beken.

AA, zie **A**.

AADJE, uitgang van (*vr.*) naamw. fr. *age*, ital. *aggio*. Het zakelijk deel eens werkw., met dezen uitgang, heeft de beteekenis van eene *aanhoudendheid* van de daad des werkwoords, *Vrijaadje*, *Boelaadje*. Met een Soortelijk Bijzonderend naamw. verbonden, geeft *aadje* daaraan de beteekenis van een Zamenſtel van zaken van de door het naamw. benoemde foort, als: *Zeilaadje*, *Pakkaadje*, verg. **PERSONAADJE**.

AAFSCHE, *bijv. w.* Linksch, ſlinksch; eigenlijk: van regtsch *af*, of onregtsch, zie dat woord. Zoo, *oulingſ*, *aafſcher hand*, *avescher hand*, met de onregtsche, linker, hand.

— Het woord is bijna veroud. en ſchier alleen overig in de ſpreekwijs: *aaffche trekken*, *ſlinksche trekken*.

AAGT, *vr. naamw.* (Zamenſt. **AAGTAPPEL**, *m. naamw.*) Zekere vrucht.

AAGT, *vr. naamw.* (verkleinw. **AAGTJE**, *onz. naamw.*) De vrouwennaam *Agatha*.

AAIJEN, *hepal. werkw.* en dus met **Hebben**. Met de handjes liefkozen en *aai* zeggen, gelijk zuigelingen doen. *Aai* is, bij kinderen, even als het tusfchenwerpsel *Ei* van volwasfenen, een vleiwoordje.

AAK, *vr. naamw.* (eigenlijk *A-ig*, van *A* of *AA*, water, en den uitgang *ig*; dus *Waterig*, tot het water behoorende, **BILDERD**. — oudtijds met eene voorgevoegde *n* gefchreven, *Nake*, nog in het tegenwoordig hoogd. *Nachen*,) zeker vaartuig, „als wilde het zeggen een watertuig,” zegt **TUINM. V. op de Fakkel**.

AAL, bijna veroud. *voorzetsf.* tot zinverfterking, thans ***AL**.

— nog overig in *Aaloud*, d. i. van hooge oudheid: naar de aangenomen spelling *Aloud* gefchreven. Voorheen was *Aal* of *Ael* ook een beroovend voorz. gelijk *Af* of *Om*. Zoo was *aelmachtig*, amachtig, onmagtig, bij **KILIAAN**. Van hier **AALWARIG** bij **HOORT**, **AALWAARDIG** bij **CATS**, voor gemelijk, d. i. geneigd om af te keuren, onward te keuren. **KON. INST.**

— Het woord fchijnt van noordfchen oorfprong te zijn, en overeen te komen, met het ijsl. *ala*, vet, voedend: *Al*, in het oude noordsch, beteekende Bier; bekend is het eng. *Ale* als de naam van zekere bierfoort.

AAL, *m. naamw.* Zekere vette, glibberige vifch, foort van paling. *Zoo glad als een aal*, geheel berooid, van alles ontbloot. **SPREEKW.** *Eenen aal bij den ftaart hebben*, iets ondernemen hebben dat ligt mislukken kan. Zamenft. **KWABAAL**, **MEERAAL**, **PUNTAAL**, **ZANDAAL**, **ZEEAAL**; zie die woorden. **AALGEER**, *m., n.* zie **ELGER**; **AALKAAR**, *m. n.* **AALKORF**, *m. n.* **AALRIJK**, *bijv. v.* **AALSHUID**, *m. n.* **AALSPEER**, *vr. n.* zie **ELGER**; **AALSTEEK**, **AALSTEKER**, **AALSVEL**, zie de drie laatte woorden op hunne plaats.

AALBES, **AALBEZIE**, *vr. naamw.* van *Aal*, vet, en *Bes* of *Bezie*,) zekere fappige bezie. — Zamenft. **AALBESSENBOOM**, **AALBEZIENBOOM**, *m. n.* **AALBESSENSAP**, **AALBEZIENSAP**, *onz. n.* **AALBESSENTAART**, **AALBEZIENTAART**, *v. n.*

AALMOES, *vr. naamw.* meerv. *Aalmoczen*, (van *Aal* en *Moës*, voorheen verkeerdelijk *Almoes* gefchre-

ven,) vernederende gift aan bedelenden. *Gij zult nog om eene aalmoes vragen.* Ook: vrijwillige gift aan behoeftigen. *Aalmoezen uitdeelen.* — Zamenst. AALMOEZENIER, AALMOEZENIER, AALMOEZENIERSHUIS; zie die woorden.

— De spelling *Almoes* schijnt daarop gegrond te zijn, dat men het woord, te onregt, heeft afgeleid van het gr. *Eleemosyne*. „Het is *aalmoes* (laatst gerecht,) en bestond in de snede roggenbroods, waar men in plaatse van ta-felbord van at.” BILDERD. *Geflacht.* op ALMOES. Zoo eet men nog tegenwoordig, naar de beschrijving van reizigers, in Abyssinie, den met peper en zout gekruiden rol raauw vleesch, van en met zekere koeken, die op grovere liggen, welke laatste, met het daarop overgeblevene, na den maaltijd, aan de slaven gegeven worden. — *Moës* is eigenlijk *Spijs*, zie MOES, en *Aal* is *vet*, zie AAL, *voorz.* Zoo ware dan AALMOES *vette spijs*, gelijk de overgeschoten brokken van den maaltijd der heeren, in vergelijking met de gewone voeding der slaven, wel konden genoemd worden.

AALMOEZENIER, *m. naamw.* aan R. K. hoven, geestelijke, met de uitdeeling der vorstelijke aalmoezen belast; — als vertaling van het fransche *aumônier*, ook Veldbiechtvader, of R. K. geestelijke, bij het krijgsvolk aangesteld.

— ook in het algemeen Iemand die aalmoezen geeft; doch alleen in de volgende zamenstelling.

AALMOEZENIERSHUIS, *onz. naamw.* Gesticht tot onderhoud van arme gebrekkigen, inzonderheid hulpeloze kinderen.

AALLOUD, zie ALOUD.

AALSTEEK, *m. naamw.* Het regt om aal te mogen steken. *Den aalsteek pachten.*

AALSTEKER, *m. naamw.* Iemand die aal steekt:— ook, het werktuig daartoe; zie ELGER.

AALSVEL, *onz. naamw.* Het vel of de huid van eenen aal. SPREEKW. *Een koopman in aalsvellen*, iemand, wiens handel zich tot waren van bijkans geen waarde bepaalt.

AAM, *onz. naamw.* Zeker wijnvat.

AAM, verkort. van *Adem*, zie ADEM.

AAMACHTIG, zie AAMECHTIG.

AAMBEELD, zie AANBEELD.

AAMBEI, zie AANBEI.

AAMBORSTIG, *bijv. w.* Benaauwd van borst, niet wel adem halende. AAMBORSTIGHEID, *vr. naamw.*

AAMECHTIG, ook AAMACHTIG, *bijv. w.* Door vermoeyenis buiten adem. AAMECHTIGHEID, *vr. naamw.*

— „*Aamhechtigheid*, schrijft HOOFT, H. d. G. 142, „9, als achtte bij *aamhechtig* afgeleid van *adem* en *hechten*, bij wien de adem steken blijft.” KON. INST. Dit aannemende, is de spelling *aamechtig* boven *aamachtig* te verkiezen. Ware toch het woord zamengesteld uit *aam*, adem, en den uitgang *achtig*, zoo zoude het laatste, als den klemtoon hebbende, het *achtig* moeten zijn dat in *Waarachtig* voorkomt, anders *Haftig*, *hebbende*, zie *ACHTIG*, en alsdan ware de beteekenis juist het tegenovergestelde van hetgeen de letterlijke vorming zoude aanduiden. Ware daarentegen, gelijk sommigen te onrecht wilden, *Aamachtig* zoo veel als *Onmachtig*, namelijk zamengesteld uit *A*, beroovend voorzetfel, en *Machtig*, zoo zoude men, naar de regelmaat der aangenomen spelling, *Amagtig* moeten schrijven. In beide Taalk. Woordenboeken van den Heer WEILAND, wordt *Aamechtig* op *Aamachtig* overgewezen; doch het Woordenboek der Synonimen spelt *Aamechtig*.

AAMTOGT, *m. naamw.* zie ADEMTOGT.

AAN, *betrekkingwoord*. Met het naamwoord altijd in den vierden naamval, de valbuiging van den lat. *dativus* of derden naamval vervangende, en de betrekking aanduidende van:

A. Bezit of Aanhoorigheid, (toestand van rust:) *Aan wien behoort dit? De sterren aan den hemel. Aan boord zijn. Aan de ketting liggen.* Oneigenlijk: *Aan hem is weinig gelegen. Aan ligchaam en ziel krank zijn.*

meer bepaaldelijk:

a.) Nabijheid: *Hij woont aan de poort. Tot aan de poort gaan. Kom aan mijne zijde. Het mes aan de keel zetten.*

b.) Aanraking: *Het hangt aan den wand. Aan*

eenen paal binden. Zich aan eenen steen flooten. Wie heeft aan de kaas gesneden?

B. Toevoeging of Overgang, (toestand van beweging:) *Aan wien gaaft gij dit? Aan iemand eenen brief schrijven. De kroon kwam daardoor aan Willem III. Aan boord gaan.*

meer bepaaldelijk :

a.) Toenadering: *Aan het licht, aan den man brengen. Aan den arbeid, aan het werk gaan.*

b.) Aaneenvoeging: *Eenen voet aan eene kous breijen. Eene punt aan eene pensnijden.*

C. Beneming, (omkeering van de vorige beteekenis:) *Aan Alexander zal men dit niet ontrukken. De verbintenis met Frankrijk heeft aan Holland veel gekost.*

meer bepaaldelijk :

a.) Verdeeling: *Aan starden scheuren. Aan stukken breken. Een stuiver aan duiten.*

b.) Verwijdering: *Van meet aan. Van den beginne aan. Van kindsbeen aan.*

— Dat men Van meet *af* aan zegt, gelijk ook Van den beginne *af* aan, is bij overtolligheid; doch die overtolligheid ligt niet in eene gelijkfoortigheid van *Af* en *Aan*, welk laatste hier zoo veel is als *Voort*, maar in het gelijkfoortige van *Af* en het voorgaande *Van*.

AAN, *voorzetsel*, meest *afscheidbaar*, en bij enkele werkwoorden *onafscheidbaar*, geeft aan de werkwoorden onderscheidene wijzigingen, als van :

— op gelijke wijze uitéén te zetten als *geschied is omtrent de betrekkingen*, door het vorige *AAN* aangeduid. —

AANAARDEN, *bepal. werkw.* en dus met *Hebben*. Het voorz. *afscheidb.* (met de wijziging eener bep. Rigting, zie *AAN*.) bij Tuinl. aan den voet van boomstammen de aarde hoogen.

AANADEMEN, *bepal. werkw.*, en dus met *Hebben*. Het voorz. *afscheidb.* (Met de wijzig. eener bep. Rigting, zie *AAN*.) Door aanblazing van den adem of asem bevochtigen of verwarmen. Bij verguld. *Het goud aanademen.* — Van hier *AANADEMING*, *vr. naamw.* De daad dier aanblazing. Zie *ING*. Ook fig.

voor gunst, bijstand, als: *Goddelijke aanademing*, bij HOOFT, zie KON. INST.

AANARGEREN, zie AANERGEREN.

AANASEMEN, *werkw.*, het zelfde als AANADEMEN en AANADEMING, zie die woorden; het laatste echter niet in den fig. zin.

AANBAFFEN, ook AANBLAFFEN, of AANBASSEN, *bepal. werkw.* en dus met Hebben. Het voorz. *afscheidb.* (Met de wijzig. eener bep. Rigting, zie AAN.) *Die hond blaft alle menschen aan.*

— In eigenlijke beteekenis, is het een of ander der drie woorden te gebruiken, naar aanleiding van het fijnere verschil van zin, zie BASSEN; Leenspreukig is *Aanbasen* te verkiezen. *De lauter möge mij aanbasen.*

AANBAGGEREN, *bepal. werkw.*, en dus met Hebben. Het voorz. *afscheidb.* (Met de wijzig. van Zinversterking, zie AAN.) *Gij moet wat aanbaggeren.* — (Met de wijzig. der Bezitverkrijging, zie AAN.) Fig. voor Aanwinnen. Bij HOOFT: *zoo men schoon* (dat is, alhoewel men) *aanbaggert, men heeft er luttel wil van.* KON. INST.

AANBAKKEN, *bepal. werkw.*, en dus met Hebben. Het voorz. *afscheidb.* (Met de wijzig. van Zinversterking, zie AAN.) *Gij moet wat aanbakken.* — *Niet-bepal. werkw.* met verander. van toestand, en dus met Zijn. Het voorz. *afscheidb.* (Met de wijzig. van Samenhechting, zie AAN.) *De rijst is aangebakken.* — Van hier: AANBAKSEL, *onz. naamw.* Het aangebakkene, zie SEL.

AANBASSEN, zie AANBAFFEN.

AANBEELD, *onz. naamw.* (Bij BILDERD. *manl.*; als zijnde zamengesteld uit *An* of *On*, dat is *Op*, en *Belt* of *Balt*, wortel van het oude *werkw. Balten*, slaan. Letterlijk dus, *Opslag.*) Bij smids, de ijzeren bloktafel om op te smeden. Fig. *Ik zal nog dikwijls op dat aanbeeld slaan*, nog dikwijls op die zaak terug komen.

— De spelling *Aambeeld*, was door velen verkozen om de uitspraak, die de *n* voor *b* tot *m* maakt. *Ambeeld* komt den oorsprong nader, gelijk ook het hoogd. *Ambofs* heeft.

AANBEENEN, *bepal. werkw.* en dus met Hebben.

Het voorz. *afscheidb.* (Met de wijzig. van Zinversterking, zie *AAN. Beenen*, gemeenz. voor Stappen of Loopen genomen.) *Gij moet wat aanbeenen.*

— Volgens *WEIL. Bekn. W.* zegt men ook, bedrijvend, (bepalend overgankelijk:) *Ik zal dat wel aanbeenen*, in den zin van Klaar krijgen.

AANBEGIN, *onz. naamw.* Met het zinversterkende *Aan*. Eerst begin. *Van aanbegin*, Bij *HOOFD*, zie *KON. INST.*

AANBEHOOREN, *niet bepal. werkw.* met voortdur. van toestand, en dus met *Hebben*. Het voorz. *afscheidb.* (Met de wijzig. van Zinversterking, zie *AAN.*) *Men geve de gevondene goederen dengenen terug, wien zij aanbehooren.* Meer gebruikelijk is *Toebehooren*. Zie **AANHOOREN** en **AANHOORIGE**.

AANBEI, *vr. naamw.* (Beter **AAMBEI**, gelijk voorheen. Nog beter, met **BILDERDIJK**, *Gessachtl.*, **AMBEI**, als van *Am*, zoogster, en *Bei*, bobbe, tepel, of speen, gelijk bij *VONDEL Moerbet*, voor moedertepel. „Zoo is” zegt *BILDERD.* „*Ambei*, voedspees of zoogspeen, maar men weet in welke toepassing.”) Zeker pijnlijk, en in het zitten hinderlijk, ongemak. *Met aanbeijen behibt zijn.*

AANBELANG, *onz. naamw.* (Met het zinversterkende *Aan*.) *Belang*, *Gewigt*, doch met meer nadruk.

— *Van aanbelang* staat dan gelijk met *van groot belang*. In *van groot aanbelang* ligt dus eene overtolligheid.

AANBELANGEN, *niet bepal. werkw.* met voortdur. van toestand, en dus met *Hebben*. Het voorz. *onafscheidb.* (Met de, hier overtollige, wijzig. van Zinversterking, zie *AAN.*) *Belangen*, *betreffen*.

— Het is enkel gebruikelijk in de spreekwijze *wat mij, u, deze zaak*, enz. *aanbelangt*, zonder andere tijden of vormen, uitgenomen de bijvoegel. form **AANBELANGENDE**, beter: *wat mij belangt*, en *Belangende*.

AANBELLEN, *bepal. werkw.*, en dus met *Hebben*. Het voorz. *afscheidb.* (met de wijzig. van *Raking*, zie *AAN.*) *Aan eene huisdeur bellen*.

— Hetzelfde als **AANSCHELLEN**, naar dat in het eene geweest meer *Bel* en *Bellen*, in het andere meer *Schel* en *Schellen* gebruikelijk is.

AANBERG, *m. naamw.* (van *Berg* met het Begin aanduidende *Aan*, zie *AAN*.) Eene langzaam opgaande hoogte voor eenen berg.

AANBESTEDEN, *pebal. werkw.* en dus met Hebben. Het voorz. *afscheidb.* (Met de wijzig. van eene bep. Rigting, zie *AAN*.) Meest gebruikelijk ten opzichte van openbare werken: De uitvoering of onderneming daarvan, op zekere voorwaarden, opdragen. Van hier **AANBESTEDING**, *vr. naamw.* De daad dier opdracht. Zie *ING*. **AANBESTEDER**, *m.* Die de aanbesteding doet. Zie *ER*.

AANBESTERVEN, *ongelijkv. niet bepal. werkw.* met verander. van toestand, en dus met Zijn. Het voorz. *afscheidb.* (Met de wijzig. van Bezitsovergang, zie *AAN*.) Bij erfenis overgaan. *Die goederen zijn hem aanbestorven.*

AANBETROUWEN, *bepal. werkw.* en dus met Hebben. Het voorz. *afscheidb.* (Met de wijzig. eener bep. Rigting, zie *AAN*.) beter: **AANVERTROUWEN**, zie dat woord.

AANBEVELEN, *ongelijkvl. bepal. werkw.* en dus met Hebben. Het voorz. *afscheidb.* (Met de wijzig. van Zinversterking, zie *AAN*; ook tot onderscheiding van het onzamengest. Bevelen, wanneer dit Gebieden zoude kunnen beteekenen.) Aan iemands behartiging voordragen. *Men heeft mij dat tijdschrift aanbevolen. Ik durf u dezen jongman aanbevelen.* Van hier: **AANBEVELING**, *vr. naamw.* Gunstige voordragt, de daad van aanbevelen, zie *ING*.

— Bij Hooft ook **AANBEVEL**, *onz. naamw.* voor Aanbeveling. *KON. INST.*

AANBIDDEN, *ongelijkvl. bepal. werkw.* en dus met Hebben. Het voorz. *afscheidb.* en *onafscheidb.* (Met de wijzig. eener bep. Rigting, zie *AAN*.) *Afscheidb.*, in den zin van Goddelijke eer bewijzen. *Onafscheidb.*, in dien van Hartstogtelijk beminnen. „Dus „zegt men zeer goed met een Rhetorische *climax*: „Ik „aanbad haar, neen, ik bad haar aan.” **BILDERDIJK**, verh. over de Gest. bl. 297. — Van hier, **AANBED**

DING, *vr. naamw.* De daad van aanbidden; echter enkel in den eersten zin des woords, zie *ING*. AANBIDDELIJK, *bijv. w. en bijw.* Verdienende aangebeden te worden, in beide beteekenissen. Zie *LIJK*. AANBIDDINGSWAARDIG, *bijv. w. en bijw.* Waardig hartstogtelijk bemind te worden. AANBIDDELIJKHEID, *vr. naamw.* zie *HEID*.

AANBIEDEN, ongelijkvl. *bepal. werkw.* en dus met Hebben. Het voorz. *afscheidb.* (Met de wijzig. van Bezitsovergang, zie *AAN*.) Verzoeken of voorstellen dat men aanneme. *Iemand een geschenk aanbieden. Zijnen dienst aanbieden.* In verdere betekenis: Zich bereid verklaren om zekere verpligting op zich te nemen. *Hij heeft aangeboden in de kosten mede te dragen.* Van hier: AANBIEDING, *vr. naamw.* De daad van Aanbieden. Zie *ING*. Bij Hooft ook AANBIEDENIS, *vr. naamw.*, zie *IS*. Met den zachterten uitgang, voor Aanbieding; KON. INST. Zie ook AANBOD.

NB. Zie *AANBIJ*... na *AANBUI*...

AANBINDEN, ongelijkvl. *bepal. werkw.* en dus met Hebben. Het voorz. *afscheidb.* (Met de wijzig. van Vasthechting, zie *AAN*.) *De paarden liepen uit den stal, omdat men ze niet aangebonden had.* (Met de wijzig. van Zinversterking, zie *AAN*.) *Gij moet dien takkebos nog wat aanbinden.* Fig. voor Met nadruk trachten te bevorderen: *Ik zal die zaak, zoo veel ik kan, aanbinden.*

AANBLAFFEN, zie *AANBAFFEN*.

AANBLAZEN, ongelijkvl. *bepal. werkw.* en dus met Hebben. Het voorz. *afscheidb.* (Met de wijzig. van Begin, zie *AAN*.) Door blazen vuur doen vatten. *De smeulende koolen aanblazen.* (Met de wijzig. van Zinversterking, *AAN*.) Door blazen heter doen branden. *Het vuur aanblazen.* Fig. in beide beteekenissen. *Onlusten aanblazen*, die doen ontstaan, of ook: die bevorderen.

NB. Zie *AANBLIJ*... na *AANBLIK*...

AANBLIKKEN, *niet bepal. werkw.* met *verand.*

van toestand, en dus met Zijn. Het voorz. *afscheidb.* (Met de wijzig. van Begin, zie *AAN. Blikken* in den zin van Lichten.) *Toen de dag aanblikte.* Ook *bepal. werkw.* en dus met Hebben. Het voorz. *afscheidb.* (Met de wijzig. van eene bep. Rigting, zie *AAN. Blikken* in den zin van De oogen opflaan. (*Zoodra hij mij aanblikte.* Van hier: *AANBLIK, m. naamw.* Schielijke wending der oogen op eenig voorwerp: en van daar: Eerste gezigt van hetzelfde.

AANBLIJVEN, ongelijkvl. niet bepal. werkw. met voortdur. van toestand, doch, even als het onzamengeft. *Blijven*, bij uitzondering, met Zijn. Het voorz. *afscheidb.* (Met de wijzig. van zinversterking, zie *AAN.*) bij voortdoring blijven; bijz. in eenige ambtsbediening blijven. *Bij de verandering van zaken, zijn slechts weinige ambtenaren aangebleven.*

AANBOD, onzijd. naamw. Hetgeen aangeboden wordt. *Dit aanbod is allezins aannemelijk.*

AANBONZEN, bepal. werkw. en dus met Hebben. Het voorz. *afscheidb.* (Met de wijzig. van Raking.) *Hoe wij ook aanbonsten, men scheen ons niet te hooren.*

AANBOTSSEN, bepal. werkw. en dus met Hebben. Het voorz. *afscheidb.* (Met de wijzig. van Raking; zie *AAN.*) *Terwijl zij dus tegen elkander aanbotten.*

AANBOUWEN, bepal. werkw. en dus met Hebben. Het voorz. *afscheidb.* (Met de wijzig. van Begin, zie *AAN.*) *Landersjen aanbouwen.* (Met de wijzig. van Bezitverkrijging, zie *AAN.*) *Huizen aanbouwen.* (Met de wijzig. van toevoeging, zie *AAN.*) *Nog eenen vleugel aan een huis aanbouwen.* Van hier: *AANBOUW, m. naamw.* Het aanbouwen, of ook hetgeen aangebouwd wordt.

AANBRANDEN, niet bepal. werkw. met verander. van toestand, en dus met Zijn. Het voorz. *afscheidb.* (Met de wijzig. van Vasthechting, zie *AAN.*) *De rijst is aangebrand.* Van hier: *AANBRANDESEL, onz. naamw.* Het aangebrande. Zie *SEL.*

AANBRASSEN, bepal. werkw. en dus met Hebben.

Het voorz. *afscheidb.* (Met de wijzig. van Zinversterking; zie *AAN.*) Bij scheepsl. Het touw, *bras* geheeten, aanhalen. Zie *BRAS*.

AANBREKEN, ongelijkvl. *bepal. werkw.* en dus met Hebben; ook *niet bep. werkw.* met verander. van toestand en dus met Zijn. Het voorz. *afscheidb.* (Met de wijzig. van Begin, zie *AAN.*) Beginnen te breken. (*Bepal.*) *Wie heeft die mand met wijn aangebroken? (Niet bep. voor Beginnen door te breken!) De dag breekt aan.*

— Niet oneigenlijk is de uitdrukking, dat het daglicht of de dageraad door de duisternis *breekt*. Minder eigenaartig, het begrip van het *aanbreken* van avond of nacht, daar veeleer hier het licht verdwijnt. Niet te min zegt men, in den zelfden zin als hierboven: *De avond, de nacht, breekt aan*. Zoo ook, in de benoemende form, als naamwoord: *bij het aanbreken van de nacht, van den dag*.

AANBRENGEN, ongelijkvl. *bepal. werkw.* en dus met Hebben. Het voorz. *afscheidb.* (Met de wijzig. van Bezitsovergang, zie *AAN.*) *Die zaak heeft mij veel voordeel, maar ook veel verdriet aangebragt.* (Met de wijzig. eener bep. Rigting, zie *AAN.*) *De opperman moet de kalk aanbrengen.* Meest in den overdragtelijken zin van Ter kennisse brengen, bijz. ter kennisse van het geregt, of van de overheid. *Het was reeds bij den officier aangebragt.* Van hier **AANBRENGER**, *m.* en **AANBRENGSTER**, *vr. naamw.* Die aanbrengt bijz. die ter kennisse van het geregt of van de overheid brengt, zie *ER*.

— De *Synon.*, zie op **AANGEVEN**.

AANBRIESCHEN, *bepal. werkw.* en dus met Hebben. Het voorz. *afscheidb.* (Met de wijzig. eener bep. Rigting, zie *AAN.*) Zie **BRIESCHEN**.

AANBRUISEN, *niet bep. werkw.* met voortdur. van toestand, en dus met Hebben. Het voorz. *afscheidb.* (met de wijzig. eener bep. Rigting, zie *AAN.*) *De zee bruist aan.* Fig. *Tegen iemand aanbruisen*, driftig tegen iemand uitvaren.

AANBRULLEN, *bepal. werkw.* en dus met Hebben.

Het voorz. *afscheidb.* (met de wijzig. eener bep. Rigting, zie *AAN.*) *De fiere leeuw brulde den tijger aan.*

AANBUIGEN, ongelijkvl. *bepal. werkw.* en dus met Hebben. Het voorz. *afscheidb.* (Met de wijzig. van Zinversterking, en tevens eener bep. Rigting, zie *AAN.*) *Buig dit nog wat aan.*

AANBIJTEN, ongelijkvl. *bepal. werkw.* en dus met Hebben. Het voorz. *afscheidb.* (met de wijzig. van Begin, zie *AAN.*) Eene eerste beet doen. *De visch heeft aangebeten, zonder aan de haak te raken.* Fig. *Hij wil niet aanbijten*, hij is door het voorgestelde lokaas niet te verleiden.

— Bij Hooft ook voor: „aanvallen, aangrijpen, ontleend van honden. *Wijkende als men aanbeet. Merkende dat 's vijands voetvolk geenen zin had tot aanbijten. In schijn van weder te willen aanbijten.* Thans zoude het in een destigen prozastijl bezwaarlijk geduld worden.” KON. INST.

AANDACHT, *vr. naamw.* (met het zinversterkende *AAN.*) Ingelpannen gedachte, oplettendheid. *Ik bid u, uwe aandacht hierop te vestigen.* Bijz. ingelpannenheid van godvruchtige gedachten. *Alle storenis der aandacht, in eene godsdienstige bijeenkomst, is onbetamelijk.* Van hier: **AANDACHTIG**, *bijw. w.* en *bijw.* in den godvruchtigen zin. Bij Hooft ook **AANDACHTELIJK**, *bijw.* Met aandacht.

AANDEEL, *onz. naamw.* (Met het zinversterkende *AAN.*) Bepaald gedeelte in eenig bezit. *Ik heb mijn aandeel daarvan gekregen. Ik heb twee zestiende aandeele in dat huis.* Ook het bewijschrift daarvan, *De aandeele der handelmaatschappij rijzen thans weder.* Ook: Bepaald gedeelte in eenige opbrengst, (het onduitsche *quota.*) Zoo, bij Hooft, *de penningen hant aandeele.* KON. INST.

— In de onbepaalde uitdrukking *aandeel aan iets hebben*, ware het woord in eene andere beteekenis genomen, als zamengesteld, namelijk, met het overtollige *aan*, zie *AAN.* Beter derhalve: *deel aan iets hebben.*

AANDICHTEN, *bepal. werkw.* en dus met Hebben. Het voorz. *afscheidb.* (Met de wijzig. eener bep.

Rigting, zie *AAN.*) Logenachtigerwijze iemand iets te last leggen.

AANDIENEN, *bepal. werkw.* en dus met Hebben. Het voorz. *afscheidb.* (Met de wijzig. eener bep. Rigting, zie *AAN.*) Berigten. *Ik heb het terstond aangediend.* Bijz. de komst van eenen bezoeker berigten. *Ik heb last, zei de knecht, u onverwijld aan te dienen.*

AANDIEPEN, *bepal. werkw.* en dus met Hebben. Het voorz. *afscheidb.* (Met de wijzig. van Zinversterking; zie *AAN.*) Dieper maken. (Met de wijzig. eener bep. Rigting, zie *AAN.*) Bij Zeelieden, in het naar wal stevenen gedurig peilen.

AANDISSCHEN, *bepal. werkw.* en dus met Hebben. Het voorz. *afscheidb.* (Met de wijzig. van Begin, zie *AAN.*) De eerste geregten op tafel brengen.

AANDOEN, *ongelijkvl. bepal. werkw.* en dus met Hebben. Het voorz. *afscheidb.* (Met de wijzig. van Raking, zie *AAN.*) *Eene haven aandoen. Ik zal die stad op mijne reis niet aandoen.* In meer bijz. beteekenis, voor Met een misdadig opzet aanranden. *Men hoort thans niet veel meer, dat in die streken lieden aangedaan worden.* — Van kleedingstukken, Aantrekken. *Een rok, vest, broek, kousen, schoenen, handschoenen, aandoen.* Fig. even als zich met... bekleeden: *Ijver aandoen, gerechtigheid aandoen.* — In ruimeren zin, voor Veroorzaken, Toebrengen. *Eenen staat den oorlog aandoen. Iemand eer, schande, vermaak, verdriet, aandoen.* Meer bepaald, voor Trefsen, Ontroeren. *Zulk iets doet mijne zenuwen aan. Dat verhaal heeft mij aangedaan.* — Van hier **AANDOENING**, *vr. naamw.* De daad van aandoen, zie *ING*; bijz. in den zin van Ontroering. *Hij kon zijne aandoening niet verbergen.* **AANDOENLIJK**, *bijw.* en *bijw.* zie *LIIJK*. In tweederlei zin. Aandoening te weeg brengend. *Een aandoenlijk verhaal.* Licht voor aandoening vatbaar. *Een aandoenlijk gestel.* Van hier **AANDOENLIJKHEID**, *vr. naamw.* zie *HEID*. *Aandoenlijkheid van gestel, — van zenuwen, — van een verhaal.*

AANDRAAIJEN, *bepal. werkw.* en dus met Hebben. Het voorz. *afscheidb.* (Met de wijzig. van Zinversterking, zie *AAN.*) *De schroef aandraaijen.* (Met de wijzig. eener bep. Rigting, zie *AAN.*) *Het onwe- der draait op onze stad aan. Daar komen zij weer aandraaijen.* (Met de wijzig. van Toebrenging, zie *AAN.*) *Ik zal hem dat wel aandraaijen.*

— de beide laatste voorbeelden behooren tot den gemeenz. spreektrant.

AANDRAGEN, ongelijkvl. *bepal. werkw.* en dus met Hebben. Het voorz. *afscheidb.* (Met de wijzig. eener bep. Rigting, zie *AAN.*) *De spijzen aandra- gen.* — *Als niet bep. werkw.* met voortdur. van toestand, en dus met Hebben. Aanloopen, in den zin van Aanhouden. Duren. Zoo bij **HOOFD: doch (zoude) 't ontstaan en weder zenden des Graaven van Buure aandraaghen tot dat enz.** Insg. voor Uitgesteld worden. *'T is waar dat de reize naar de Beemster aange- draaghen heeft tot op morgen.* KON. INST.

AANDRANG, *m. naamw.* Van het oude *werkw. Drangen*, nu *Dringen.* (Met het zinversterkende *Aan*, tevens met de wijzig. eener bep. Rigting, zie *AAN.*) *De aandrang van het volk.* Fig. kracht van beweegre- denen. *Hij gebruikte den sterksten aandrag.*

AANDRAVEN, *bepal. werkw.* en dus met Hebben. Het voorz. *afscheidb.* (Met de wijzig. van Zinversterking, of ook met die eener bep. Rigting, zie *AAN.*)

AANDRENTELEN, *bepal. werkw.* en dus met Hebben. Het voorz. *afscheidb.* (Met de wijzig. eener bep. Rigting; zie *AAN.*)

AANDRIBBELEN, *bepal. werkw.* en dus met Hebben. Het voorz. *afscheidb.* (Met de wijzig. eener bep. Rigting, zie *AAN.*)

AANDRIFT, *vr. naamw.* (Met het zinversterkende *Aan.*) het onduitsche *impulsie.* KON. INST. *Ec 7 na- tuurlijke aandrift.*

NB. zie *AANDRIJ* ... na *AANDRUK*...

AANDRINGEN, ongelijkvl. *bepal. werkw.* en dus met Hebben. Het voorz. *afscheidb.* (Met de wijzig.

van zinversterking, zie *AAN.*) *Zij drongen elkander aan.* Fig. *Men moet alijd sterk bij hem aandringen.* Als niet *bepal. werkw.* met verander. van toestand en dus met Zijn. (Met de wijzig. eener bep. Rigting, zie *AAN.*) *De vijand dringt aan.*

AANDRINKEN, (ongelijkvl.) *bepal. werkw.* en dus met Hebben. Het voorz. *afscheidb.* (Met de wijzig. van Bespoediging, zie *AAN.*) *Wij moeten wat aandrinken, zoo wij de fles willen ledig krijgen.*

AANDRUKKEN, *bepal. werkw.* en dus met Hebben. Het voorz. *afscheidb.* (Met de wijzig. van Zinversterking, zie *AAN.*) *Gij moet die spijlen nog wat aandrukken.* (Met de wijzig. van Raking, zie *AAN.*) *De eene mand had op de andere aangedrukt.* (Met de wijzig. van Bespoediging, zie *AAN.*) Bij drukkers: *Zoo wij niet wat aandrukken, zullen wij te laat klaar zijn.*

AANDRIJVEN, ongelijkvl. *bepal. werkw.* en dus met Hebben. Het voorz. *afscheidb.* (Met de wijzig. van Zinversterking, zie *AAN.*) *Den spijker aandrijven.* Fig. *Iemand tot eenige daad aandrijven.* (Met de wijzig. eener bep. Rigting, zie *AAN.*) en wel of voorwaards: *wij moeten nog de koeijen aandrijven*; of herwaards: *Ik zie hen reeds de koeijen aandrijven.* Als niet *bepal. werkw.* met verander. van toestand, en dus met Zijn. Het voorz. *afscheidb.* (Met de wijzig. eener bep. Rigting, zie *AAN.*) *Wij zagen het wrak aandrijven.*

AANDUIDEN, *bepal. werkw.* en dus met Hebben. Het voorz. *afscheidb.* (Met de wijzig. van Zinversterking, zie *AAN.*) Doen kennén, te kennen geven. *West gij wat dit woord aanduidt?* (Met de wijzig. eener bep. Rigting, zie *AAN.*) Toeschrijven, nageven. *Men heeft hem dat aangeduid.*

AANDUWEN, zie **AANDOUWEN**.

AANEEN, *bijw.* Aan elkander gevoegd; niet van elkander gescheiden.

— Ook in samenstelling met *werkw.* eene vereeniging aanduidende, als **AANEEN**-binden,- hangen,- hechten,-

kotenen,- knooopen,- lasfchen,- lijmen,- naaijen,- fhakelen (van waar AANEENSCHAKELING, zie dat woord,)-
spijkere,- voegen. Bij Hooft ook *Aaneenhoudend* (land),
 in tegenftelling van een eiland door water afgefcheiden.
 KON. INST.

AANEENSCHAKELING, *vr. naamw.* Verband van de deelen eener rede, of ook van de oorzaken en gewrochten van eene reeks van gebeurteniffen.

AANERGEREN, AANARGEREN, *niet bepal. werkw.* met verander. van toefland en dus met Zijn. Het voorz. *affcheidb.* (Met de wijzig. der zinverfterking, zie AAN.) Erger worden.

— Bij Hooft. „Wij zeggen thans *verergeren*; doch „het andere is niet minder verkieslijk, vooral, daar „men ook van het affcheidbaar voorzetsel partij kan „trekken in een' dichtregel, als bij voorb.

En ergert hevigt aan bij adel en gemeente.

„waar verergeret niet te gebruiken zoude zijn.” KON. INST.

Gaarne, en ligt, (want daartoe was eene vrij breeder reeks van woorden door ons behandeld,) hadden wij deze proeve van *Woordbefchrijving* uitgebreid, fchroomden wij niet het voorgenomen bestek te overfchrijden. Intuffchen fcheen het ons toe, ter aanwijzing van het verfchil tuffchen den hier bedoelden aanleg en dien van het voor dertig jaren verfchenen werk, meer doelmatig te zijn eene reeks (hoe kort dan ook) te geven, dan flechts willekeurig een aantal woorden te kiezen, waaruit wel eenigermate de wijze van behandeling, doch minder het ten grond gelegde ontwerp des werks hadde kunnen blijken.

Bij gebrek van eene ons zelve voldoende regelmaat van *spelling*, meenden wij ook daarbij de op schier alle drukkerijen thans aangenomene te moeten volgen, — echter zonder die immer te hebben goedgekeurd, en ook met uitzondering van enkele kleine bijzonderheden, als bij voorbeeld de uitgangen *Aard* en *Erd* in plaats *Aart* en *Ert*, of het aaneengeschrevene *dezelfde* in plaats van *de zelfde*, en eenige weinige andere, ons voorkomende meer bijzonder tegen het zamenstel der taal zelve te strijden. Hoe ongenoegzaam toch het gezag der eenmaal door het staatsbestuur aan de scholen voorgeschrevene spelling in de ervaring gebleken is, en hoe weinigen van de besten onzer tegenwoordige schrijveren zich daaraan gehouden achten, omtrent de twee wezenlijkste punten, de *vocaalspelling* en het gebruik van het letterteeken *ij*, heeft het algemeene gebruik te haren voordeele beslist; en wanneer wij deze voorname punten (gelijk wel niet anders kan,) moeten toegeven, mogen wij al het overige als vrij onverschillig aanmerken.

De weinige afwijkingen, in welke wij dan nog eenig belang zouden stellen, zouden ook, in een Woordenboek, ligt in zoo verre met de eenmaal ingevoerde spelling te vereenigen zijn,

dat de daartoe behorende woorden dubbel wierden opgeteekend, hetzij naar onze afwijkende spelling met overwijzing tot de gewoone, of omgekeerd. Maar eene andere vraag zoude bij de behandeling van een Woordenboek moeten oprijzen, overigens noch het samenstel der taal noch de spelling zelve aandoende. Hoedanig namelijk moet de *volgorde* der letters (het *alfabet*) zijn ten opzichte van de *I* en *J*, en de *IJ*?

Wat de *I* en *J* betreft, vinden wij het zoo volstrekt redenmatig, den medeklinker van den klinker te onderscheiden, dat daarin, wie dan ook de eerste lettergrepen van bij voorbeeld *ieder* en *jegens* voor volkomen gelijkvormig mogt houden, geene zwaarigheid kan zijn, zoo lange niet aangetoond wordt dat er insgelijks geene onderscheiding (om welke de geleerde Ramus in der tijd verketterd werd), mag plaats hebben tuschen de *U* en *V* of *W*, of dat men ook de, den voorouderen onbekende, onderscheiding van *S* en *Z* verwerpe.

Doch waar de *IJ* gerangschikt? Moet dit letterteeken als uit *i* en *j* zamengesteld blijven beschouwd worden, zoo zouden in eene alfabetische woordenlijst natuurlijk alle met *IJ* aanvangende woorden vóór het woord *IK* hunne

plaats moeten vinden. Is dit letterteeken daarentegen eene op zich staande verbeelding van eenen bijzonderen vocaalklank, zoo is de natuurlijke regelmaat, het, als *zesden* klinker, nevens de overige klinkers onder de medeklinkers te verdeelen, en het, terwijl *V* en *W* uit haren aart op de *U* moeten volgen, vóór de *Z* te stellen.

Raadplegen wij te dien opzichte de *hoofdre-gels of grondbeginselen der Spelling*, (met welke wij ons volkomen vereenigen,) zoo als die door den heer Siegenbeek, of liever door het Staatsbewind der Bataafsche Republiek, in des eerstgemelden, in naam en op last van dat Bewind uitgegevene, *Verhandeling*, op den voorgrond gesteld zijn.

De allereerste hoofdregel, (zoo wij daar lezen, door Adelung *de natuurwet der spelling* genoemd,) is deze: *Schrijf zoo als gij spreekt.* ²⁶³) Wie toch zoude iets hebben in te brengen tegen die wet, of ook tegen de verder voorkomende regeling tot derzelver uitvoe-

²⁶³) *Verhandeling over de Spelling*; bladz. 13. Zoo ook, en nog sterker, BILDERDIJK, *Spraakleer*, bladz. 73 en 74, „DE REGEL DER SPELLING IS ÉÉN: *Spel, gelijk gij spreekt.*”

ring: *Rigt u in het schrijven naar de zuiverste en meest beschaafde uitspraak.* 264)

Is echter die regel alleen als niet volkomen toereikende te beschouwen, en moet men de noodzakelijkheid van het acht geven op de *Afleiding* 265) erkennen, er zal al weder niet het geringste te wraken zijn in de verklaring van dien tweeden hoofdregel: *men volge in het schrijven de naaste en zekere afleiding.* 266)

Noch ook op den derden: *Men lette in de spelling op het algemeen erkenden aangenomen gebruik* 267), gelijk wij dien nader opgehelderd vinden door de bepaling, dat hiermede *het beschaafde schrijfsgebruik* bedoeld wordt. 268)

Het is waar, de gevolgen, welke wij uit die regelen zouden trekken, zouden geheel tegenovergestelde uitkomsten opleveren dan die welke het toenmalig Staatsbewind daaruit heeft laten voorschrijven. De *naaste en zekere afleiding* zoude bij ons zijn, dat een woord, onverborgen met twee klinkers geschreven, die twee

264) *Verh. over de Spelling*. bl. 18.

265) h. a. w. bladz. 26.

266) h. a. w. badzl. 21.

267) h. a. w. bladz. 38.

268) h. a. w. bladz. 47.

klinkers ook in alle verbuigingen behield, en wij zouden zoodanige schrijfwijze door *het beschaafde schrijfgebruik* genoegzaam gewettigd achten, wanneer wij dit door eenen schrijver als HOOFT ingevoerd, 269) door eenen HUYDEKOPER aangenomen en nader gewijzigd 270) vinden; wij zouden, wanneer hier en daar de uitspraak mogt verschillen, den eersten hoofdregel niet uit het oog verliezen, en dienvolgens, waar het op *de zuiverste en meest beschaafde* uitspraak aankomt, tot staving van hetgeen ons daarvan een kenmerk dacht te zijn, niet „het „lage gemeen,” dat te Amsterdam *ien* voor *één*, *bien* voor *béén* spreek, tot getuige roepen. 271)

Ook zouden wij sommige der *andere*, min-

269) h. a. w. bladz. 4.

270) h. a. w. bladz. 115.

271) h. a. w. bladz. 125. Dit zij gezegd zonder de onderscheiding der zoogenaamde scherp- en zacht-lange *e* en *o* voor niet in den aart der taal gegrond te willen houden. Maar daartoe hadden *beschaafde schrijvers*, en zelfs de hooggeroemde TEN KATE het voorbeeld der *bovenstreping* gegeven, waardoor de onderscheiding volkomen hadde kunnen geschieden, terwijl de ingevoerde niet dan allergebrekkeligst is, doordien zij altijd het onverbogen woord gelijk blijft schrijven.

dere, althans niet tot de Hoofdregels betrokkene, *regelen*, in het stuk van het Staatsbewind bijgebracht, niet even zeer als die Hoofdregels zelve kunnen aannemen. Althans wij weten niet, wat, met toepassing op onze spraak, te verstaan zij onder dien regel, die gezegd wordt *te gebieden* „geene, dan DER TALE EIGENE, *letterteekenen te bezigen*. 272) Wij meenden tot dus verre, dat onze taal meereendeels met *latijnsche*, en ten deele (gelijk de z) met *grieksche* letteren geschreven werd, en, hetzij dan geschiedenis of overlevering, leerde, dacht ons, dat ook van tijd tot tijd bij onderscheidene volken, (aan een enkel van welke toch de allereerstuitgevondene letterteekenen moesten *eigen zijn*,) de alfabetten van andere volken zijn overgenomen, met toevoeging somtijds ook van nieuw uitgedachte letteren. En, zouden wij al verder meenen, de allereerste Hoofdregel: *Schrijf zoo als gij spreekt* moest in dit opzigt vooral *gebiedend* zijn, dat, wanneer in eene spraak een nieuwe *klank* werd aangenomen, ook daarvoor een nieuw *letterteeken* wierd gebezigd, ten ware dan dat het overheerschend gebruik daarvoor,

272) *Verh. over de spelling*, bladz. 51.

gelijk in de vorige eeuw het geval was, zelfs bij den, in zijne taal gewis *keurigen*, WAGENAAR, aan wien op onderscheidene plaatsen der verhandeling het beslissende gezag wordt toegekend, 273) een *vreemd* letterteeken mogt hebben willen invoeren.

In geen en deele, nogtans, willen wij de *y*, althans in zoo verre die de grieksche *υ* moet zijn, verdedigen; integendeel stemmen wij toe dat die letter noch in het grieksch *υ* zelve, noch in de andere talen die haar hebben overgenomen, noch zelfs bij ons in de uitheemsche woorden waarin zij voorkomt, eenigermate beantwoordt aan den klank dien men daaraan in onze nederlandsche woorden eenmaal had toegeëigend. En niet minder stemmen wij toe, dat die zelfde nederlandsche woorden, in den tijd van Melis Stoke en nog later, met *i* geschreven, en ook (gelijk nog tegenwoordig in Friesland) als met *i* gesproken werden.

Maar wat wij te verbeelden hebben, is niet der Friezen bijzonderen tongval, noch de uit-

273) Zie h. a. w., onder anderen, bladz. 10, waar de schrijver zegt te gelooven *geen bevoegder gezag* te kunnen vinden. Zoo ook, bladz. 257, dat hij in twijfelachtige gevallen aan onzen grooten WAGENAAR „*het regt van beslissinge*” heeft toegekend; enz.

spraak onzer over-grootouders, maar de tegenwoordige *zuiverste en meest beschaafde*, die thans in die woorden den naar *ei* zweemenden klank laat hooren, waarvoor nooit eene zamenkoppeling van den klinker *i* met den medeklinker *j* de gepaste afbeelding kan zijn.

Om dan het nu plaats hebbend gebruik met de rede overeen te brengen, ware een eenvoudig middel onzes achtens, het ingevoerde letterteeken te behouden, maar daarvan slechts de daarhoven gestelde *punten* weg te laten; punten, welke men buitendien bij de hoofd- of zoogenaamde *kapitale* letter van zelve mist, en die in zich zelve niet anders zijn dan een onderscheidingsteeken om de kleine *i* bij eene volgende of voorafgaande *u* te doen uitkomen.

Ligt wierd dan nog ter lettergieterij een *ophaaltje* tuschen IJ ingevoerd; althans wat het meest het oog moet hinderen, ware weggenomen indien slechts met onderscheiding geschreven wierd, bij v.

vloeijen, vryeling.

Zoo veel!

T A F E L S

TER

O P H E L D E R I N G.

I.

TAFEL van sommige schijnbare onregelmatigheden in de Verbuiging en Vervorming,

voortsprukende uit den algemeenen Schrijfregel § 16, in verband met de aangenomene Spelling.

I. Verdubbeling van den Sluitmedeklinker, bij de toevoeging eener lettergreep, wanneer deze of met eenen klinker aanvangt, of de tusfschenademing der toonlooze s vereischt.

Enkelvoudig Naamwoord		vermeervoudigd.
Man	EN	Man nen.
—	IN	vervrouwelijkt: Man nin.
—	etJE	tot vankleinwoord. Man netje.
—	elJK	tot bijvoegelijk woord. Man nelijk.
Geluk	ig	Geluk tig.
Stof	elOOS	Stoffelooos.
Bijvoegelijk woord		vermeervoudigd of vervrouwelijkt.
Stom	E	Stomme.
—	etJES	tot een Verkleinwoord. Stommetjes.
—	ERT	tot Naamwoord. Stom mert.
—	elING	Stom meling.
of Bijwoord		tot den vergel. trap.
—	ER	Stom mer.
		<i>s bis.</i>

Werkwoord (Begeerende form of 1e persoon.)		tot Benoemende form of meervoud.
Pot	EN	Pot ten.
—	ER	tot Naamwoord. Pot ter.
—	ERT	Pot tert.
—	ING	Pot ting.
—	ELING	Pot teling.

II. Verenkeling van den dubbelen klinker uit- hoofde van den overgang des Sluitmede- klinkers.

Enkelvoudig Naamwoord		vermeervoudigd.
Baas *)	EN	Ba zen.
—	IN	vervrouwelijkt. Ba zin.
Bijvoegelijk woord		vermeervoudigd of vervrouwelijkt.
Braaf *)	E	Bra ve.
—	ERT	tot Naamwoord. Bra vert.
of Bijwoord		tot den vergel. trap.
—	ER	Bra ver.
Werkwoord (Begeerende form of 1e persoon.)		tot Benoemende form of meervoud.
Lees *)	EN	Le zen.
—	ER	tot Naamwoord. Le zer.
—	ERT	Le zert.
—	ING	Le zing.

*) Verwifeling van *s* in *z*, en *f* in *v*. Zie verder § 15—28.

II.
T A F E L
D E R
G E S L A C H T R E G E L I N G :

naar Mr. W. BILDERDIJK, doch overgebracht
tot de hierboven voorgestelde spraakkun-
stige benamingen.

De GESLACHTEN zijn of *Eigen geslachten*
of geslachten door *Toepassing*:

E I G E N G E S L A C H T E N I

hangen af van den *aart* en de *vorming* der Naamwoorden ;
en de Naamwoorden

zijn Of als zoodanig oorspronkelijke , Of afgeleide.

A. De OORSPRONKELIJKE zijn van *Werkwoorden* :
en wel :

- I. of, de *wortel*, anders gezegd het *zakelijk deel*,
des werkwoords, (Begeerende Form,) M.
- II. of, het *werkwoord zelf*, (de Benoemende
Form,) O.
- III. of, *verbuigingen*, van het werkwoord. En
deze zijn wederom onderscheiden in :

s* bis.

A. eenvoudige verbuigingen:

1. eerste bijvoegelijke vormen, uitgaande op *and*, oudtijds *and*, of ook *ing*, dat mede tot *e*, *ij* en *en* wordt. V.

2. onvolbragt verledene tijden, V.

B. zamengestelde:

1. met het voorvoegfel *ge*.

2. met uitgangen,

te weten:

a. van werker, *er*, *aur*, *ert*, *aart*, *)
of van werktuig, *el* of *er*. M.

b. van denkbeeldige beschouwing: *heid*,
schap, *nis*, *se*, *es*, *st*, *ste*, *ster*, *in*, *Van*
dom, *em*, *fem*, M. *fel*, O.

B. De AFGELEIDE zijn tot naamwoorden aangenomene bijvoegelijke woorden, en wel, uitgaande

I. op *el* en *er*, (deze uitgangen niet die van werker of werktuig zijnde.) V.

II. op *ig* of *ige*, (waartoe ook behooren de uitgangen *ik*, *ek*, *ic*, *ei*, *ij*, en *uw*, *uwe*, *mitsgaders f* en *ft*, *p* en *pt*, *uit g* of *ch* en *gd* of *cht* gesproken.) V.

III. op *lijk*, (als huwelijk.) O.

TOEPASSING

hangt af van 't *aanschouwelijke besef* van het onder 't woord beteekende of aangeduide *voorwerp*.

*) naar de ingevoerde spelling *erd*, *aard*.

A. in de natuurlijke KUNNE.

waardoor, bij voorbeeld, *Baker M., Koning en Slave, (StAAF), M. is*, hetwelk, ten opzichte der aldus M. wordende, alleen dan plaats heeft, wanneer het woord, op eene vrouw toegepast wordende, den vervrouwelijgenden uitgang *is* of *es* aanneemt. *)

B. in eene *bijzondere wijze van* OPVATTING,
te weten:I. in dien zin van afzondering van het denkbeeld
der bijzondere persoonlijkheid of voorwerpe-
lijkheid, die aan het O. geslacht is, en welA. alleen de foortelijkheid in haren geheelen
omvang in aanmerking nemende,

waarom niet alleen de *Stoffelijke* naamwoorden (met uitzondering van eenige uit andere talen ontleende,) maar ook de zoogenaamde *Stoffelijk* gebezigde woorden of zeggingen, als: *mijn ja en zijn neen, het ik weet niet of het ik kan niet*, enz. O. zijn.

B. wanneer het woord zelf in zijne beteekenis
eene meerderheid van getal omvat,
(*zamenvattende* Naamwoorden,) mede O..C. wanneer het naamwoord, door toevoeging
van den verkleinwoordsuitgang, het voorwerp
enkel in eenen verkleinden zin der
uitgedrukte hoedanigheid benoemt,

waarom alle verkleinwoorden O. zijn.

II. in geval er een woord bij verstaan en onder-

*) weshalve, bijv. *Wacht en Post*, offchoon van eenen man gebezigd, V. blijven ten opzichte van het lidwoord, (*niet* bij de vervinging door voornaamwoorden.)

fied wordt, welks geslacht zij dan volgen, en wel

A. een algemeen Soortelijk Bijzonderend Naamwoord,

gelijk de namen der viervoetige dieren O. zijn, omdat daaronder het woord *Dier*, die van *vogelen* en *vischen* of *boomen* of *bergen*. M. omdat daaronder hetzij *Vogel*, *Visch*, *Boom* of *Berg*, die van *planten*, *vruchten*, *rivieren* V. omdat daaronder *Plant*, *Vrucht*, *Rivier*, die van *grooten stroomen* daarentegen M. omdat daaronder *Stroom*, en die van *werelddeelen*, *landen*, *steden*, *dorpen* O. omdat daaronder in het algemeen *Oord* verstaan wordt.

B. het nederlandsche woord, door hetwelk het zelfde denkbeeld wordt uitgedrukt, waarvoor men een uitheemsch woord bezigt.

in welk geval dat uitheemsche woord het geslacht van het nederlandsche aanneemt, als *saijoen* O., voor *jaargetijde*.

III.

TAFEL van de Naamvals- onderscheidingen.

LIDWOORDEN

gelijk bladz. 117 aangewezen ;

met uitzondering van de in noot 114
(bladz. 115) opgenoemde, die **EN**
in den mannelijken tweeden naam-
val aannemen.

NAAMWOORDEN

het meervoud in **s** of **EN**, en even zoo den
mannelijken enkelvoudigen tweeden naamval.

(zie daarover § 48—52.)

BIJVOEGELIJKE WOORDEN

met toegevoegde **E** in het vrouwelijke en meer-
voudige ; overigens de **N** aannemende, in den
tweeden, derden en vierden enkelvoudigen naam-
val in 't mannelijke, en den derden *meervou-
digen* naamval in 't algemeen.

(met toegevoegde **z** ook in 't manne-
lijke en onzijdige Enkelvoudige, naar
de beteekenis, als § 64, 65.)

Trappen van Vergelijking

(ook voor de BIJWOORDEN:)

er in den Vergrootenden, *st* in den Overtreffenden,
de Naamvalsonderscheiding der Bijvoegelijke als voren.

VOORNAAMWOORDEN.

PERSOONLIJKE,

		1.	2.	3.	4.
<i>enkelv.</i>	1. <i>PERS.</i>	<i>ik,</i>	<i>mijn,</i>	<i>mij,</i>	<i>mij,</i>
	2. <i>ontbreekt</i>
	3. »	{ m. <i>hij,</i>	<i>zijn,</i>	<i>hem,</i>	<i>hem,</i>
		{ vr. <i>zij,</i>	<i>haar,</i>	<i>haar,</i>	<i>haar,</i>
		{ onz. <i>het,</i>	<i>zijn,</i>	<i>het,</i>	<i>het.</i>
<i>meerv.</i>	1. »	<i>wij,</i>	<i>onze (ons)</i>	<i>ons,</i>	<i>ons,</i>
	2. »	<i>gij,</i>	<i>uw,</i>	<i>u,</i>	<i>u,</i>
	3. »	{ m. } <i>zij,</i>	{ <i>hun,</i>	<i>hun,</i>	<i>hen,</i>
		{ vr. }	{ <i>haar,</i>	<i>haar,</i>	<i>haar,</i>
		{ onz. }	{ <i>hun,</i>	<i>hun,</i>	<i>hen.</i>

BREITTELIJKE, AANWIJZENDE, BETREKKELIJKE,
als de Lidwoorden.

ONBEPAALD AANDUIDENDE,

(alleen *Iemand* en *Niemand* met eenen tweeden naamval in s.)

[The table content is extremely faint and illegible due to the quality of the scan. It appears to be a multi-column table with several rows of data.]

TAFEL VII.

TAFEL. X.

relijk

en klink

den Onvo
or de Tw
ZELFDEN

e form. Ve
n, i
, i
E, of UI,

e form. Ve
, i
en, i
en, i

e form. V
,

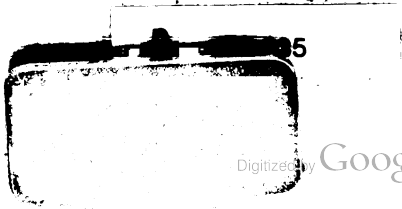
ANMER
n en Verli
loor, geve
de oude l
waarvoor
eren en ve

UNIVERSITY OF MICHIGAN

3 9015 01412 3775

UNIVERSITY OF MICHIGAN

3 9015 01412 3775

B 707,535

